

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fahriye Didem ACAR

POPÜLİZM VE LİBERAL DEMOKRASİYE ETKİLERİ:
MACARİSTAN VE İTALYA ÖRNEĞİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fahriye Didem ACAR

POPÜLİZM VE LİBERAL DEMOKRASİYE ETKİLERİ:
MACARİSTAN VE İTALYA ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Erol ESEN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fahriye Didem ACAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM (imza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Erol ESEN (imza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Meral TİMURTURKAN (imza)

Tez Başlığı: Popülizm ve Liberal Demokrasiye Etkileri: Macaristan ve İtalya Örneği
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 04/01/2019

Mezuniyet Tarihi : 10/01/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Popülizm ve Liberal Demokrasiye Etkileri: Macaristan ve İtalya Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Fahriye Didem ACAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Fahriye Didem ACAR
Öğrenci Numarası	20165218006
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Erol ESEN
Tez Başlığı	Popülizm ve Liberal Demokrasiye Etkileri: Macaristan ve İtalya Örneği
TurnItIn Ödev Numarası	1061872326

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 112 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 07/01/2019 tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 9

alıntılar dahil % 12'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

07/01/2019

(imza)

Danışmanın Unvanı-Adı-SOYADI
Prof. Dr. Erol ESEN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ

1.1. Demokrasinin Çeşitli Anlamları	5
1.2. Tarihsel Süreçte Demokrasi Tanımları	6
1.2.1. Antik Yunan’da Demokrasi	6
1.2.2. 18. Yüzyıl Rousseau ve Sieyès	8
1.2.3. 20. Yüzyıl’dan Günümüze	10
1.3. Liberal Demokrasi	11
1.3.1. Liberalizm Nedir ?	12
1.3.2. Liberal Demokrasi Nedir?	15
1.3.3. Liberal Demokrasinin Temelleri	18
1.3.3.1 Bireysel Özgürlük	18
1.3.3.2 Eşitlik, Siyasal Katılım ve Temsil	21
1.3.3.3 Kuvvetler Ayrılığı ve Hukukun Üstünlüğü	23

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM

2.1. Popülizmle İlgili Farklı Yaklaşımlar ve Belirsizlikler	25
2.1.1. Popülizmde ‘Halk’	28
2.1.2. Popülizmde ‘Liderlik’	30
2.2. Popülizmin Çeşitleri ve Farklı Yaklaşımlar	32
2.2.1. Siyasal Tarz Olarak Popülizm	33
2.2.2. Siyasal İdeoloji Olarak Popülizm	33
2.2.3. Strateji Olarak Popülizm	35
2.3. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Özellikleri Açısından Popülizm	36
2.3.1. Dışlayıcı Olarak Popülizm	36

2.3.2. Kapsayıcı Olarak Popülizm	39
2.4. Tarihte Popülizm	41
2.4.1. Jakobenler	42
2.4.2. Rus Narodnik Hareketi	44
2.4.3. Amerika Birleşik Devletleri Popülizmi - Halk Partisi	45
2.4.4. Latin Amerika	46
2.5. Demokrasi ve Popülizm Arasındaki İlişki.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA'DA POPÜLİZM ÖRNEKLERİ

3.1. Macaristan, FIDESZ ve Victor Orban	58
3.2. İtalya, Movimento5 Stelle – Beş Yıldız Hareketi ve Beppe Grillo	68
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	85
EK 1 - Göç Ve Terörizm Üzerine Ulusal Danışma Mektubu	97
EK 2 - Göç Ve Terörizm Üzerine Ulusal Danışma Anketi	98
ÖZGEÇMİŞ	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Canovon'ın Kurtarıcı ve Pragmatik Yüzleri ile Popülizmin Ortaya Çıkışı	50
Şekil 3.1 Avrupa Birliği Vatandaşlarının Siyasi Partilere Güven Oranı 2013-2018.....	56
Şekil 3.2 Avrupa Birliği'ne Birlik Bakımından Güven Oranı 2013-2018	57
Şekil 3.3 Avrupa Birliği Dışından AB'ye Olan Göçe Karşı AB Vatandaşlarının Yaklaşımı ..	57
Şekil 3.4 Fidesz'in Yıllar İçindeki Oy Oranları ve Koltuk Dağılımı	61
Şekil 3.5 İtalya 2013 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin İdeolojik Yönetime Göre Oy Oranları Dağılımı.....	76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Popülizme Dair Üç Farklı Yaklaşım	32
Tablo 2.2 Popülizmin Pozitif ve Negatif Etkisi.....	48
Tablo 3.1 Fidesz'in 1990 ve 2018 Yıllarında Girdiği Seçimlerde Elde Ettiği Yüzdesel Oy Oranları ve Parlamentodaki Koltuk Sayıları	61
Tablo 3.2 İtalya 2013 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin İdeolojik Yöneline Göre Oy Oranları Dağılımı.....	76

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGIT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

FIDESZ: Magyar Polgári Szövetség (Macar Yurttaş Birliği)

FN: Front National (Ulusal Cephe)

FPO: Freiheitliche Partei Österreichs (Avusturya Özgürlük Partisi)

gb. Gibi

IBC: Italia Bene Comune (İtalya'nın Ortak İyisi)

LGBT: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender sözcüklerinden oluşan kısaltma.

LN: Kuzey Ligi

M5S: Movimento 5 Stelle (Beş Yıldız Hareketi)

MAS: Movimiento al Socialismo (Sosyalizm Hareketi)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

PD: Partito Democratico (Demokrat Parti)

PdL: Popolo della Libertà (Halkın Özgürlüğü)

PSUV: Partido Socialista Unido de Venezuela (Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi)

TDK: Türk Dil Kurumu

vb. Ve Benzeri

vd. Ve Diğerleri

vs. Ve Saire

yy. Yüzyıl

ÖZET

Antik Yunan'dan günümüze 2400 yıllık geçmişe sahip olan demokrasi bugün neredeyse tüm dünyada siyasal alanda ulaşılmak istenen en büyük ideal olarak varlığını sürdürmektedir. Tarihsel süreçte farklı yorumlanıp ifade edilmiş olan demokrasi liberal gelenekle harmanlanarak liberal demokrasi şeklinde genel bir kabul görmüştür. Demokrasinin en fazla kutsanmış hali olan liberal demokrasi geleneği günümüzde popülizmle bir ilişki içerisine girmiştir. Demokrasi kadar eski olmayan popülizm yeni bir kavram da değildir. Tarihteki farklı siyasal süreçlerde karşılaşılan, ne olduğu kesin ve tek olmayan bir kavramdır. Etkileşime girdiği ideoloji veya felsefelere eklenme özelliğinden dolayı popülizm tarih boyunca farklı anlamlar ifade etmiştir. *Biz - onlar, yoz seçkin - gerçek halk, dost - düşman* ayrımlarıyla temelini antagonizma yaparak oluşturan popülizm karizmatik bir liderle kitleleri seferber etme gücüne ulaşmaktadır. Tarihte farklı ideolojiler ve hareketler popülist olma özelliği barındırmış olsalar da popülizm için ortak ve genel bir tanım oluşturmak oldukça zordur. Bunun nedeni ise popülizmin eklenenebilir yapısıdır. Popülizm bir ideoloji mi, bir strateji mi yoksa bir tarz mı soruları kesinleşmediğinden popülizm muğlak yapısını korumaya devam etmektedir. Bu yapısı nedeniyle liberal demokrasi ile girdiği ilişkide farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma demokrasi ve popülizm kavramlarının belirsiz anlamlarına vurgu yaparak analizini sunmak ve liberal demokrasi ile popülizm arasındaki ilişkinin çıktılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kavram analizi ise liberal demokrasinin beşiği kabul edilen Avrupa'dan iki örnek ülke olan İtalya ve Macaristan incelemesi ile desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Liberal Demokrasi, Popülizm, İtalya, Macaristan

SUMMARY

POPULISM AND ITS EFFECTS ON LIBERAL DEMOCRACY: THE CASE OF HUNGARY AND ITALY

Democracy, which has a history of 2400 years since ancient Greece, continues to exist as the greatest ideal which is desired to reach in the political field in almost all the world today. The democracy, which has been interpreted and expressed differently in the historical process, was blended with the liberal tradition and accepted as a liberal democracy. The liberal democracy tradition, which is the most blessed of democracy, has now entered into a relationship with populism. Populism, not as old as democracy, is not a new concept. What is encountered in different political processes in history is a definite and not unique concept. Populism has expressed different meanings throughout history because of its ability to integrate into ideologies or philosophies. Populism, which constitutes its basis via antagonism of difference of us-others, degenarete-distinguished, real-public, all-enemy reaches the power to mobilize the masses with a carismatic leader. Although different ideologies and movements in the history may be populist, it is difficult to form a common and general definition for populism. The reason for this is the articulated structure of populism. Populism remains ambiguous because the question whether populism is an ideology, a strategy, or a style is not clear. Because of this structure, different results emerge in the relationship with liberal democracy. This study aims to present the analysis by emphasizing the ambiguous meanings of the concepts of democracy and populism and to analyze the outcomes of the relationship between liberal democracy and populism. The concept analysis will be supported by the study of Italy and Hungary, two exemplary countries from Europe, considered the cradle of liberal democracy.

Keywords: Liberal Democracy, Populism, Hungary, Italy.

ÖNSÖZ

Demokrasi ve popülizm anlamları ve varlıkları iki muğlak kavram olarak uzun arka planlarıyla birlikte günümüzde en çok tartışılan konulardır. Demokrasi de popülizm de tarihsel süreçleri içinde farklı neden ve özelliklerle ortaya çıkmaları ve etkileri bakımından tek bir tanıma sahip olamamıştır. Dolayısıyla ikisi arasındaki ilişkide ortaya çıkacak sonuç da kavramların kesinleşmesi noktasında ortaya çıkacaktır. Dünyada son yıllarda yükselen popülizm demokrasiye etkisi bakımından literatürde sıklıkla tartışılan konulardandır, bu çalışma da literatürden yararlanarak bu konudaki farklı görüşleri aktarmayı amaçlamaktadır. Popülizmin demokrasiye etkilerinin neler olduğuna bakmak için öncelikle demokrasi tanımının kesinleşmesi gerektiğinden çalışmanın birinci bölümünde tarihsel süreç içindeki demokrasi tanımları ve sonrasında demokrasi denince akla gelen liberal demokrasinin kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde ise popülizmin kavramsal analizi literatürdeki farklı görüşler ve tanımlar aktararak tartışılmış ve bölüm sonunda demokrasi ve popülizm arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Burada amaç muğlak bir kavram olan popülizmin liberal demokrasi açısından hem bir tehdit hem de yardımcı olabileceği durumları ortaya koymaktır. Üçüncü bölümde ise liberal demokrasinin beşiği olarak kabul edilen Avrupa'dan iki farklı ülke örneği ile bu ülkelerdeki popülist lider ve eylemleri aktarılmıştır. Seçilen Macaristan ve İtalya popülizm literatüründe yer almak bakımından ortak olmakla birlikte popülizmin farklı özelliklerini barındırmak açısından seçilmiştir. Macaristan örneğinde amaç popülizmin nasıl bir tehdide ve otoriterliğe dönüşmesiyle, İtalya'da ise talep eklemlenmesi açısından popülizmin olumlu olarak nasıl katkı sunduğudur.

Bu tez çalışması boyunca bilgi ve deneyimini benden esirgemeyen, her zaman daha iyisi olabileceğini göstererek sınırları zorlamama yardımcı olan sayın hocam Prof. Dr. Erol Esen'e, öğrencileri olmaktan gurur ve mutluluk duyduğum bölüm hocalarıma, eğitim ve öğretim hayatımın her anındaki destekleri için minnettar olduğum aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Dünya siyaseti günümüzde tüm dünyanın kabul ettiği, tüm ideolojilerin son durağı olduğunu düşündüğü ve artık demokrasi denildiğinde gelenekselleşmiş olarak akla gelen liberal demokrasinin popülizmle girdiği ilişkideki mücadelesini izlemektedir. İdeoloji mi, tehdit veya yardımcı mı, yoksa bir tarz mı olduğu konusunda görüşlerin kesinleşmediği popülizm, günümüz siyasetinin en önemli olgularından biri haline gelmiştir. Müphem olma özelliğini kaybetmesi oldukça güç görünen popülizm yine bu özelliği nedeniyle kendisini etkileşime girdiği kavramlarla temellendirmektedir. Muğlaklığı yaygın olarak kabul edilmekle beraber kısa denilemeyecek tarihsel süreci içinde incelendiğinde bir takım temel özelliklere sahip olduğu, popülizm kavramını tanımlayanların ifadelerinde görülmektedir. Temeline biz ve onlar ayrımını alıp antagonizmasını yaratarak karizmatik bir liderin de etkisiyle yoluna devam eden popülizm, etki alanını genişletmektedir. Popülizmin eklemlenme özelliğine sahip olması her zaman için uyumluluk göstermesi veya yararlı olması anlamını taşımamaktadır. Dünya genelinde demokrasi olarak kabul görmüş liberal demokrasi, anayasal demokrasi, temsili demokrasi veya modern demokrasi popülizm ile girdiği ilişkide onunla bazen dost bazen ise düşman olabilmektedir. Ekonomik, siyasal, sosyal veya kültürel vb. tüm koşulların da etkisiyle popülizm ve liberal demokrasi arasındaki ilişkinin dost veya düşman oluşu kesinlik kazanmaktadır. Bu kesinliğin ortaya çıkması ise kavramlara verilen anlamlarla mümkün olmaktadır, kavramlara anlam verenler ise popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin aktörleridir.

Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin incelenip tartışıldığı bu çalışmada birinci bölümde tartışılacak olan demokrasi kavramı 2400 yıllık geçmişine bağlı olarak etimolojik kökeni temelinde farklı anlamlarla günümüze gelene kadar yorumlanmış veya tanımlanmıştır. Tarihsel süreci içinde nefrete bile maruz kalmış olsa da bugün devletlerin yönetsel ve siyasal anlamda ulaşmak istedikleri ideal noktaları demokrasidir ve bu ideale ulaşmak için de kendi araçlarını yaratmışlardır. Hangi demokrasi ideali sorusu zihinlerde belirlediğinde ise verilecek cevabın etimolojik mi yoksa semantik mi olacağının belirsizliği, bugün bizi demokrasi kavramının muğlaklığı ile yüzleştirmektedir. Demokrasiye zihinlerde oluşması istenen, kesinlik kazandıran anlamı verenler ise onu kendi gelenekleri ile harmanlayan ve bunu başardığında ise kavramın efendisi olanlardır. Liberal demokrasinin bugün tek başına demokrasi kavramını çağrıştıran veya olması gereken demokrasi modeli olarak algılanmasına neden olan da budur. Bu nedenle bu çalışmada popülizmin demokrasi ile ilişkisinde liberal

demokrasi ele alınmış, birinci bölümde demokrasinin muğlak yapısı ve liberal demokrasinin kabulü nedeniyle liberal demokrasinin özellikleri incelenmiştir.

Popülizmin muğlak özellikte olması nedeniyle demokrasi arasındaki ilişkide bir tehdit mi yoksa yardımcı mı olacağının kesinleşmesi için öncelikle belirlenmesi gereken kavram demokrasi olmuştur. Liberal demokrasi kavramının belirlenmesiyle birlikte çalışmanın ikinci bölümünde popülizmin literatürdeki yeri araştırılmış ve incelenmiştir. Tehdit veya yardımcı olma konusunda farklı görüşlerin yer aldığı popülizm muğlak anlamının ortadan kalkma ihtimali çok zayıf olan ve günümüz siyasetinde varlığını şiddetle hissettiren bir kavramdır. Ana akım ideolojilere eklenme özelliğine sahip olması, ideoloji olup olmadığı noktasında bir soru işareti yaratırken, kitle seferberliği sağlama konusundaki itici güç olma özelliği onu aynı zamanda bir siyasal strateji veya siyasal tarza yaklaştırmaktadır. Sağ ve sol ideolojilerle birlikte kullanıldığında dışlayıcı ve kapsayıcı bir yönü olan popülizm, liberal demokrasi ile ilişkisinde bazen bir dosta bazen de onu aşındıran bir düşmana dönüşmektedir. Bunun nedeni ise liberal demokrasinin iki ayaklı yapısı ve bu ayaklar arasındaki dengedir. Hangi ayağın lehine denge bozuluyorsa popülizmin etkisi de farklılaşmaktadır, çalışmanın ikinci bölümünün son başlığında ise bu konuda farklı yaklaşımlara yer verilmiştir.

Teorik tartışmanın sonunda popülizmin etkilerinin somutlaşması adına üçüncü bölümde iki farklı Avrupa ülkesinden iki farklı popülist parti ve onların liderinin popülist özellikler barındıran faaliyetleri aktarılmıştır. Popülizm bugün dünyanın çoğu yerinde görülürken Avrupa'nın seçilme nedeni ise çalışmanın temel kavramlarından birinin liberal demokrasi kabul edilmesidir. Seçilen İtalya ve Macaristan örneklerinin tarihlerinde liberal demokrasi mücadelesi ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte liberal demokrasinin ana vatanı olan Avrupa topraklarında bunun mücadelesini vermiş olmaları ve kendisini liberal demokrasi ile özdeşleştirmiş olan Avrupa Birliği'nin ortak çatısı altında olmaları örnek olarak seçilmelerinin nedenidir. Ortak demokrasi değerlerini farklı değişkenlere sahip olmaları nedeniyle farklı yorumlarken, bu ortak değerlerdeki aşınmada popülizmin nasıl bir etki yarattığı çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır. Popülist tarzı benimseyen kişi veya partilerin tutumları muhalefet ve iktidar olduklarında farklılık gösterdiği için Macaristan örneğinde iktidardaki popülistlerin özelliğine İtalya'da ise Grillo'nun muhalif kimliği ile yapmış olduğu popülizmin özelliğine odaklanılmıştır.

İlk örnek olarak alınan Macaristan liberal gelenekle olan ilişkisinde Avrupa tarihi açısından değerlendirildiğinde oldukça yenidir. Liberal demokrasi için komünizm sonrası girdiği dönüşüm özellikle Avrupa Birliği üyeliği sırasında ve üyelik sonrasında ilk dönemlerinde oldukça derinden ve başarılı olmuş olsa da Victor Orban ve partisi FIDESZ'in

liberal demokrasiden uzaklaşan ve bunu da popülist tarzla yapan tavrı, Macaristan'ı popülizm yazınında incelenen ülkelerin ilk sırasına yerleştirmektedir. Viktor Orban'ın örnek olarak çalışmaya dahil edilmesinin nedeni otoriter, aşırı milliyetçi ve dışlayıcı popülizme önemli bir örnek oluşturmastır. Liberal demokrasi değerlerini popülist antagonizmasının temeline alıp liberal ayağı aşındırarak liberal demokrasi dengesinin bozulmasına neden olurken popülizmin Orban'la birlikte Macaristan demokrasisi için bir tehdide nasıl dönüştüğü incelenmiştir.

İkinci örnek olarak ise muhalif bir tavırla yola çıkan Grillo'nun hiciv gösterilerinin, ideolojilerden bağımsız olarak vatandaş taleplerinin, eş değerlik zinciri oluşturarak bir sokak veya meydan hareketine, ardından da siyasal bir partiye evrilmesi incelenmiştir. Faşist diktatörlüklerden sonra liberal demokrasiyi ve parlamenter sistemi benimsemiş olan İtalya'da bugün popülistlerden oluşan bir koalisyon hükümeti yer almaktadır. Grillo liderliğinde Beş Yıldız Hareketi koalisyonun en büyük ortağı olarak İtalyan siyasetinin baş aktörü olmuş, önemli popülist örneklerden biri olarak popülizm literatüründe yerini almaktadır. Çalışmada Grillo ve Hareketinin incelenme nedeni ise Avrupa genelinde sağ ve dışlayıcı özellik gösteren popülizmden farklı olarak Grillo'nun, talepleri birbirine eklemleyerek hem sağ hem de sol eğilimlerde karşılık bulmasıdır. Popülizm birleştirici ve seferber edici gücünün örneği Beş Yıldız Hareketinde görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ

Lewis Carroll'ın 19. yy. sonunda yazdığı “Alice Harikalar Diyarında” hikayesinde Humpty Dumpty'nin Alice'le ‘*Şan ve Şeref nedir?*’ üzerine yaptıkları sohbette Humpty Dumpty bir sözcüğün hangi anlama gelmesini istiyorsa o anlama geleceğini ve sözcüğün anlamının bundan ne azı ne de fazlası olabileceğini söyler. Alice sözcüğün bir çok anlama gelmesini sağlayabilmenin Humpty Dumpty açısından bir mesele olup olmayacağını sorduğunda ise Humpty Dumpty : “*Asıl mesele kimin Efendi olduğunu bilmektir. Hepsi bu kadar.*” cevabını verir¹.

Sözcükler ve kavramlar tıpkı Humpty Dumpty'nin anlayışında olduğu gibi onu kullanana göre değişiklik gösterir. Yaklaşık 2400 yıllık geçmişe sahip olan demokrasi kavramı da onu kullanan kişiler tarafından sürekli olarak anlam değişikliğine uğramıştır. Bu nedenle Arblaster (1999:21) ve Sartori (2014: 20) eserlerinde demokrasi tanımı yapmanın zorluğunu vurgulamak için Humpty Dumpty'ye gönderme yapmaktadırlar. Çalışmanın temel kavramı olan popülizm gibi demokrasi de tarihsel sürece, aktörlere, coğrafyaya vb. bağlı olarak yıllar içinde değişmiş, farklı anlamlar içermiş hatta kötü olarak nitelendirilip yok edilmesi gereken bir olgu veya durum olduğu zamanlar bile olmuştur. Demokrasi hikayede yer alan Efendi Humpty Dumpty gibi efendilerinin ona verdiği anlamlara göre şekillenmiştir.

Kelimelere verilen öznel anlamlara göre değerlendirildiğinde despot bir yönetim bile kendisine demokrasi diyebilmektedir (Dahl, 2017: 115). Örneğin Heywood (2016: 65) “Siyasal İdeolojiler” isimli kitabında altı farklı ideoloji için altı farklı demokrasinin tanımını şöyle aktarmıştır:

- 1) Liberaller: Demokrasi bireysel çıkar ve özgürlük kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Rekabetçi seçimler, iktidarın kötüye kullanılmaması ve çoğunluğun tahakkümünü engellemek için anayasal dayanak esastır.
- 2) Muhafazakarlar: Liberal demokrasiyi savunsalar da eğitimsiz çokluk iradesine karşı mülkiyetin ve geleneksel kurumların korunması gerektiğini vurgulamakta ve ayrıca seçimli demokrasilerin ekonomik durgunluk ve aşırı yönetim sorununa yol açtığını iddia etmektedirler.

¹ Sözen, (2016). "Alice Harikalar Ülkesinde: Gerçek Alice". <http://www.gercekalice.com:2016/04/sozcuklerin-efendisi-humpty-dumpty.html?view=classic> (erişim tarihi: 15.05.2018).

- 3) Sosyalistler: Temelinde tamamen halk katılımı olan radikal demokrasi anlayışından yanadırlar, ekonomik hayat kamusal denetim altına alınmakta ve liberalizmin özgür ve bireyci anlayışı sosyalistler tarafından reddedilmektedir.
- 4) Anarşistler: Temsili demokrasi ve seçimin seçkinci yapıyı güçlendirdiğini iddia ederek doğrudan demokrasiyi savunmaktadırlar, sürekli halk katılımı ve radikal adem-i merkeziyetçilik için mücadele etmektedirler.
- 5) Faşistler: Halk ve lider arasındaki ilişkiye dayanan ideolojiye sahiptirler. Liderin halkı mutlak ve eksiksiz olarak temsil ettiği faşistler tarafından iddia edilmektedir. Seçim rekabeti yoktur totaliter demokrasi söz konusudur.
- 6) Ekolojistler: Seçim demokrasisinin günümüz insan çıkarlarını gelecek kuşaklara aktararak doğa üzerindeki tahakkümü devam ettireceğini iddia ederek çoğu zaman radikal ve katılımcı demokrasiyi desteklemektedirler.

Demokrasi dendiğinde zihinlerde oluşan kesinliğin aksine muğlak bir kavram olarak farklılık göstermektedir. Tarihsel süreç, farklı koşullar demokrasi anlamını belirlemede buna bağlı olarak da çeşitli ideolojiler kendi bakış açılarına göre demokrasi tanımı yapmaktadırlar. Temelinde halk ve onun egemenliği olsa da toplumdan topluma değişen halk ve egemenlik kavramı demokrasinin de anlamını değiştirmektedir. Demokrasi hem bir amaç hem de o amaca giden bir araç olarak karşımızda durmaktadır.

1.1. Demokrasinin Çeşitli Anlamları

Demokrasi tarihsel deneyimlerin bir taşıyıcısı olarak anlamı da tarihsel kökenine dayanan bir olgudur (Sartori, 2014: 323). Demokrasi sözcüğü köken bilimsel olarak incelendiğinde karşımıza Yunanca iki kelime olarak '*demos*' insanlar ve '*kratos*' yönetmek sözcükleri çıkmaktadır. Esas olarak *demos* kavramı Antik Yunan için halk yığını veya halkın tümü anlamına gelmektedir, dönemin yurttaşları dışında kalanlar için kullanılmakta ve böylece alt tabakalar, yoksul kesimler *demosun* içinde yer alanlar olarak görülmektedir. Yönetmek anlamına gelen *kratos* ile birleşen *demos* ise bize halkın yönetimi, halkın doğrudan veya dolaylı olarak iktidarı kullanması, halk veya çoğunluğun egemenliği anlamını vermektedir (Sartori, 2014: 50-51; Arblaster, 1999: 27-28; Dahl, 2017:19-20; Schmidt, 2002; 13).

1863'te Lincoln demokrasi için: '*Halkın, halk eliyle, halk için hükümeti!*' ifadesini kullanmıştır (Sartori, 2014: 55). Halk burada hem yöneten hem de yönetilen olarak hem nesne hem de özne konumundadır. Aynı zamanda bir hükümetten bahsedilir ve bu da meşruiyetini halktan almıştır. Lincoln'un formülünün önemi demokrasiyi tanımlayanın Lincoln olmasıdır,

aynı şekilde Stalin de halk için halk yönetimini savunmuştur, fakat burada önemli olan Lincoln'ün demokrasinin güven belgesini açıklamış olmasıdır (Sartori, 2014: 55-56). Sözcüklerin efendisi Humpty Dumpty gibi burada önemli nokta kavramı kullanan, hangi anlama gelmesini istiyorsa o anlama gelmesi ve kavramın o efendi tarafından güvenceye alınması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasi için 'halk tarafından halkın yönetimi' tanımlaması beraberinde yönetme işini kimin yapacağına dair temel bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır (Lijphart, 2016: 15-16). Yönetme işinin süreci, şekli, kimleri kapsadığı yapılan demokrasi tanımı ile cevap bulacaktır. Tarihsel süreç içinde geliştirilen çeşitli demokrasi tanımları kendilerine demokratik diyen yönetim şekillerinin de belirleyicisi olmuştur.

1.2. Tarihsel Süreçte Demokrasi Tanımları

1.2.1. Antik Yunan'da Demokrasi

Antik Yunan'da *demos*; M.Ö. 5. ve 4. yüz yıllarda belli haklara sahip olan ve yerli halkı oluşturan yurttaşlar, sonradan gelip yerleşen ve belli zanaatlerle ilgilenen yabancılar ve hiçbir hakkı ve özgürlüğü bulunmayan köleler sınıfından oluşan toplum yapısına sahip kent devletlerindeki toplumsal tabakadan oluşmaktaydı (Ağaoğulları, 2006a: 19-21).

Demokrasi sözcüğü yönetim şekillerinde ulaşılmak istenen en önemli hedef ve aynı zamanda bu hedefe ulaşırken kullanılması gereken tek araçken, doğduğu topraklarda toplumun dışlanmış, yoksul ve hiçbir hakkı olmayan kesimi ile eş olması dönemin de şartları ve yönetim anlayışı ile birleştiğinde olumsuz bir anlam olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Platon ve Aristo da demokrasi için olumlu görüş bildirmemişlerdir.

Antik Yunan'da bazen yabancıların karıştığı bazen de oligarşinin neden olduğu iç savaşlarda çıkan karışıklıklarda yoksulların zenginleri yenmesi ve erki eline alması Platon tarafından demokrasi olarak değerlendirilmiştir. Polisin ve devletin yurttaşlar arasında eşit şekilde paylaşılması demek demokrasinin kargaşa ortamı yaratması demektir. Demokrasilerde siyaset yapmayı bilmeyenler de söz hakkı alacağı için yönetim tehlikeye girebilmekte ve ayrıca bu yönetimde herhangi bir erdeme ve doğruluğa da rastlamak imkansız hale gelebilmektedir. Sayısal eşitliği esas alan demokrasi adaletsizliği de beraberinde getirmektedir ayrıca başına buyruk bir bireyselliğe sahip olan demokrasinin yol açtığı otorite boşluğu yasaların çiğnenmesine neden olmaktadır. Bireysel eğilimlerin artması toplumdaki uyum ve dengeyi bozacağından toplum bir kargaşaya sürüklenecek ve böylece demokrasi tiranlığa doğru yol almaya başlayacaktır (Platon, 2007: 273-281).

Platon'da olduğu gibi Aristo'nun siyasal yönetimlerinde de demokrasi kötü bir yönetim biçimidir. Amacı özgürlük olan ve mutlak eşitliğe dayanan demokrasinin en iyi şekli belirli bir mülkiyet koşulu olan orta sınıfın ağır bastığı bir toplum yapısı olarak Aristo'da karşımıza çıkmaktadır. Yasalar yine ön plandadır ve devlet yönetimi belirli bilge kişilerin elindeyken halkın görevi yönetimin bu yasalara uygun olup olmadığını denetlemektir. Yasaların yerini halk egemenliğinin aldığı durum ise demokrasinin en kötü halidir, halk mutlak gücü ele almış ve despot hale gelmiş olacaktır. Aristo için iki kötü yönetimin yani oligarşi ve demokrasinin karışımı olan '*politeia*' uygulanabilir en iyi yönetimdir. Yurttaşlık ölçütü belirli ve fazla olmayan bir mülk sahipliğine dayanan politeiada mutluluğa ve erdeme ulaşmak orta yola bağlıdır ve Aristo çoğunluk vb. kavramlar yerine orta sınıf kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Orta sınıf büyük isteklere sahip olmadığı ve istikrar arz ettiği için en ideal sınıftır (Aristoteles, 2013: 277-285). Aristo kitabının diğer bölümlerinde orta sınıfı olumsuz olarak ele almıştır, bu noktada politeia için orta sınıfı ideal göstermesi politeanın Aristo için ideal bir tip olmasındandır.

Antik Yunan demokrasisinde vatandaşların kendilerini tamamen kamu hizmetlerine adanmaları ve devlet işleri ile meşgul olmaları kendi özel hayatlarındaki kişisel işlerinin geri planda kalmasına neden olmuştur. Devlet işleri ile ilgilenmek ve devlet işleri için çalışmak esas alındığı için siyasete katılım da o kadar yüksektir. Halkın sürekli siyaset ile ilgilenmesi ekonomide zayıflığa neden olmakta ve böylece demokrasi mükemmelleştikçe halk yoksullaşmaktadır (Sartori, 2014: 344). Demokrasi halkı yoksullaştıran bir olgu haline gelerek Platon ve Aristo tarafından olumsuz olarak nitelenmiştir.

İki büyük düşünür demokrasiye dönemin koşullarına göre olumsuz anlamlar yüklemiş olsalar bile Antik Yunan, günümüze kadar çok tartışmalı bir şekilde gelen demokrasinin doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. İlk olarak toplumda çatışan tüm sınıflar tarafından atanan Solon'un (yasa koyucu) hazırladığı anayasal kurumlar ile demokrasinin yeniden düzenlenip gelişeceği temeller atmıştır. *Ekklesia* halk meclisi de bunlardan biridir. Solon'un anayasada belirlediği yurttaş sınıflarına mensup herkesin katılabildiği *Ekklesia*, yasama yetkisine sahip ve devlet görevlilerini seçen bir meclistir. *Ekklesia* tüm yurttaşlara katılım hakkı sunduğu için Atina toplumunun politize olması açısından oldukça önemlidir (Ağaoğulları, 2006a: 33-34). Çünkü *Ekklesia* tüm halkın katıldığı ve halk egemenliği ilkesinin somutlaştığı yerdir (Arblaster, 1999: 34). Halk meclisi *Ekklesia* Atina'nın yasama organıdır, temsili bir meclis değildir ve bizzat yurttaşlardan oluşmaktadır. Bu meclise köle ve yabancı olmayan yetişkin her erkek üyedir. Sadece bir onay makamı olmak yerine kararlar burada gerçek anlamda tartışılarak verilmektedir fakat daha sonra katılımı sayıca artış olması ve

kararların alınmasında hız sağlanması adına üyeler içinden kurayla belirlenen yasama komisyonuna yasama yetkisi verilmiştir (Ateş, 2007: 33; Uygun, 2014: 23-24).

Günümüzde seçimlerin dört veya beş yılda bir yapılıp meclislerde temsilcilerin olduğu modellere göre Atina yurttaşlarının sürekli olarak mecliste olup konuşma hakkı bulunması ve fiilen karar alma erkini ellerinde bulundurmaları literatürde Atina demokrasisinin doğrudan demokrasi şeklinde kavramsallaştırılmasına neden olmuştur (Ağaoğulları, 2006a: 45). Çünkü yurttaş sayılan kişilerin yönetime kişisel olarak ve doğrudan katılması demokrasinin özü olarak nitelendirilmiştir (Arblaster, 1999: 34). Ayrıca kişisel ve doğrudan katılımdan dolayı Robert A. Dahl (2017: 20) Atina demokrasisini katılımcı demokrasinin ilk örneklerindendir diye değerlendirmektedir. Finley'e göre de Atina toplumu dönemin koşulları nedeniyle yüz yüze toplumdur ve dolayısıyla lider ile kitle arasında doğrudan bir iletişim söz konusudur, bu lider bazen yetenekli bir konuşmacı, bazen şöhretli bir asker veya bazen de hayırsever bir zengindir (akt. Schmidt, 2002: 33). Günümüz çağdaş demokrasilerini düşündüğümüz zaman "Atina demokrasisi demokratik midir?" sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu soruyu en başta dönem, nüfus, coğrafya vb. değişkenleri göz önüne alarak değerlendirdiğimiz de ise, özellikle siyasi değil halk gücü anlamında düşünüldüğünde, Atina'nın kendi koşullarında kendi yarattıkları bu sisteme demokrasi demek yanlış olmayacaktır (Wood, 2013: 51).

Antik Yunan'da yaşanmış olan demokrasi deneyimi demokrasi tarihinin sıfır noktası veya referans noktası olarak kabul edilmektedir. Çeşitli demokrasi tanımlamalarında bu deneyimin saf ve gerçek demokrasi olduğu veya tam tersi olarak demokrasi olmadığı yönünde çeşitli görüşler mevcuttur. Değişen ekonomik yapılar toplumsal yapıların değişmesine, ardından da siyasal değişmelere neden olurken Antik Yunan'dan yüz yıllar sonra demokrasi, halk egemenliği, çoğunluğun iradesi gibi kavramlar yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Demokrasi sözcük anlamına ve Atina'daki deneyimine uygun olarak 18. yüzyılda Jean-Jacques Rousseau ve Emmanuel Joseph Sieyès tarafından yeniden karşımıza çıkarılmaktadır.

1.2.2. 18. Yüzyıl Rousseau ve Sieyès

Çoğunluk egemenliği ve onun ortak iradesi kavramlarıyla Jean-Jacques Rousseau demokrasiyi yeniden yorumlamıştır. 18. Yüzyılda Aydınlanma filozofları tarafından merkezi egemen devlet özgürlükleri ve hakları kısıtlayan despotlukla başdaştırılırken Jean-Jacques Rousseau bunun tam aksini iddia ederek karşımıza çıkmıştır. Rousseau merkezi devletin gücünü modern devlet anlayışına yerleştirirken bunu dönemin mutlak monarşisini doğrulayarak değil egemen devlet temeline halkı alarak yapmıştır, artık egemen olan halktır. Halk egemenliğin tek meşru sahibidir, devlet bu meşru sınırlar içinde kalırsa özü itibariyle

demokratik olabilecektir (Ağaoğulları, 2006b: 9). Meşruiyeti halka dayanan bu yaklaşımı da ‘*genel irade*’ olarak ifade eder, temel amaç bireysel çıkar değil ortak yarardır (Kalfa ve Ataay, 2015: 459). ‘*Genel irade*’ egemen halkın ortak kararıdır ve yanılmaz, böylece halkın çoğunluğunun aldığı karar geçerlidir, bu görüş ise bizi çoğunlukçu demokrasi anlayışına götürmektedir (Hakyemez, 2003: 75). Bu durumda farklı düşünenler yani azınlıkların farklı talep ve düşünceleri bu demokrasi anlayışında eriyip gitmeye mahkumdur. Genel iradeden yola çıkıldığında Rousseau için demokrasi, doğrudan demokrasi fikridir. Bir yasayı ancak onu yapan iyi yorumlar ve uygular düşüncesiyle yasama ve yürütme erkini bir arada ifade etmekte yani yönetme eyleminin halkın elinde olması gerektiğini savunmaktadır. Hem yasa yapan hem de bunları uygulayan halk dikkatini özel işlerine ve çıkarlarına verdiğinde ise ortak çıkar bireysel çıkarlar altında ezileceğinden, egemen halk yozlaşacak ve devlet devlet olmaktan çıkacaktır. Bu noktada bozulan bu düzen anarşi ve zorbalığı beraberinde getirecektir. Böylece Rousseau’ya göre demokrasiyi gerçekleştirmek mümkün olmamıştır ve hiçbir zaman da mümkün olmayacaktır (Ağaoğulları, 2006b: 145; Rousseau, 2015: 90-91).

Egemenliğin kaynağına ulusu koyan Emmanuel Joseph Sieyès, Rousseau ile aynı noktada genel ve ortak iradeyi savunsa da bunun temsilciler tarafından yapılması gerektiği savı ile ondan ayrılmaktadır. Sieyès’e (2015: 70) göre ulus somut bir varlık olmadığı için egemenliği bizzat kullanması olanaklı değildir bu yüzden egemenlik temsilciler aracılığıyla kullanılmalıdır. Temsil yönetimi toplumlarda üç aşamada gelişmektedir; ilk aşama tek tek bireylerin bir araya gelerek bir ulus meydana getirmesidir, ikinci aşama bir birlik sağlanması için ortak bir irade oluşmalıdır, tek tek bireylerin çıkar ve iradeleri ortak iradenin kaynağıdır fakat söz konusu ortak irade olduğundan bireysel çıkar ve iradenin bir anlamı kalmamaktadır. Doğrudan kendi iradelerini kullanmayan bireyler böylece egemenliği kullanmak için vekalet yoluyla temsilci belirlemekte ve artık son aşamaya gelindiğinde ulusa ait ortak irade yerini temsili ortak iradeye bırakmaktadır. Ortak iradenin gerçek sahibi halk olduğu için temsilciler bu yetkiyi keyfi olarak kullanamayacaklardır (Sieyès, 2015: 68-70). Temsilcilerin oluşturduğu bu meclis kararları çoğunluğa göre almak durumundadır (Duman, 2010: 763). Ulusun bütünlüğünü oluşturup ortak çıkarını korumaya yönelik bir amaç oluşturduktan sonra bu amacı gerçekleştirmeye yönelik örgütsel bir yapı gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bu gereksinim de yasalarla giderilebilir ve bu gereksinim toplumun anayasası olarak ortaya çıkmaktadır. Anayasa yasama organının görev ve yetkilerini belirleyecek ve asla onu meydana getiren ulusun üstünde olmayacaktır. Ulus iradesi ve çoğunluğun genel çıkarı her şeyin üstünde olmak zorundadır (Göze, 2009: 230-231).

18. yy. demokrasi anlayışlarında genel/ortak iradenin esas alınarak herşeyden üstün tutulması ilerleyen zamanda farklı görüş ve isteklerin çoğunluğun içinde eriyecek olmasından dolayı eleştiriler almıştır. Buna bağlı olarak çoğunlukçuluk yerine çoğulcu bir bakış açısı benimsenerek toplumdaki her sese kulak verilmesi gerekliliği iddia edilmiştir.

1.2.3. 20. Yüzyıl'dan Günümüze

Koşulsuz çoğunlukçu anlayışa karşı Sartori (2014: 52-53) demokrasinin bu olmadığını iddia eder, çünkü halkı sadece çoğunluk değil onlar içinde kalan azınlıkların toplamı ifade etmektedir, yani herkes *demosa* dahildir. Demokrasi anlam olarak çoğunluk egemenliği şeklinde aktarılsa da temeli azınlık haklarına saygı ve güvencedir (Sartori, 2014: 54). Çünkü “demokrasilerde halk dediğimizde anlaşılması gereken çok oyunculu, çok adımlı ve çok filtreli bir karar alma sürecidir” (Sartori, 2014: 332).

Demokrasiyi sadece bir amaç yerine aynı zamanda belli amaçlara ulaşmanın iyi bir aracı olarak gören Hayek (2011: 177) bunun bir kanaat oluşturma süreci olduğunu ifade etmektedir. Halk egemenliği kavramının esas olduğunu ve bunun sınırsız yani sınırlandırılmaz bir çoğunlukçu yönetim olduğunu söyleyen Hayek'e göre (2011: 174-176) demokrasi, bu anlayışla her türlü keyfiliğe karşıyken yeni bir keyfi iktidarın savunucusu haline gelmiştir. Yüz yıllardır hükümet gücünü sınırlamaya yönelik olan demokrasi için mücadele verilmiş ve bu amaçla anayasalar geliştirilmiştir, fakat günümüze gelindiğinde seçilen temsilcilerin onları seçen halk çoğunluğu tarafından kontrol edilmesi dışında bir kontrol mekanizması aranmamaktadır. Bu noktada ise ortaya sınırsız demokrasi gücü çıkmıştır. Çoğunluğun onayını alarak yapılan faaliyetlerin meşru sayılması ve hukuka uygunluk aranmaması hükümetlerin yasadışı hareket etmesi demektir (Hayek, 2005a: 41-43). Birey hak ve özgürlüklerinin önemini vurgulayan ve çoğunluk egemenliğinin genel irade savına dayanarak bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlama durumunu doğuracağını ifade eden Hayek günübirlik kararnamelerler değil halka duyurulan ve hukuka uygun bir yönetimi savunur. Çoğunluğun seçtiği temsilciler egemenliği kullanırken sınırsız bir güce sahip olmayacaklardır, sınırlı olan bu güç ve yetkiye sahip yönetime ise demarşı denmektedir. Günümüzde halkın çoğunluğunun seçerek yönetim erkini teslim ettiği temsili demokrasiyi gerçek demokrasi olarak görmek doğru değildir, çünkü seçim ve oylama siyasi iktidarın meşruiyet kaynağıdır ve bu kaynak nedeniyle de siyasi iktidarın sahip olduğu güç ve yetkinin sınırlandırılması gerektiği hakim görüştür. Bu hakim görüşle de seçimleri kazanan parti kendisini halkın iradesinin temsilcisi veya sözcüsü olarak görmektedir (2005b: 190-193).

Robert A. Dahl ‘Demokrasi Üzerine’ adlı kitabında demokrasiyi irdelerken demokratik süreçle ilgili kriterler belirlemiş ve bunların olmaması durumunda siyasal eşitliğin söz konusu olamayacağını belirterek aynı zamanda demokrasi temeline siyasal eşitlik kavramını yerleştirmiştir. Dahl’ın kriterleri ise şu şekildedir; etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemi kontrol edebilme, yetişkinlerin siyasi sürece dahil olması. Ayrıca Dahl bir devlet yönetimi için neden demokratik süreci işletmemiz gerektiğine dair on avantaj sunmaktadır². Demokrasinin avantajlı olduğuna dair on maddede temel vurgu bireysel hak ve özgürlüklerin demokrasiler tarafından garanti altında olacağı ve halkı zorba yönetimlerden koruyacağıdır (Dahl, 2017: 47-57). Demokrasinin bir ülkede varlığından söz edebilmek için; seçimle belirlenmiş memurlara, özgür ve rekabetçi seçimlere, ifade özgürlüğüne, bilgi alabilme olanağına, kurumların özerkliğine ve sürece yurttaşların dahil edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Dahl, 2017: 99). Bu kriterler aynı zamanda demokrasinin kurumlarıdır ve modern temsili sistemi kullanan demokrasiler 2400 yıllık süreçten farklı oldukları için yeni bir isim alırlar, Dahl (2017: 103) için bu isim ‘poliarşi’ dir. Yunanca çok ve yönetmek sözcüklerinden türemiş olan poliarşi, sayılan bu altı demokratik kuruma sahip olan politik bir sistemdir (Dahl, 2017: 104). Poliarşi eşit oy hakkının olmadığı ve muhalefete izin verilmeyen veya güdümlü ve etkisiz bırakıldığı yönetimlere göre daha kapsayıcıdır ve seçileni yine seçimle görevinden alacak bir güce sahip olarak modern otoriter rejimlerden farklıdır (Dahl, 2005: 119). “Bir ideali ve olması gerekeni içeren normatif demokrasi ile ülkelerde uygulanan ampirik anlamdaki demokrasi arasında ayırım yapılmıştır. Dahl’ın ideal demokrasilerden ayırmak için poliarşi dediği demokrasiler ideale yaklaşmayı hedefleyen ampirik demokrasilerdir.” (Dalar, 2015: 351).

Demokrasi kavramı günümüze farklı farklı yorumlanarak gelmiş ve dolayısıyla farklı anlamlar almıştır. Çalışmamızda demokrasinin liberal felsefe ile eklemlenmesi sonucu ortaya çıkan demokrasi modeli kabul edildiğinden devam eden başlıklarda liberal demokrasi kavramının analizi yapılacaktır.

1.3. Liberal Demokrasi

Demokrasi günümüzde en çok tartışılan kavramların başındadır. 2400 yıllık süreçte Atina’dan bugüne hala kavram olarak açıklık ve genel geçerlik kazanamamıştır. Demokrasinin ilk ve saf hali olarak düşünülen ve halkın doğrudan katılımı olarak kelime anlamına en yakın demokrasi modeli Atina demokrasisi olarak kabul edildiğinde günümüz

² On temel avantajın detayı için bakınız: Dahl, R. A. (2017). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara, 72.

demokrasilerinin gerçek ve olması gereken demokrasiler olup olmadığı çetin bir tartışma konusu oluşturmaktadır.

Günümüzde Antik Yunan'da vatandaşların aktif katılımının olduğu demokrasi uygulamaları niceliksel olarak mümkün olmadığından yıllar içinde farklı çözümler geliştirilmiştir. Demokrasinin müphem olduğu vurgusu yapılmış olsa da bugün zihindeki demokrasi kavramının karşılığı veya kişilerdeki çağrışımı liberal demokrasidir. Özellikleri nedeniyle anayasal veya temsili demokrasi olarak da adlandırılan liberal demokrasi aynı zamanda dünya genelinde gördüğü kabul itibarıyla de modern demokrasi olarak ifade edilmektedir. Bugün demokrasi denildiği zaman veya tanımlanmaya çalışıldığında liberal demokrasi tanımı yapılmakta ve liberal felsefenin temel değerlerinin demokrasiye olan eklemlenmesi ortaya konulmaktadır. Sözcüklerin efendisi Humpty Dumpty'nin bir sözcüğün anlamının kendi istediği anlama geleceğini iddia ettiği gibi günümüzde de demokrasi demek liberal demokrasi demektir.

1.3.1. Liberalizm Nedir ?

Heywood (2016: 47-49) bir ideoloji olarak liberalizmi; "Avrupa'da feodalizmin çöküşünün ve onun yerine yükselen kapitalist piyasa toplumunun bir ürünü" olarak tanımlamıştır. Yaşanan gelişmelerle şekillenen liberalizmin anavatanı Avrupa'dır ve liberalizm sanayileşmiş Batı'nın ideolojisidir. Orta çağ düzeninin Batı Avrupa'da yıkılmaya başlamasıyla birlikte oluşmaya başlayan ulus devletlerin kendilerine yeni sistemler arayışları sonucunda ortaya çıkmış yeni bir oluşumdur (Çetin, 2002: 80). Mutlakçı krallar ve feodal toprak beyleri ile orta sınıf tüccarlar arasındaki çıkar çatışması ve bunun sonucunda orta sınıfın kazanmasıyla ortaya çıkan fikirler radikal liberal fikirlerdir, İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri bahsedilen zümreler arasında girilen mücadeleler sonucunda gerçekleşmiştir (Heywood, 2016: 47).

Liberalizm temeline özgürlük kavramını alarak gelişen bir ideolojidir. *Liber* kelimesi de 18. yüzyılın bitimine kadar özgür insan anlamına gelmiş ve önemli bir sıfat olmuştur. Liberalizm devletin merkezi ve otoriter yapısına karşı bir duruşu temsil etmiş ve ayrıca hem Avrupa'da hem de Avrupa'dan etkilenen bir çok ülkede farklı akımlara neden olmuştur. Bu yüzden doğduğu topraklar olan Avrupa'dan ayrı düşünmek olanaksızdır (Berktaş, 2016: 49-50). Özgürlüğü temeline alması liberalizmin bireyciliğe verdiği önemi de ortaya çıkarmaktadır, bireysel çıkarlar önemlidir ve her birey eşit derecede özgürlükten yararlanma hakkına sahiptir (Heywood, 2016: 45). Aydınlanma döneminin 'insan doğası iyidir' görüşü ile Lock'un eşitlik, özgürlük, mülkiyet hakkını içeren 'toplumsal sözleşme' düşüncesi

liberalizmde birleşmiştir (Berktaş, 2016: 51). Liberalizmi John Locke olmadan düşünmek neredeyse imkansızdır, doğal haklar, özgürlük, hoşgörü, eşitlik ve rızaya dayalı yönetim liberalizmin temel kavramıdır ve Locke tarafından geliştirilmiştir (Erdoğan, 2006: 44). Locke dışında Hume, Smith, Mill, Bentham gibi isimler de liberalizmin felsefi kökenine katkı sağlamış düşünürlerdir. Literatürde Locke liberalizmin öncüsü olarak kabul edildiği ve kavramsallaştırma onun felsefesi üzerinden temellendirildiği için Locke'un felsefesi üzerinden kavramlar değerlendirilmiştir.

Locke 1632 ve 1704 yılları arasında İngiltere'de yaşamıştır ve o dönem İngiltere için geçerli olması gereken yönetim anlayışını ortaya koyan savlarının evreselliği onun modern liberal düşüncenin kurucuları arasında sayılmasını sağlamıştır. Locke kaleme aldığı *Yönetim Üzerine İncelemeler* adlı eserlerinde yönetimin tanrıdan geldiği savını çürütecek görüşlerini sunmuştur (Kuyurtar, 2014: 249). Locke incelemelerine doğa durumundan başlamaktadır, klasik toplum sözleşmelerinin çıkış noktası ve en önemli temeli olan doğa durumu birey üstünde herhangi bir otoritenin olmadığı durumdur, insanların doğa durumuna bakmak siyasal iktidarın doğru anlaşılıp yorumlanması için gereklidir. Doğa durumu ise insanların barış, eşitlik ve özgürlük içinde olduğu durumdur (Ağaoğulları, vd., 2009: 164-165).

Locke'a göre doğa durumu insanlar için başlangıçta eşitlik ve sonrasında da özgürlük durumudur, eşitliğin başlangıçta olmasının nedeni ise özgürlüğün sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Herkesin eşit ve özgür olduğu doğa durumunda bile uymak zorunda olduğu doğa yasası vardır ve doğa durumunda her bireyin eşit olması özgürlük durumuna sınır getiren dolayısıyla da doğa durumuna uymasını mecbur kılan bir durumdur. Bütün insanları doğası gereği akıllı kabul eden Locke özgürlük ve eşitlik durumunu herkeste aynı ve tek biçimli aklın bulunmasına dayandırır. Doğa tarafından insana verilen bu akılla birey doğa kanunları edinir dolayısıyla bu kanunlardan çıkmak akıllı doğru kullanmamakla eş değer tutulur. Doğa kanunun sadece akıl yönü değil aynı zamanda ahlaki yönü de vardır, bu yüzden bu kanunlar aynı zamanda değişmez ahlaki kurallardır. Doğa durumu ile insan doğası özdeşdir bu nedenle doğa durumunun değişmesi demek insan doğasının değişmesi anlamına gelir ve bu mümkün değildir (Kılıç, 2015: 106-107).

Doğa durumunda insanların eşitliği demek farklı bir iradenin tahakkümüne girmeden her bireyin kendi doğal özgürlüğü demektir. Eşit haklar cezalandırma durumu için oldukça önemlidir, çünkü herkes cezalandırma yetkisini kendi elinde sınırsız bir şekilde tutarsa bir başkasının üzerinde irade göstermiş olur bu da doğa durumuna aykırıdır (Ağaoğulları, vd., 2009: 167). Yasaları çiğneyenleri cezalandırma yetkisi vardır fakat belirlenen sınırlar içinde kullanılabilir, keyfi ve mutlak olarak kullanılması söz konusu değildir. Cezalandırma

ise şu şekilde gerçekleşmektedir; ilk olarak cezanın telafisi veya tazmini talep edilmekte, bireyin gelecekteki suç işleme meyli ve başkaları için caydırıcı olmak amacıyla cezalar verilmektedir. Bu noktada kişilerin kendi davalarının yargıcı olması, adalet sağlayıcı konuma gelmesinin sakıncaları vardır bu sakıncanın giderilmesi için de bireylerin üstünde bir yargı otoritesi ihtiyacı doğacaktır. Üst yargı otoritesi de mağdur ve suçlu arasında bir çatışma doğuracaktır. Böylece insanlar yargı ve ceza haklarını devrettikleri bir otorite sağlayıcı toplum durumuna yani iktidarın var olduğu çatışma ve savaş dönemine adım atmış olacaktırlar. Devredilen bu hakla birlikte doğa durumundan siyasal topluma geçilmiş olunmaktadır (Göze, 2009: 104).

Siyasal topluma geçen bireyler bir iktidar veya otorite ihtiyacı duymaktadırlar, yönetim gerekli hale gelmekte ve bu gerekli yönetimle mülkiyet hakkı arasındaki ilişki Locke açısından oldukça önem teşkil etmektedir. Mülkiyet kavramı sadece maddi kaynakları ifade etmemekte, kişilik, özgürlük, yaşam hakları gibi haklar da bireyin mülkiyetine dahil olmaktadır. Mülkiyet hakkı herhangi bir iktidara ve onun keyfiliğine bırakılamayacak olan yaşam hakkı ile özdeştir. Çünkü tanrı tarafından insanoğluna hayatını ve refahını sürdürmesi için verilen herşey bireylere ortaklaşa verilmiştir. İnsan doğa durumunda kendisine yettiği kadarına razı olmakta ve bu da siyasi bir iktidar gereksinimi yaratmamaktadır (Kuyurtar, 2014: 254-255; Locke, 2004: 2-3). Ticaretin gelişmediği ve para ölçütünün olmadığı doğa durumunda mülk iyeliğinin ölçüsü doğa kanunları tarafından belirlenmiştir. İnsanlar ihtiyaçtan fazla ellerinde mal ve mülk bulundurabilir hale gelip para, altın vb. dolaşımı yaygınlaşmaya başladığında ihtiyaç fazlasını da saklama ve biriktirme eğilimine girmişlerdir. Yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları iç içe geçmiş şekildedir ve birbirinden ayrılmaz durumdadır (Göze, 2009: 175; Yayla, 2002: 48).

Liberalizm temel felsefesini John Locke'un doğa durumundaki insanın özgürlük ve eşitlik hakkı kavramından almıştır. Doğa durumundan çatışma halindeki siyasal topluma geçen insanların can güvenliklerinin ve mülkiyet haklarının korunması en temel hedefleri olmuştur. Güvenliği sağlamak için bir egemen güce yetki verilmekte, bu yetki tarafsız ve adil şekilde can güvenliği ve mülkiyet hakkının korunmasını amaçlamaktadır. Egemen bu yetkiyi keyfi olarak kullanamamaktadır ve zaten keyfiliği önlemek amaçlandığı de yasalara uymak şarttır. Çünkü yasalar egemenden de üstündür (Göze, 2009: 167-168). Egemenin üzerine yasaların koyulmasının nedeni liberalizmin temel değerleri olan özgürlük, eşitlik ve mülkiyet hakkının korunmasındaki önemdir. Doğa durumunda da yasalar esastır ve bu nedenle siyasal toplumda da esas olmalıdır. Eşitlik, özgürlük ve mülkiyet hakkı vurgusu bizi bireyselliğin

önemine götürerek liberalizme bireysellik temel değerini de yüklemektedir. Liberalizmin temel değerleri bireysellik, eşitlik ve özgürlük olarak ortaya çıkmış olacaktır.

Liberalizm şekillenmeye başladığı dönemlerde hiç kuşkusuz ekonomik konjonktürden etkilenmiş ve geliştikçe de ekonomik düşünceyi de etkilemiştir. Ticaret anlayışının değiştiği, sanayi devriminin yaşandığı yıllarda özgürlük ve eşitlik ekonominin de vazgeçilmez temel unsurları haline gelmiştir ve böylece liberalizm ekonomi düşüncesini oluşturmuştur.

Ulusal çıkarları, kısıtlama ve tekelciliğe dayandıran merkantalizm 17. ve 18. yüzyılda değişen ticaret anlayışıyla ortaya çıkan orta sınıf tarafından eleştirilmişti, çünkü onlar rekabette tekelcilikten değil fırsat eşitliğinden yana olmuşlardır. Rekebette fırsat eşitliğinin engellenmesi demek aynı zamanda bireysel özgürlüğün de engellenmesi anlamına gelmektedir, böylece liberalizmin bireysel özgürlük kavramı kapitalimin ekonomik teorisinde ifadesini bulmuş ve bireylerin özel olarak kar etmesi ve ilerlemeci bir tutumu olması gerektiği vurgulanmıştır. Birbirini tamamlayan bu kavramlarla birlikte liberalizmin ekonomi düşüncesinin sanayi kapitalizminin çıkarlarına hizmet ettiği iddia edilmiştir. Özgürlüğü esas alan bu ekonomi politikte piyasada '*görünmeyen bir el*' olduğu ifadesi Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Bunun anlamı ise piyasanın kendine ait bir mekanizması olduğu ve doğal halinde dengelerini kendi kuracağına dair inançtır. Liberalizmin temel savı olan bireylerin kendi çıkarları peşinde koşmasının esaslılığı serbest piyasa ekonomisi görüşü ile birleşince fizyokratlar tarafından ekonomik teori haline getirilmiş ve ortaya ünlü *laissez faire*, *laissez passer* (*bırakınız yapsınlar*, *bırakınız geçsinler*) ifadesi çıkmıştır (Berktaş, 2016: 59-60; Şaylan, 1995: 27-28). *Laissez faire* ilkesi sanayici ve girişimciler için kurumsal bir alt yapı oluşturmuş bu alt yapı doğal yasaları ve doğal durumu kaynak olarak almıştır (Kara, 2013: 51). Liberaller için serbest piyasa ekonomisine güven esastır ve devletin buna müdahalesi demek bireylerin hak ve menfaatlerine müdahale anlamına gelmektedir. Özgür birey politik ve ekonomik açıdan özgür bırakılmalıdır çünkü ilerlemenin en önemli yolu budur, böylece doğal hukuk ve insan aklı esasları Batı dünyasının ilerlemesinin, siyasi özgürlüğünün ve ekonomik refahının temeli olmuştur (Çetin, 2001: 231; Berktaş, 2016: 61).

1.3.2. Liberal Demokrasi Nedir?

Liberalizm daha önce de belirtildiği gibi köken bilimsel olarak özgür insan anlamına gelmektedir, demokrasi kavramı her ne kadar muğlak olarak ifade edilse de o da köken bilimsel anlamda halkın yönetimi olarak kabul edilmektedir. Liberal demokrasi kavramı da özgürlük ve halkın yönetimi kavramlarının birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir. Dünya çapında bir çok ülkenin benimsediği ve Çağdaş Batı Demokrasisi olarak kabul gören

liberal demokrasi özellikle karşıtı olan komünizmden sonra köklerini iyice derinleştirmiştir. 21. yüzyıla giderken, 1989 yılında Sovyetler Birliği dağılıp Soğuk Savaş bittiğinde ve dünya iki kutuplu olmaktan çıktığında Francis Fukuyama ‘Tarihin Sonu ve Son İnsan’ adlı makalesini kaleme almıştır. Liberal demokrasinin meşruluğunun dünya çapındaki zaferini vurgularken yıllar önce monarşinin yıllar sonra da faşizm ve komünizm gibi rakip ideolojilerin liberal demokrasiye yenik düştüğünü öne sürmüştür (Fukuyama, 1999: 7). Liberal demokrasi dışında daha farklı ve iyi bir dünya düzenini mümkün görmeyen Fukuyama (1999: 60) ulusallığın yerini evrenselliğe bırakırken modern devlette tüm insanları kapsayan bir yapının insanlık tarihinin son devlet biçimi olduğunu ve tarihin de sonu olduğunu öne sürmüştür (Fukuyama, 1999: 210).

Fukuyama liberal demokrasiyi tarihin zafer kazanan ideolojisi ve demokrasi modeli olarak ilan etmiştir. Sözcüklerin efendisi Humpty Dumpty’de olduğu gibi burada da liberal efendiler demokrasinin liberal anlama da gelmesini istediklerinden demokrasi kavramı artık dünya için liberal demokrasiyi ifade etmeye başlamıştır. Yeni efendi liberaller mi yoksa liberal demokrasinin kendisi mi sarmalı ise günümüz liberal demokrasi tartışmalarının temelini oluşturmaktadır. Kimin efendi olduğu kabul edildiğinde Sartori’nin (2014: 445) “demokrasi mi liberalizmin yörüngesinde olmalıdır, yoksa liberalizmin izleri demokraside mi aranmalıdır?” soruları da cevap bulmuş olacaktır. Demokrasi liberalizmin yörüngesine girmiştir ve tanımını ondan almaktadır. Demokrasinin liberalizmin yörüngesine girmiş olmasının nedeni ise onun 19. yüzyılda tekrar sahneye çıktığında kendisinden iki yüz yıl önce liberalizmin ortaya çıkmış olmasıdır (Sartori, 2014: 449). Her ne kadar katılmasa da bugün siyaset teorisi yazınında liberal demokrasi ele alınırken evrenselci-rasyonalist yaklaşımın hakim olduğu Mouffe (2015: 70) tarafından ifade edilmektedir. Evrensel siyaset teorisinin herkes için geçerli evrensel doğrular varsaydığı görüşü temel alınarak, tarihsel ve kültürel bağlamdan bağımsız olarak ele alınan liberal demokrasi çoğu devletler ve toplumlar tarafından sıkı sıkıya benimsenmiştir. Liberal demokrasi doğduğu topraklarda daha kalıcı ve uygulanabilirken onu dışardan alıp uyarlayan ve temel değerlerini kök salacak derinlikte benimsemeyen toplumlar ve devletlerde ise krizler yaşanabilmektedir.

Evrensel politika teorisi açısından modern demokrasi olarak kabul edilen liberal demokraside toplumdaki iktidar, yasa ve bilginin radikal şekilde bir belirlenemezlik halinde olması Lefort’a göre kesinlik işaretlerinin yok oluşudur (Lefort, 1988: 19). Demokrasi ortaya çıktığında kral/prens ile birlikte vücut bulan iktidar ortadan kalkacaktır. Ayrıca iktidar odağı demokratik rejimlerde somutlaştırılmaz bir olgu olduğu için iktidar demokratik devrimle birlikte ‘boş bir yer’ haline gelmiş olacak ve böylece toplumsala ait bir kurumsallaşma

dönemi başlamış olacaktır (Mouffe, 2015: 13-14; Lefort, 1988: 19). Boş bir yer olarak ifade edilen güç odağının dolması demokrasiden uzaklaşılarak otoriter/totoliter güce evrilmeye yol açabilecektir (Lefort, 1988: 19). Güç odağının boş bir yer olarak ifadesi herhangi bir otoriter yapının oluşmaması anlamındadır, bu da felsefi öz itibarıyla liberal demokrasiyi karşılamaktadır.

Demokrasiye liberalizmin tüm özellikleri atfedildiğinde demokrasi ideali bir özgürlük idealine dönüşmektedir, Antik Yunan demokrasilerini tanımlamaya çalışırken neredeyse toplumun yarısının siyasal katılım dışında kaldığı görülürken, Antik Yunan'da özgürlük ve demokrasi arasındaki ilişki sadece yurttaş sayılanlar için geçerli zayıf bir kavramdır. Liberalizm için ise özgürlük kurucu temel değerlerden biri olduğu için liberal demokrasinin gerekli ve önemli öğelerinden biri özgürlüktür (Sartori, 2014: 446). Demokrasinin tekrar sahneye çıkmasıyla birlikte iktidarın halkın elinde olması ilkesi de yeniden gündeme gelmiştir, böylece özgürlüğün değeri ve insan haklarına atfedilen önem liberalizmin yeniden şekillendirdiği demokraside bireysel özgürlüklere verilen önem şeklinde ortaya çıkmıştır (Mouffe, 2015: 14).

Liberal demokrasi halk yönetimini özgürlük temeline dayandırmaktadır. Yönetenleri belirlemek ve kamusal kararların oluşumunu sağlamak halka aittir ve siyasal iktidarın yetkileri de bireylerin temel hak ve özgürlüklerine dayanılarak sınırlandırılmıştır (Erdoğan, 1999: 246). Doğa durumundan çatışmacı siyasal topluma geçtiğinde bireylerin yaptığı gibi bir yetkilendirme söz konusudur fakat bu sınırsız değildir.

Liberalizm merkantalist ve tekelci anlayışa karşı duruşu ile ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir, böylece denebilir ki liberalizm her türlü tekelciliğe karşıdır. Liberal demokrasi açısından düşünüldüğünde de bireyin yaşamı ve geleceği üzerindeki tüm tekellere karşı çıkmakta ve bireyin geleceğini belirlemesi noktasında özgürlüğünü vurgulamaktadır, yani birey siyasi karar alırken tercih alanları geniş ve özgür olmalıdır (Holden, 2007: 8). "Liberalizm basit tanımıyla anayasal devlet yoluyla kişinin siyasal özgürlüğünün ve kişi hak ve özgürlüklerinin hukuksal savunmasının uygulaması ve kuramıdır." (Sartori, 2014: 461). Sartori'nin tanımından yola çıkarak denebilir ki liberal demokraside anayasal güvence önemlidir, çünkü temel kavram olan bireysel özgürlük koruma altına alınmadan liberalizmden söz etmek mümkün değildir. Demokrasi için egemen olan halk iken, liberal demokrasi ise egemen halkın yasalarla sınırlandırılıp kontrol altına alınmasını istemektedir. Liberal demokraside halk temel kararları almaktadır fakat bireysel özgürlük anlayışı temelinde bu kararlar üzerinde belli sınırlamalar mevcuttur, çünkü liberalizm için demokrasi özgür bireyi, bireysel hak ve çıkarları koruduğu ölçüde önemli ve değerlidir (Ak, 2015: 46). Holden'a

(2007: 15) göre yönetime gelen sınırlamalar demokrasiye getirilen sınırlama değildir, bu sınırlamalar demokrasinin gereğidir ve ayrıca:

Liberal demokrasi ilk olarak önemli siyasal meselelerle ilgili temel belirleyici kararları pozitif ve negatif olarak halkın aldığı veya almaya yetkili olduğu, ikinci olarak da halka ait meşru otorite alanı sınırlı olarak belirlendiği için halkın bu kararları sınırlı alanda aldığı veya sadece kararları almaya yetkili olduğu siyasal sistemdir.

1.3.3. Liberal Demokrasinin Temelleri

Litaratürde modern demokrasi, anayasal demokrasi, parlamenter demokrasi, temsili demokrasi gibi adlarla anılan liberal demokrasiyi bir demokratik model olarak algılamak onu azımsamak demektir çünkü sadece bir hükmetme biçiminin ötesinde toplumsal düzenin oluşumunu sağlamaktadır (Mouffe, 2015: 30). Sağlanan toplumsal düzen içinde tek tek bireylerin ve bütün olarak toplumun demokrasi tanımı da böylece şekillenmiş olacaktır. Özünde liberal demokrasi olan bu farklı isimlerin nedeni ise liberal demokrasinin temellerinden kaynaklanmaktadır. Anayasal  st nl k, temsili seçim sistemi, ülkelere göre değişiklik gösteren parlamenter sistemler bu isimlerin de kullanılmasına neden olmuştur. Liberal demokrasinin temel ilkeleri litaratürde bireysel özgürlük, siyasal temsil ve hukukun üstünlüğü olarak incelendiğinden çalışmada da bu doğrultuda aktarılmaktadır.

1.3.3.1. Bireysel  zg rl k

Liberalizm kelime anlamı olarak özgürlüğü ifade etmektedir ve bir özgürlük teorisidir (Waldron, 2013: 165; Yayla, 2014: 165).  zg rl k kavramının temel kavram olmasının nedeni liberalizmin temeline bireyselciliği yerleştirmesinden kaynaklanmaktadır, ayrıca liberalizmde toplum, millet gibi kavramlar tek tek bireylerden meydana geldiği için birey toplum ve millet kavramının üstünde yer almaktadır (Yayla, 2014: 145). Bireyin üstünlüğüne olan inanç onun özgürlüğünü de kutsal kabul etmektedir (Heywood, 2016: 51).  zg rl kte esas olan ise bireyin kendi çıkarı için sınırsız hareket hakkının olması değildir, bireyin dışardan gelen baskılara maruz kalmaması esastır, birey dışardan gelen baskılara maruz kalmadığı ölçüde özgürdür (Waldron, 2013: 166; Yayla, 2014: 153). Bireyin dışardan gelen zorluklara maruz kalmaması esası ile birlikte birey kendi özgürlüğü için başkasının hakkını kısıtlama ve onun maddi veya manevi bütünlüğüne zarar verme hakkına sahip değildir. Heywood (2016: 52) J. S. Mill'den şu şekilde aktarır “medeni bir topluluğun herhangi bir mensubuna, onun iradesine rağmen g   uygulayabilmenin tek meşru amacı başkalarına zarar verilmesini önlemektir”, sonuç olarak liberalizmde bireyin özgürlüğü sınırsız değil başkalarının özgürlüğünün başladığı yere kadardır. Bireyin özgürlüğünü ve  zg r iradesini

ortaya koymasının toplumun ve devletin meydana gelmesinde önemli bir nokta olduğu Locke tarafından ortaya konmuştur, böylece toplumun varlığı ve devletin meşruluğunun kaynağı bireyin özgür iradesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Beaud, 2015: 47).

Liberal demokrasi özgürlük ve demokrasi konularını harmanlamaya çalışmıştır. Bireysel özgürlük bireyin sosyal ve siyasal çevresindeki özgürlüğünü ifade etmektedir. Özgürlük aynı zamanda bireyin kendi kontrolünü sağladığı bir durumdur. Liberal demokraside bireyci halk kavramı ön plandadır ve bu noktada demokrasi ve bireysel özgürlük arasındaki bağın önemi oldukça fazladır (Holden, 2007: 21-22).

Özgürlük liberalizm için temel değer olarak kabul görse de bir bireyin özgürlüğü nasıl olmalıdır konusunda farklı savlar bulunmaktadır. Pozitif ve negatif özgürlük olarak kavram iki şekilde ele alınmıştır. T. H. Green'e göre pozitif özgürlük bireyin özellikle maddi anlamda güçlü kılınması ile gerçekleşebilir, bunun için toplum bazı görevler üstlenmeli ve devlet toplumsal yaşama bu anlamdaki özgürlüğü arttırıcı müdahalelerde bulunmalıdır (akt. Yayla, 2014: 154; Heywood, 2016: 77). Bireyin kendi kendisinin efendisi olması, kapasitesini fark etmiş olması ve kendini gerçekleştirme özerkliğine sahip olması da pozitif özgürlüktür (Heywood, 2016: 53). İsaiah Berlin (2007: 78) pozitif özgürlükte bireyin kendi kendisinin efendisi olmasını ve nesne olmaktan çıkıp özne olmasını vurgulamaktadır; dışarıdan oluşan şartlarla değil birey kendi iradesiyle kararlar vermeli, kendi kendini yönetmelidir. Birey üzerinde dış baskı ve kısıtlar olmadan seçme hakkının olması ise negatif özgürlükler olarak nitelendirilmektedir (Heywood, 2016: 52).

Normal olarak, hiçbir kimse veya grup benim eylemlerime müdahale etmediği ölçüde özgür olduğum söylenir. Bu anlamda siyasî özgürlük, bir kimsenin, başkaları tarafından engellenmeden içinde hareket edebildiği alandan ibarettir. Aksi halde yapabilecek olduğum şeyi yapmaktan başkaları tarafından alıkonursam, o ölçüde özgür değilimdir; ve eğer bu alan başkaları tarafından belli bir asgarî düzeyin altına indirilirse, cebre maruz kalmış veya köleleştirilmiş olarak tanımlanabilirim (Berlin, 2007: 72).

Pozitif özgürlük anlayışında Berlin'in de belirttiği gibi bireyin bir zorlama altında kalmaması gerekir, buradaki önemli nokta ise zorlama ile neyin vurgulanmak istendiğidir. Eğer bir bireyin çevresi ve şartları başkaları tarafından belirlenip kontrol ediliyorsa, bireye sınırları çizilmiş bir hareket alanı bırakılarak onun iradesine dayalı karar vermesi engelleniyorsa burada bir zorlama söz konusudur (Yayla, 2014: 155). Hobbes (2007: 154) için de özgürlüğün karşılığı engellerin yokluğudur. Bireyin dış engellerden ötürü eylem yapma isteği ortadan kalkıyorsa orada özgürlükten söz etmek mümkün değildir (Hobbes, 2007: 155). Özgürlük ve özgürlüğün sınırı arasındaki ilişki konusu bizi liberalizmin temeli olan sözleşme

aşamasına götürmektedir. Negatif özgürlük kavramına önemli katkı sağlayan Locke Hobbes'un yaptığı gibi negatif özgürlüğün öznesinin değil nesnesinin üzerinde durmakta ve vurguyu bireyden alıp onun mülkiyet hakkına aktarmaktadır, böylece negatif özgürlük nesnel bir temele kavuşurken bireyin egemen ile arasındaki meşruiyet ilişkisi hukuki bir zemin kazanmış olacaktır (Öztürk, 2015: 7).

Özgürlüğün temel değeri olan mülkiyet hakkı liberalizm için oldukça önemlidir, ekonomik özgürlük bireye bağımsız olma ve başkalarına muhtaç olmama imkanı sağladığı için temel değer olarak ele alınmıştır. Liberalizmin ekonomi ayağının temel felsefesi rekabetçi ve serbest bir piyasadır. Rekabetçi piyasanın bireye seçenek ve tercih olanağı sunması mantığı, piyasa ekonomisinin özgürlüğe katkısı M. Friedman (2017: 44) tarafından vurgulanmıştır. Ekonomik özgürlük ve rekabetçi piyasa ekonomik gücün tek elde veya güçlü birkaç elde toplanmasını engelleyerek bir denge mekanizması sağladığı için siyasi özgürlüğe ulaşmada da önemli bir araçtır, ekonomik özgürlük için yapılan düzenlemeler beraberinde refah ve siyasi özgürlük de getirmiştir (Friedman, 2017: 37-39). Siyasal özgürlük yüksek bir ahlaki karakter yaratma ve onu geliştirme açısından çok önemli bir role sahip olduğu için J. S. Mill tarafından oldukça önemsenmiştir, Mill'e göre bireyin kişisel gelişimi ve en iyiye ulaşmasının temel unsuru özgür gelişimidir (akt. Sabine, 2000: 121). Mill'e göre insan en değerli varlık olduğu için en önemli görevi kendini mükemmelleştirmektir ve bunu da özgür olursa yapabilecektir (Ak, 2015: 50). Faydacı teoride özgürlüğü ele alan Mill özgürlüğü bireysellikten toplumsal dinamiklere aktararak devletin özgürlüklere müdahalesine karşı çıkmaktadır (Yayla, 2014: 160), Mill'in özgürlükleri engellemede karşı çıktığı tek şey devlet zorbalığı veya zorlaması değil aynı zamanda hem fikir olan çoğunluklara karşı tek bir tane bile olsa farklı bir fikrin bu çoğunlukta erimesidir (akt. Sabine, 2000: 128). Siyasi alanda liberaller için özgürlük demek düşünme ve bunu ifade edebilme ve örgütlenme gibi alanlarda olan özgürlük demektir (Waldron, 2013: 165).

Liberal felsefe bireye verdiği önemle ve sözcük anlamında olduğu gibi özgürlüğü temeline oturarak kendini açıklamaktadır. Dolayısıyla bireysel özgürlük liberal felsefenin en temel ilkelerinden biridir. Özgürlüğün belirli ölçülerde sınırlanması bile yine özgürlük içindir çünkü liberalizm her birey için özgürlüğün geçerli olduğunu kabul etmekte fakat bireyin birey üzerinde tahakküm kurmasını kabul etmemektedir. Ekonomik, siyasi ve sosyal her alanda özgürlük her birey için geçerlidir, bu ifade de bizi liberalizmin bir diğer temel değerine eşitlik ilkesine götürmektedir.

1.3.3.2 Eşitlik, Siyasal Katılım ve Temsil

Liberal felsefede bireylerin bir diğerrinin özgürlük sınırını ihlal etmeyecek şekilde özgürlüğüne olan inanç, insanları eşitlik anlayışına götürmektedir (Friedman, 2017: 283). Ekonomik, sosyal ve siyasal olarak düşündüğümüz eşitliğin ana kaynağı ise doğal eşitliktir. De Jaucourt'a (akt. Ağaoğulları, vd., 2009: 289) göre doğal eşitlik ise insan doğasından kaynaklanmaktadır ve onun doğasının gereğidir, aynı zamanda özgürlüğünün de temelidir, bu yüzden tüm insanlar için vardır ve insan doğasından temellenmektedir. Doğa durumundan toplumsal duruma geçerken ise yasal açıdan bir eşitlik görüşü ağırlık kazanmaktadır (Ağaoğulları, vd., 2009: 289-290). Doğa durumundan toplumsal sözleşme durumuna geçen insanlar için özgürlük mücadelesinin en büyük amacı yasa önündeki eşitliktir. Demokrasi ile liberalizmin harmanlanması sonucu eşitlik anlayışı sosyal ve ahlaki davranış alanına da yayılmıştır, özgürlüğün kaçınılmaz olarak ortaya çıkardığı eşitsizlik durumunu ortadan kaldırmak için en büyük rol de demokrasiye verilmiştir (Hayek, 2011: 143). Amerika'yı ve yönetim şeklini inceleyen Tocqueville de eşitliği demokrasinin itici gücü olarak nitelemiş ve özgürlüğün varlığının eşitlik ile olabileceğini vurgulamıştır (akt. Dinçkol, 2004: 153).

Eşitliği, felsefesinin temeline yerleştiren liberalizmde her birey eşittir. Demokrasilerde halkın söz sahibi olarak karar mekanizması haline gelmesi ile liberalizm harmanlandığında liberal felsefede eşitlik her bireyin eşit derecede karar mekanizmasına katılımıdır. Kararların halk tarafından alınması eşitlik getirmektedir (Holden, 2007: 18) düşüncesiyle bireye atfedilen önem pekişmiş olmakta ve kararlara katılım tek tek her birey için geçerli bir hak olarak görülmektedir. Böylece liberal demokrasi ile siyasal eşitlik arasında oldukça güçlü bir ilişki doğduğu görülüp, ekonomik ve sosyal eşitlikle birlikte tamamlanan eşitlik anlayışında herhangi birinin eksikliğinde eşitlik anlayışının da özgürlük anlayışının da bir önemi kalmayacaktır (Holden, 2007: 20). Halkın yönetime katılımı olan demokrasi her ne kadar Antik Yunan'da doğrudan bir katılım pratiğini içeriyor olsa da liberalizm ile harmanlanan demokraside katılım temsilciler aracılığıyla yapılmaktadır. Toplanmaya ve özgürlüğe bağlı rekabetçi bir şekilde farklı politikalar üretmek kamu yararını yerine getireceğini taahhüt eden temsilci adayları seçimlerde yarışmaktadır (Şahin, 2008: 7).

Liberal demokrasilerin temsili demokrasi olarak anılmasının nedeni rekabetçi seçimler sonucu halkın kendisini yönetecek temsilcileri seçmesidir. Günümüz toplumlarının oluşturduğu sayıca çokluk yurttaşların bir araya gelerek tüm kararları görüşmeleri ve karar almalarını zorlaştırdığından temsil sistemi uygulanmaktadır. Temsil sistemini ortaya koyan en önemli isim J. T. Mill bu sistemin içinde halkın yine seçme ve iktidarı belirleme gücünden dolayı efendi konumunda olduğunu ve temsilci seçerek kendisine vasıflı hizmetçiler

belirlediğini ifade etmektedir (akt. Holden, 2007: 78). Her bireyin bu sistemde oy kullanarak kararlara katılım hakkı ve özgürlüğü vardır, temel değerlere bakıldığında hepsi birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır ve liberal felsefenin temel değerleri bu şekilde iç içe geçmiştir. Siyasal eşitlik kavramı bir anda toplum içinde karşılık bulma şansına sahip olmamıştır, zaman içinde verilen mücadeleler sonucu özellikle 20. yüzyıl sonrası aşamalı olarak kazanılan haklardan biridir. Irk, cinsiyet, dini aidiyetler gibi farklılıklar siyasal eşitlik hakkının yıllar içerisinde kazanılmasına neden olan etkenlerden olmuştur.

Demokrasi, yönetimin halka hesap verme şeffaflığına sahip olduğu düşüncesini barındırdığı için halkın kişisel çıkarlarını koruyabilir mantığıyla liberaller tarafından benimsenmiştir, bu şeffaflık halkın kişisel çıkarlarını koruyacağından yurttaşlar despotizme veya keyfi bir uygulamaya maruz kalmayacaklar böylece yönetimde sınırlamalar olacaktır. Bireylerin sosyal olarak sivil toplumda ve ekonomik olarak rekabetçi piyasada varlıklarını devam ettirmeleri sırasında ise temsili yönetim sadece bir hakem rolünde olacaktır. J. M. Mill bireysel faydasının peşinde koşmanın yurttaşlarda kendini geliştirmeye imkan tanıması açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır, daha da ötesinde demokrasi geniş siyasal katılım sağlayarak bireyin ahlaki ve kültürel kapasitesinin artmasına neden olacaktır. Mill'in demokrasinin bireye kazandırdığı siyasal katılım savıyla, günümüz demokrasileri açısından çokça tartışma alanı bulan katılımcılık ve bunun genişletilmesi fikri ortaya çıkmıştır (akt. Berktaş, 2016: 71). Mill için sayısal olarak katılımın çokluğu önemli olsa da çoğunluğun despotluğu sorunu oldukça rahatsız edicidir, toplumdaki dışlanmış kişi ve grupların da siyasal katılım hakkını savunarak siyasal otoritenin yanlış kullanılmasını eleştirmiştir. Siyasal katılımın tüm farklılıklarla beraber artması siyasal otoritenin kontrol edilmesine katkı sunar görüşündedir (akt. Schmidt, 2002: 94-95). Çoğunluğun dışında kalan azınlıkların sesinin yükselmemesi Mill'e göre sahte demokrasi olarak değerlendirilmektedir ve düşünöre göre toplumda her kesimin temsil hakkı bulmalıdır (akt. Schmidt, 2002: 96).

Mill her vatandaşa oy hakkı verme konusunda görüş öne sürmüş olsa da seçme hakkını belirli niteliklere bağlamıştır, okuma yazma bilen, vergi veren vatandaşların bu hakka sahip olması görüşündedir. Seçme hakkının bazı kesimlere verilip bazılarına verilmemesi sınıfsal temele dayanan bir çekişmeye neden olacağından Mill çoğul oy hakkını ortaya atmıştır. Niteliklerine göre bazı yurttaşların iki, bazılarının da bir oy hakkı olmalıdır (akt. Schmidt, 2002: 96). Temsili sistemin ve liberal felsefenin önemli temsilcilerinden olan Mill tarafından çoğul oy hakkı öne sürülmüş olsa da günümüze ulaşmış modern temsili demokrasilerde her bireyin eşit oy hakkı mevcuttur. Liberal demokrasi özgürlük ve eşitlik kavramları olmadan asla düşünülememekte, yönetim kavramı ise liberal demokraside bir

hakem rolünde yer almaktadır. Bu hakemin ise dengeli bir mekanizma olması ve despotik bir güce dönüşmemesi için kendine özgü ve özerk kurumları olmalıdır. Bu kurumlar için ise ihtiyaç olan şey hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığıdır.

1.3.3.3 Kuvvetler Ayrılığı ve Hukukun Üstünlüğü

Liberalizm için toplumsal sözleşme gereği bir yönetim ihtiyacı doğsa da bireyin varlığı karşısında tiranlaşmaya müsait olan yönetim erki bir tereddüt nedenidir. Güç, elinde tutanı kendi kölesi haline getirip yozlaşmasına sebep olacak bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden liberaller yönetim mekanizmasının içten ve dıştan denetimi için temel amacı özgürlüğü ve eşitliği korumak olan kanunların üstünlüğünü benimsemektedirler (Heywood, 2016: 61). Devletler de böylece hukukun üstünlüğü sınırları içinde birer anayasa belirleyip bu sınırlar içinde hareket etmektedir (Berktaş, 2016: 71). İktidarın tek elde toplanmasına karşı anayasacılık ve iktidarın kötüye kullanılmasına karşı oluşan kavramsallaştırma ile kuvvetler ayrılığı ilkesi ortaya çıkmıştır (Doehring, 2002: 193). Devlet erkinin anayasa tarafından denge denetleme mekanizmalarıyla kontrol altında tutulması, liberal felsefenin özü olan özgürlük ve eşitliğin korunması açısından oldukça önemlidir ve bu yüzden anayasal/hukuksal üstünlük esastır. Hukukun üstünlüğünü sağlaması için ise yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrı ve bağımsız olması yani kuvvetler ayrılığının sağlanması liberalizmin önemli prensiplerinden biridir.

Liberalizmde kuvvetler ayrılığı ilkesinin önemli temsilcilerinden biri Montesquieu olsa da kuvvetler ayrılığı ilkesi Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Aristo yasama, yürütme ve yargı erklerinin bağımsızlığını ve kuvvetler dengesinin yasalar tarafından sağlanması gerektiğini öne sürmüş ve yasaların egemenliği onun için demokrasinin sınıflandırılması için bir ölçüt olarak kullanılmıştır (Aristoteles, 2013: 79-117). Liberalizm felsefesinin kurucusu Locke da devleti yasama, yürütme ve yargı erklerinden oluşan bir yapı olarak görmüştür. Bu güçler arasında ise en çok önemi yasama erkine vermektedir, çünkü toplumu ilgilendiren yasaları yapma yetkisi bu erke aittir. Yasaların uygulamasından sorumlu olan yürütme erki yasama erkine bağlıdır ve bu yüzden yasama erki en üstün erktir (Ekmekçi, 2013: 210). Liberalizmde devlet meşruluğunu anayasasından ve kuvvetler ayrılığından almaktadır.

Montesquieu devletin farklı güçlerin siyasal temsilinden oluşan bir güç olduğunu ifade etmektedir. Onun karma yönetiminde monark da aristokrasi de halk da kendini temsil şansı bulmakta ve halk ile monark arasındaki denge aristokrasi tarafından sağlanmaktadır (akt. Çelik, 2011: 5). Montesquieu özgürlükleri bu yolla denetim altına almayı amaçlamış, kuvvetlerin tek yerde birleşmesi onun tarafından özgürlükler için oldukça tehlikeli olarak

görülmüştür (akt. Güzel, 2018: 211). Montesquieu erklerin dengesinde organ ayrımını yani siyasal/toplumsal güçlerin dengesini esas almaktadır. Yasama, yürütme ve yargı yetkisi olarak devletin üç yetkisi olduğunu öne sürmüştür, böylece yetki tek elde olmayacağından özgürlükler tehlikeye girmeyecektir (akt. Çelik, 2011: 147-148).

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM

2.1. Popülizmle İlgili Farklı Yaklaşımlar ve Belirsizlikler

Popülizm 2017 yılında Cambridge Sözlüğü tarafından yılın sözcüğü ilan edilmiştir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 2). Türk Dil Kurumu'nda (TDK) sözcük anlamı '*halk yardakçısı*' olarak karşılık bulan popülizm, aynı zamanda yine TDK tarafından "*politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika*" olarak ifade edilmektedir³. Oxford sözlükte ise popülizm karşılığını '*sıradan insanların endişelerinin seçkin gruplar tarafından önemsendiği bir siyasal yaklaşım*' olarak bulmaktadır⁴ Latince *populus* sözcüğünden gelen popülizm Türkçede halkçılık olarak karşılık bulmaktadır⁵. Popülizm kavramsal ve kuramsal olarak da temeline halkın içgüdü ve isteklerinin ön planda olmasını almakta, siyasi hareketlerin meşru ve ahlaki temelini halka dayandırmaktadır (Heywood, 2016: 106-331).

Literatüre bakıldığında popülizm kavramı tanımlanmaya çalışılırken ortak bir paydada belirgin ve sınırları kesin bir kavramsal tanımlamaya varmak mümkün olmamışken popülizmin muğlak olduğu konusunda bir ortak nokta yakalanmıştır. Popülizm ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılıyor olsa da farklı zaman ve ortamlarda yapılan tanımlamalarda tutarlı bir model görmek zordur (Taggart, 2000: 10). Kesin bir tanımlama yapmanın mümkün olmadığı popülizme yaklaşmanın, onu kesinlik dışı bir nesne olarak kabul etmeyle mümkün olacağı Arditi (2010: 79) tarafından ifade edilmiştir.

Popülizm çağdaş siyaset biliminde ilk defa 'Popülizmi Tanımlamak' adlı konferansta Londra'da London School of Economics and Political Science'da ele alınmıştır (Toprak, 2014: 24). 1969'da Ionescu ve Gellner'in '*Populism, Its Meanings and National and Characteristics*' isimli kitabı popülizm üzerine kurucu metinlerin yer aldığı bir derleme kitap olarak yayımlanmıştır. Kitapta düşünürlerin popülizm için ortaya koyduğu tanımlamalar yer almaktadır. Bunlardan biri de Peter Wiles'in popülizm ifadesindeki ahlaki temel kavramıdır, popülizm ahlaki değerlere dayanan fakat disiplinsiz, programsız ve zayıf bir ideoloji olarak görülmektedir, seçkin karşıtı olan popülizm karizmatik bir lider ve halkla arasındaki doğrudan

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c06bea6a915c7.51000276 (erişim tarihi:30.01.2018).

⁴ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/populism> (erişim tarihi:30.01.2018).

⁵ <https://tr.glosbe.com/la/tr/populus> (erişim tarihi: 30.01.2018).

ilişkiyi benimseyerek aracı kurumları dışlayan bir temele dayanmaktadır (akt. Anselmi, 2018: 5).

Tarihsel süreçlerde ortaya çıkan farklı toplumsal hareketler popülizm olarak nitelendirilmiştir, popülizmi çok yönlü olarak niteleyen Edward Shils Almanya'daki Nazi diktatörlüğü ile Rusya'daki Bolşevik yönetimini -farklı siyasal temellere sahip olsalar bile- popülist olarak değerlendirmiştir (akt. Taggart, 2000: 11). Tüm çok sınıflı hareketler popülizm sayılmasalar da popülizmin çok sınıflı bir hareket olduğu Gino Germani (1978: 88) tarafından iddia edilmiş ve popülizm geleneksel toplumdan modern topluma geçiş aşamasında adapte olamama durumunda farklı siyasal güçlerin halk yanlısı görünme durumu olarak tanımlanmıştır. Germani (1978: 88) tanımında halkın ve ulusun çıkarına düşman sayılan grupların karşısında karizmatik bir liderden söz etmiş ayrıca karizmatik liderliğin belli bir otoriteryanizme evrilebileceğinin de altını çizmiştir. Literatürdeki muğlak görüşün hakim olduğu bir tanımlama geliştiren Germani popülizmin tarihsel ve kültürel öğelere bağlı olduğunu buna paralel olarak da sosyalist ve güçlü milliyetçi öğeler içerebileceğini vurgulamıştır (akt. Toprak, 2014: 25). Isaiah Berlin popülizmin temelinde halk ve halka bağlılık olduğunu vurgulamış ve aslında popülizmin apolitik olduğunu ileri sürmüştür, çünkü popülizm siyasi kurumları devre dışı bırakıp gücünü halktan alarak halka inanmaktadır. Popülizm bütünleşmiş ve tutarlı bir toplum fikrinden yanadır, toplumu bütünleştirmeyi ise eski değerleri ve geçmişi günümüze uyarlayarak yapmaktadır (akt. Taggart, 2000: 14).

Önemi 1990'lardan sonra giderek artsa da popülizm tarihsel süreçte sürekli ortaya çıkmaya hazır olmuş ve 18. ve 19.yy ile II. Dünya Savaşı sonrası dönemlerde sıklıkla karşımıza çıkmıştır. *Zeitgeist'a*⁶ uygun olarak ortaya çıkan popülizm farklı zaman, coğrafya ve koşullarda uygun ortamlarda görülmüştür, Rus Naradnik hareketi, Amerikan çiftçi hareketleri, Avrupa ırkçı partileri, Leninizm, Nazizm, Peronizm gibi hareketlerin tümü popülist olarak değerlendirilmiştir (Bozoğlu, 2017: 71). Popülizmde tarih, ideoloji ve program veya toplumsal taban belirlenip kabul edilmemiştir (Canovan, 2004: 243). Çeşitli coğrafyalardaki hareketleri değerlendiren Canovan (1981: 413) tarımsal ve politik olarak popülizmi iki guruba ayırarak farklı tanımlamalar geliştirmiştir, popülizm:

- Geri kalmış ülkelerde modernleşme sorunuyla karşı karşıya kalındığında ortaya çıkan sosyalizmdir.
- Sanayi ve finans sermayesinin giderek artan tehdidi altındaki küçük köylü halkın ideolojisidir.

⁶ *Zeitgeist*: Zamanın ruhu.

- Geleneksel değerleri değişmekte olan bir toplumda bu geleneksel değerleri tekrar canlandırmayı hedefleyen kırsal harekettir.
- Seçkin azınlıklar tarafından halkın çoğunluk iradesinin denetlendiği fikridir.
- Erdem, ahlak vb. değerlerin ezici çoğunluğu oluşturan halkta olduğuna dayanan inançtır.
- Halk iradesinin herşeyin, tüm ilkelerin üstünde olduğu savıdır.
- Gücünü özerk olarak kentli işçi sınıfı veya köylü kitlesinden almasa da kitlelerin desteğini alan politik bir harekettir.

Canovan'ın kriterlerinin aksine Müller (2017: 14) popülizmin ne olduğuna dair yanıtlar ararken bir popülizm teorisine sahip olunmadığının ve siyasal aktörlerin ne zaman popülist sayılacağına dair bir kriterin olmadığını iddia etmektedir . Popülizm bir doktrin değil kendine ait mantığı olan bir iddialar bütünüdür (Müller, 2017: 25).

Popülizmin literatürde ne olduğuna ve nasıl ortaya çıktığına dair çeşitli tartışmalar sürmektedir. Yapılan çeşitli tanımlamalar belli cevaplar sunsa da popülizm nedir sorusu hala kesin bir cevap bulamamıştır. Popülizm bir ideoloji mi, sendrom mu, siyasi hareket mi yoksa söylem tarzı mıdır sorularının kesin bir yanıtı bulunmamaktadır. Cass Mudde (2004: 544) popülizm için zayıf merkezli ideoloji ifadesini kullanmaktadır. Belli bir entelektüel birikime sahip olmayan popülizm, dar bir siyasi kavramlar dizisine sahip zayıf merkezli bir ideolojidir ve bu dar kapsamı nedeniyle de farklı ideolojilere kolayca eklemlenebilmektedir.

Popülizm hem yerleşmiş yapıya hem de egemen fikirlerle toplumun değerlerinin karışısında duranlara karşı halka başvuru olarak nitelense de aynı zamanda bu durum fırsatçılık siyaseti olarak da görülmektedir. Rasyonel bir seçme hakkı yerine hızlı ve memnun edici politikalarla seçmen desteği sağlanmaktadır (Canovan, 1999: 3; Mudde, 2004: 542-543).

Haldun Günalp popülist rejmin temelinde toplumsal bir bütünleşme olduğunu iddia etmektedir, toplumdaki farklı sınıfların gelişme ekseninde buluşarak kendilerine pay almasıyla toplumsal-siyasal sistemle bir bütünleşme gerçekleşmektedir (akt. Yıldırım, 2009: 7), Laclau'ya (2007: 87) göre ise doyurulmayan toplumsal taleplerin varlığıyla ve bu taleplerin farklılığının kurumsal sistem tarafından özümsememesi sonucu eşdeğerliliğe eklemlenmesi, ortaya taleplerin bütünleşmesini çıkarmaktadır. Eşdeğerliliğe eklemlenen ve böylece daha geniş toplumsal özneliliğe sahip olan popüler talepler henüz başlangıç düzeyindeki halkı potansiyel bir tarihi aktöre dönüştürmektedir, eşdeğerlik zincirini tek ve temel talebe dönüştüren bu oluşuma ise Laclau (2007: 92) *boş gösteren* adını vermiştir. Böylece halkın inşası da Laclau tarafından üç değişkene bağlanmış olacaktır (Laclau, 2007: 117):

Boş gösterenler aracılığıyla hegemonik olarak temsil edilen eşdeğerlik ilişkileri; yüzer gösterenlerin üretimi aracılığıyla iç sınırların yer değiştirmesi, diyalektik tersine çevirmeleri olanaksız kılan ve politik eklemlemeye gerçek merkeziliğini kazandıran kurucu bir heterojenlik.

Akademik alanda farklı tanımlamalarla ifade edilen popülizmle ilgili temel evrensel öge seçkinlere karşı halktır. Esas olan halka başvurmak ve seçkinlere karşı halkın yanında yer almaktır, popülizm anti-statükocu ve anti-elitisttir aynı zamanda çoğulculuğa da karşıdır. Popülizm halka yönelik bir çağrı olduğu için halk heterojen olarak nitelendirilmemekte ve bu yüzden çoğulculuktan bahsedilememektedir. Halk tek bir çekirdek ve homojen yapı olarak görülmektedir, popülizmde var olan bu bütünleşik homojen yapı anlayışı ve seçkin karşıtı anlayış ile toplum antogonistik iki guruba ayrılmaktadır, antogonistik iki gurup kendi içinde homojenize olmuş ve farklılıkları eritmiş olmalıdır ‘biz’ ve ‘onlar’ ifadesi bu ayrıma dayanmaktadır. Popülizmde en temel kavram olan halk kavramı karşısında yer alan seçkin kavramı bile kimliğini ondan alarak şekillenmektedir. Halka atfettiği niteliklerle onu homojenezi eden popülizm halkın kimliğinin ne olacağını söylememekte, popülist harekete bağlı olarak kimliğe verdiği ek değer ve inançlarla kimliği tanımlayıp tamamlayarak homojen yapıyı oluşturmaktadır (Abts ve Rummens, 2007: 408-409; Canovan, 1981: 294; Mudde ve Kaltwasser, 2017: 6; Mudde, 2004:543-544; Weyland, 1999: 381).

Popülizm tanımlamaları belirsizlikle devam ederken, popülist lider tanımlamaları da hem akademik hem popüler tartışmalarda bazen açık bazen örtük şekilde devam etmektedir, ortak kanı ise güçlü ve karizmatik lider (Mudde ve Kaltwasser, 2017: 63) kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ampirik incelemelerde karizma, popülist liderlerin ortak özelliğidir, bu liderlerin halkın içinden sıradan biri olabileceği gibi tam tersi biri de olabilirler, halkla ortak noktası olmasa da bu liderlerl halkla bir bağa sahip olmalı ve halk için en iyi olanı anlayacak nitelikte olmalıdırlar (McDonnell, 2016: 720; Müller, 2017: 50-52). Seçkin karşıtlığı yapıp, esas olanın halkın iradesi ve talebi olduğunu savunarak referandum sıklıkla dile getirilmekte, halka yakınlık için ise gündelik dil kullanılmaktadır. Liderlerin doğrudan halka gitme eğilimi aracı kurum ve politikacıların yok sayılmasına yol açmaktadır. Popülizmde liderlerin halkla aralarındaki ilişki doğrudan ve aracısız olmalıdır (Canovan, 2004: 242-243; McDonnell, 2016: 720-721).

2.1.1. Popülizmde ‘Halk’

Tanımlamalarında da belirtildiği üzere popülizm, yönünü ve anlamını halktan almakta, bu noktada popülizmin halkı nasıl tanımladığı önem kazanmaktadır. Popülizm yoğun olarak bir kimlik ve kültür oluşturulması ve gerçek halkın bu kimlik ve kültüre sahip halk olduğu söylemi ile yükselmektedir.

Sosyo-politik teoride halk, belli bir insan topluluğunun belli sınırlar içinde devlete bağlanma iddiasıdır. Halk diğer topluluklardan farklı olarak güç sahibidir ve meşrudur bu yüzden halkın iradesine başvurmak meşruluğun kaynağıdır. Basit siyasi hayal kırıklıkları ve hoşnutsuzlukların aksine popülizm halkın kurtarıcı eylemlerine dayanan bir “umut siyaseti” olarak karşımıza çıkmaktadır, bu siyaset de ancak meşru ve erdemli olan halka dayanmalıdır. Toplumda biz ve onlar, sıradan halk ve yoz seçkinler, dostlar ve düşmanlar olarak bir ayırım söz konusudur fakat popülizmde biz olan halk homojenize edilmiş bir şekilde tanımlanmaktadır, diğerlerine yani düşmanlara ve yozlaşmış seçkinlere karşı halk homojen ve erdemli olmalıdır. Toplumdaki farklı farklı gruplar bir ulus için öngörülen veya hayal edilen halk kavramını baltalayabilmektedir. Bu noktada halkın tarihi, kültürü, yaşam biçimi yani ona özellik kazandıracak öğeler çok önemli hale gelmektedir, çünkü bu değerlerle şekillendirilen halk gerçek, erdemli ve meşru olan halktır. Farklı özellik ve nitelikler atfedilerek halka ayrıcalıklı bir statü kazandırılmaya çalışılmaktadır (Agnew ve Shin, 2017: 918-919; Albertazzi ve McDonnell, 2008: 3-6; Spruyt, vd., 2016: 336).

19. yy başlarına kadar olan süreçte halk entelektüel, kültürel ve sosyo-ekonomik kategorilere göre tanımlandığında toplumun en düşük kesimi olarak değerlendirilmekteydi, bu kesim zaman zaman düzensiz (organize edilmemiş), sert ve genellikle öngörülemez şekilde çıkan isyanlarla siyasete aktarılmıştır. Çıkan bu isyanların karakteristiği genellikle duygu ve tutkuların itici gücüyle meydana gelmiş olmasıdır, isyanlarla birlikte yalnızca kamu düzeni değil aynı zamanda egemen olan sınıfın da düzenine karşı bir tehdit söz konusu olmuştur. Siyasi hayatın demokratikleşmesi ile birlikte egemenlik halk temelli tanımlanmaya başlanınca vatandaş kavramı da değişmiş, erdemin ezici çoğunluğuna sahip basit halkın önemi artmıştır (Panizza, 2005b: 14-17). Erdemli homojenize halk ise popülizmin temel kavramı haline gelmiştir.

Halk popülizmin ihtiyacı olan kolay biçimlenebilen bir fikir aygıtıdır, bu yüzden popülizm halkın nasıl ve ne kadar olduğu ile ilgilidir. Sayı (kişilerin miktarı ve çokluğu) halkın anahtar bir özelliği olarak görülmektedir, sayı olarak çokluk gücü denetleyecek meşruiyete götüren temel dayanaktır. Sayıların ve çokluğun önemli olması halkın tek parça halinde homojen bir yapıda olması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Farklı coğrafya ve toplumlardaki popülist seslenişe bakılarak halkın kim olduğu ve nasıl olduğu hakkında kesin bir sonuç elde etmek mümkündür (Taggart, 2000: 94-95). Esnek, belirsiz ve farklı halk tanımlamalarına sahip popülizmde halk inşa edilebilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Laclau (2007: 104-114) toplumda popüler bir özdeşlik yaratmadan söz etmektedir, karşılanmamış talepler ve kayıtsız iktidar sonucunda ortaya çıkan taleplerin

eşdeğerliği bizi popüler bir özdeşliğe götürmektedir. Toplumsal olanın olması gereken uyumlu sürekliliğinin yitirilmiş boşluğu halkın inşası ile tamamlanmaktadır. Demokratik taleplerin sürekliliği ve çokluğu onları eşdeğer hale getirerek halkın kimliğini popülerleştirmektedir (Laclau, 2007: 110-114).

Halkın inşası literatürdeki ortak tanımlarda yer almakta ve bununla birlikte halk üç kavramla ifade edilmektedir; politik anlamda egemen olan halk, kültürel anlamda ulus olan halk ve sosyo-ekonomik anlamda sınıf olan halk. Popülizm siyasal iktidarın kaynağını halka dayandırmanın yanında halkı aynı zamanda yöneten taraf olarak niteleyip doğrudan halka başvurarak siyaset üretmeyi benimsemektedir. Demokrasi algısı doğrudandır, halkı hükümete çağırmak ve kitleleri seferber etmek üzerine kuruludur. Ulus olarak ifade edilen halk kavramında ise ortak değerlere, kültüre, etnik yapıya vb. vurgu yapılmaktadır. Böylece üstün özellikli eşsiz bir topluluk yaratılmaya çalışılmaktadır. Popülist söylemin geliştiği ülkeye göre halkın özelliği de değişkenlik göstermektedir, örneğin sağ kanat popülizm olan ülkelerde etnik yapı ön plana çıkarılmaktadır. Popülizm daha kapsayıcı olduğu ülkelerde ise sosyo-ekonomik açıdan belirlenen değerlere göre halka belli özellikler atfedilmektedir, halk bütünleşik bir sınıf olarak görülmekte ve yine seferber edilmek için itici güçler kullanılmaktadır, özellikle sol popülizm ve işçi sınıflarının homojen bir topluluk/tek bir sınıf olarak görülmesi ve devletin bu sınıfın karşısında konumlandırılması buna örnek olarak verilebilir (Kriesi, 2014: 362-363; Mudde ve Kaltwasser, 2017: 9-11; Canovan, 1982: 543).

2.1.2. Popülizmde ‘Liderlik’

Popülizmin belirsiz ve temel değerlerden yoksun oluşu onu karizmatik ve kişiselliğin ön planda olduğu bir liderlik anlayışına açık hale getirmektedir, çünkü popülizm sorunları çözmek için karmaşık siyasi süreçler yerine liderlik gibi basit bir çözümün tercih edildiği süreci içermektedir ve yine popülizmin belirsizliği popülist liderin tanımını da belirsizleştirmektedir. Ayrıca popülist erdem kavramı popülist liderde somutlaşmakta ve bu lider için ayrıca bir tanıma ihtiyaç duyulmamaktadır (Taggart, 2000: 127-130; Pappas, 2016: 378; Piramo, 2009: 197).

Literatürdeki ortak tanım ise popülist liderin karizmatik olduğudur (Mudde, 2004: 544; Panizza, 2005b: 19; McDonnell, 2016: 721; Tudoroiu, 2014: 164). Karizmatik lider kavramında Weber’e göre karizma doğaüstü bir güç tarafından olağanüstü özelliklerle elde edilmektedir. Bu kişiler kriz ve bunalım dönemlerinin her açıdan doğal yeteneklere sahip önderleri olarak ortaya çıkmaktadırlar ve egemenlik gücü hukuk kuralları yerine liderin kişisel karizmasından gelmektedir (Tortop, vd., 2007: 359-360). Popülizmde ise egemenlik gücünü

halktan almaktadır ve böylece kraizmatik lider gücünü meşru olan halka dayandırmaktadır. Popülizmde gücü kullanan bir vekalet söz konusu değildir, sadece halk adına konuşma ve onu temsil etme durumu vardır.

Popülist hareketlerde lider ve halk arasında canlı bir iletişim olduğu görülmektedir, yukarda Weber'in tanımında belirtildiği gibi destekçiler tarafından lidere özel bir anlam yüklenmektedir, destekçi kitleler liderin özel bir misyonla görevlendirildiğine inanmakta ve böylece liderin otoritesini koşulsuz olarak kabul etmektedirler, sonuç olarak kitle ve lider arasında mutlak güven ve niteliksiz bir duygusal bağ oluşmaktadır (McDonnell, 2016: 721). Popülist liderler kendilerini halk için göreve gelmiş, siyasete itilmiş bir yurttaş olarak ifade etmekte, halk ve halkın genel iradesinin temsilcisi olduklarını iddia etmektedirler (Piramo, 2009: 179; Tudoroiu, 2014: 164).

Pappas (2016: 380-381) yaptığı ampirik araştırmada karizmatik lider ile ilgili doğrudan iletişim ve kitleleri kontrol etmek kriterlerini belirlemiştir, bu kriterler ise liderin kişisel özelliklerini ön plana çıkarmakta ve bunun sonucunda da karizmatik lider ortaya çıkmaktadır. Popülizm liderin hegemonyasını ilan etmek için bir bütün olarak iktidar bloğuyla yüzleşmek isteyen yapay ve karşıt söyleme liderin halkı dahil olmesidir böylece söylem güç ilişkilerine bağlanacak ve liderlik önemli bir konuma gelecektir (Laclau, 1977: 196). Lider ulusal idealin bir izdüşümü (ulusal idealin sembolü) ve halkın değerlerini koruyan bir baba figürü haline bürünmektedir (Piramo, 2009: 188-189).

Halk ile doğrudan iletişim kuran popülist karizmatik liderin sağduyulu, çok fazla ideoloji içermeyen ve halk için olan bir politik dili vardır. Bu lider iletişim ve retorik becerilere sahip, medyayı iyi kullanabilen ve halk iradesine nasıl başvuracağını iyi bilen bir liderdir. Popülist lider siyaseti kişiselleştirmektedir, vatansever ve kendine özgü değerleri çağrıştıran doğrudan ve tutkulu bir tavırla halka seslenmekte ve kitleleri canlandırmaktadır. Yarı misyoner bir niteliğe sahiptir ve doğrudan samimi bir dil kullanmaktadır. Liderin halkla aracısız iletişimi söz konusu olduğu için kurumsal yapılar veya yasaların ihlali söz konusu olurken bu ihlallerin olması normalleşmektir, gözden düşmüş ve halkın güvenini kaybetmiş siyasal kurumlar kitlelerin karizmatik lidere olan güvenini pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Kendini unutulmuş hisseden ve kurumlara karşı güveni zedelenmiş olan halk, lider tarafından hem üretilir hem de seferber edilir. Böylece popülist karizmatik lider tarafından kurumlar ve partiler üstü iletişim ortaya çıkmış olacaktır (McDonnell, 2016: 720-721; Tudoroiu, 2014: 164; Piramo, 2009: 179-187; Weyland, 1999: 381; Pappas, 2016: 380).

Kurumlar ve partiler üstü siyaset kurumsallaşmayı zedeleyerek liderin merkezi şekilde konumlanmasına neden olmaktadır (Tudoroiu, 2014: 164). Liderler çeşitli denge ve kontrol

mekanizmalarını devre dışı bırakırken bunu halkın meşru iradesine dayandırarak haklılaştırma eğilimindedirler. Bu durum zaman içinde popülist liderin otoriter ve despotik olmasına neden olmaktadır (Piramo, 2009: 197). Karizmatik lider aynı zamanda partilerin temel taşı olarak görülmektedir ve parti içi kurumsallaşma seviyesinin düşmesi, kitlelerin kurumlara karşı güven kaybıyla birleşince popülist liderin iktidara gelmesi kolaylaşmaktadır (McDonnell, 2016: 720; Tedesco ve Diamint, 2014: 42).

Popülist karizmatik liderlik biçimleri özellikle siyasi kriz veya durgunluk koşullarının hakim olduğu belirli tarihsel dönemlerde siyasi değişimin son derece etkili katalizörleridir (Piramo, 2009: 181-182). Popülist lider halktan biri olabileceği gibi halkla ortak bağa sahip biri de olabilir, önemli olan halkın ortak iyisini anlayabilmektir (Müller, 2017: 50-52). Çoğunlukla renkli ve gösterişli bir tarzları olduğu için ahlaki ve dini içerikleri neredeyse hiç başarısız olmayan bağlar kurmakta oldukça başarılıdır (Piramo, 2009: 179). Milliyetçiliği canlandırmak ve bu konuda söylemlerlede bulunarak kitleleri seferber etmek popülist karizmatik liderin önemli özelliklerinden biridir. İktidarda olan liderliklerini tekelleştirmeye çalışmaktadırlar, kendi siyasi görüşlerini demokratik uygulamalarla tutarlı olmayan veya en azından tam olarak uyumlu olmayan şekilde yerleştirmeye çalışan popülist karizmatik liderler bunu özellikle dış politika alanında yapmaktadırlar. Dış politika liderin karizmasını güçlendirmede oldukça elverişli bir alandır, kendilerine çeşitli düşmanlar yaratarak uluslararası arenada risk alsalar bile ülkede kendilerine destek sağlamış olacaklardır (Tudoroiu, 2014: 165).

2.2 Popülizmin Çeşitleri ve Farklı Yaklaşımlar

Tablo 2.1 Popülizme Dair Üç Farklı Yaklaşım

	Popülizm tanımı	Analiz	İlgili yöntemler
Siyasal ideoloji olarak	Siyaset ve toplumun doğası ile ilişkili fikirler kümesi	Partiler ve parti liderleri	Genellikle partizan literatürün nitel veya otomatik metin analizi
Siyasal tarz olarak	Siyaset hakkında iddialarda bulunmanın bir yolu: söylemin özellikleri	Metinler, konuşmalar, siyaset hakkında halk söylemi	Yorumsal metinsel analiz
Siyasal strateji olarak	Bir çeşit seferberlik ve örgütlenme	Taraflar (yapılara odaklanan), toplumsal hareketler ve liderler	Karşılaştırmalı tarihsel analiz, örnek olay incelemeleri

Kaynak: Bonikowski ve Gidron, 2013: 17

Yapılan tanımlamalardan da görüldüğü üzere popülizm kullandıldığı coğrafyaya, zamana ve onu kullanan aktörlere göre farklılık göstermekte ve tek bir tanım söz konusu olmamaktadır. Buna rağmen literatürde popülizm üç temel ayrıma sahiptir. Bonikowski ve Gidron (2013: 17) bunları siyasal ideoloji, siyasal tarz ve siyasal strateji olarak ayırmıştır.

2.2.1. Siyasal Tarz Olarak Popülizm

Popülizmi siyasal tarz olarak değerlendirenler onu söylem/üslup çerçevesinde değerlendirmenin daha uygun olacağını iddia etmektedirler, özellikle ince/zayıf merkezli ideoloji kavramsallaştırması ortadan kalktığında popülizmin yoz seçkinlere karşı yapılan bir çağrı olduğu ve bu yüzden söylem bağlamında değerlendirmemiz gerektiği görüşü hakimdir (Aslanidis, 2015: 96; Jagers ve Walgrave, 2007: 322; Mudde ve Kaltwasser, 2017:6). Popülizmin siyasi retoriğe gönderme yaptığını öne süren Arditi (2010: 85) de popülizmi siyasi bir tarz olarak değerlendirenler arasındadır. Farklı yazarlar bu görüşe karşı çıkıyor olsalar bile popülizm belirli politik aktörlerin inançlarını yakalayan bir ideoloji değil, sağ, sol, muhafazakarlık vb. tarafından seçici ve stratejik olarak kullanılan bir politik ifade tarzıdır. Fikirsel ve söylemsel yaklaşımlar arasındaki açık benzerliklere rağmen aralarındaki farklılıklar önemli teorik ve metodolojik sonuçları taşımakta ve araştırmacıları farklı ampirik araştırma tarzlarına doğru yönlendirmektedir (Bonikowski ve Gidron, 2013:8). En önemli sonuçlar popülizmin çalışmasında kullanılan analiz ve ölçme ölçekleri ile ilgilidir. Popülizmi söylemsel bir stil olarak ele alabilmek onun kendisini politik ifadelerin özel örneklerinin geçişli bir özelliği olarak işlevselleştirmesine borçludur (Bos, vd., 2013: 195). Popülizm siyasal söylem içinde ampirik olarak konumlanmış sistematik olarak tekrarlayan siyasi bir fonomendir ve hem ideolojinin hem de retorik unsurların bir araya getirilmesiyle birlikte gerçek politik sonuçları olan farklı dil bilimsel biçimlerde ve içerikte tezahür etmektedir. Popülist söylem biçimsel unsurları ideolojiden daha iyi şekilde kavramsallaştırmaktadır. Popülizmi söylem olarak düşünmenin iki avantajı vardır: ilk olarak verilen popülist mesajlar bilişsel yönleriyle daha kalıcı ve iyi yankılar uyandırır, ikincisinde ise ampirik araştırma için oldukça güçlü bir metodolojik çerçeve sağlanmış olacaktır (Aslanidis, 2015: 97-98; Moffitt ve Tormey, 2014: 386; Bonikowski ve Gidron, 2013: 8).

2.2.2. Siyasal İdeoloji Olarak Popülizm

Popülizmin bir ideoloji olup olmadığı konusu da literatürde oldukça tartışılan bir noktadır. Burada ideolojinin ne olduğu ve hangi özelliklere sahip olduğu önem kazanmaktadır. Böylece ortaya atılan popülist iddiaların ideoloji olup olmadığı kesinleşebilecektir.

İdeoloji esas olarak bir tür fikir veya inançlar sistemi, totaliter baştan çıkarma aracı veya tek bir hakikat üzerine kurulu, her şeyi kapsayan bir düşünce sistemidir (Freeden, 2006:4). Bu inanç ve düşünce sistemleri sosyal aktörlerin üyesi oldukları kolektif yapı tarafından oluşturulmakta ve sosyal olarak paylaşılmaktadır, fakat sosyo-kültürel bilgi veya sosyal tutumlar gibi sosyal olarak paylaşılan herhangi bir inanç değildir, evrensel olarak da kabul gören hakikatler bütünüdür. Toplumsal olarak paylaşılan diğer inançları kontrol etmekte ve sosyal grupların sosyo-bilişsel temeli olarak ideolojiler örgütler veya yopluluklar tarafından yavaş yavaş kazanılmaktadır, (bazen) yaşam süresi boyunca değişmekte olsa da nispeten istikrarlı olması gerekmektedir (Dijk, 2006:116).

Margaret Canovan ve Micahel Freeden için popülizm ince/zayıf⁷ merkezli ideolojidir (akt. Abts ve Rummens, 2007: 407). Zayıf merkezli ideoloji de ana akım ideoloji gibi belirli bir morfolojiye⁸ sahiptir, fakat ana akım ideolojilerin aksine onların kendi hedefleri ve kapsamı ile sınırlı olduğu için maruz kaldığı tüm soruları cevaplamamaktadır. Dolayısıyla, sosyalizm veya muhafazakârlık gibi makro ideolojiler, insan doğası, insan ve toplum arasındaki bağlantıları kurmaktadır. Yine bu makro ideolojiler siyaset, ekonomi ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin farklı bir görünümünü daha da geliştirerek olması gerekenin gelişmiş politik görüşünü ortaya koyarken, toplumun zayıf ideolojileri ise herhangi bir ana akım ideolojinin herhangi bir özelliğini almaktadır. Böylece belli bir ideoloji veya fikre farklı bir bakış açısı geliştirilmiş olacaktır. Aslında zayıf ideolojilerin ilginç özelliklerinden biri farklı makro ideolojilere uyarlanabilir ve onlar tarafından benimsenebilirler olmalarıdır (Talshir, 2005: 117).

Yapılan tanımlamalardan ve tarihsel süreçte popülist olarak nitelendirilen hareketlerden de görülmektedir ki popülizm, belli bir entelektüel birikim ve tutarlılığa sahip değildir, böylece ana akım ideolojilere eklemlenmesi oldukça kolaydır; bu da onu zayıf veya ince merkezli ideoloji (Mudde, 2004: 544; Stanley, 2008:95; Moffitt ve Tormey, 2014: 383; Abts ve Rummens, 2007: 407) kavramsallaştırmasına maruz bırakmıştır. Farklı ve köklü ideolojilere eklemlenme yeteneğinden dolayı Molyneux ve Osborne (2017: 2) popülizmi hibrit ve parazit olarak nitelemektedirler. Diğer ideolojilere göre daha geniş bir iddia yelpazesi sunmaktadır, bir çok önde gelen ana akım partisinin hareketi, lideri gibi felsefik alt yapısı ve kurumları varken popülistlerde bu durum söz konusu değildir. Özellikle siyasal söylem olarak bir kullanım alanı bulup literatürde söylem tarzı olarak karşımıza çıksa da

⁷ Orijinal metinlerde “*thin*” sözcüğü kullanılmakta ince ve zayıf anlamlarına gelmektedir, dilimize çevirisinde ise zayıf kelimesi kullanılmasının nedeni güçlünün karşıtı anlamında kullanılmasından dolayıdır.

⁸ Bir nesnenin belirli koşullar altındaki görünümü.

ortaya koyduğu kalıcılığı en azından kaçınılmaz bir çekirdeğin varlığına işaret etmektedir (Stanley, 2008: 100). Popülizm ideolojik felsefe olarak zayıf kaldığı için pratikte tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Ayrıca popülizmin temel kavramlarının açık ve sürekli oluşu ana akım ideolojiler için onu çabuk eklemlenen bir ortak haline getirmektedir (Stanley, 2008: 107). Zayıf merkezli bir ideoloji olmasından dolayı toplumun kapsamlı vizyonu popülizm tarafından sağlanamamakta, sadece siyasal söylemdeki belirli temel kavramlar kesin ve öncelikli olarak karşılık bulmaktadır ve böylece popülizm kendisine siyasi alandaki parçalarda belirli bir ideolojik yer bulmuş olacaktır (Abts ve Rummens, 2007: 408).

Popülizmi bir ideoloji olarak kavramsallaştırmayan ve onun bir siyasal tarz olarak düşünülmesini savunan Moffitt ve Tormey (2014: 383) feminizm ve ekolojizm gibi küçük çekirdekten başlayarak gelişen ideolojilerde bile insanların kendilerini feminist veya ekolojist olarak tanımladıklarını fakat bunun popülizmde mümkün olmadığını ileri sürmektedirler. Çünkü popülizmin bir kuramcısı, felsefesi veya kavram dizisi yoktur sadece belli fikrîsel öğelere sahiptir. Bu yüzden de popülizmi ideoloji olarak kavramsallaştırmak pek mümkün değildir (Moffitt ve Tormey, 2014: 384).

2.2.3. Strateji Olarak Popülizm

Popülizme üç farklı yaklaşım getirilmiş olsa da kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Popülizmin tarz ve ideoloji yaklaşımı dışında bir de siyasal strateji olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Latin Amerika'da bu yaklaşım oldukça yaygındır. Strateji olarak siyasal seçimlere, siyasal örgütlenmeye ve seferberlik biçimlerine bakarak değerlendirme yapılmaktadır (Bonikowski ve Gidron, 2013: 10). Madrid'e göre (2008: 482) uygulanan belirli ekonomik politikalar ve kitlelerin tepkileri popülizme yön vermektedir. Kitlesele seferberlik noktasında önem kazanan aktör ise parti lideri ve partinin konumu olarak karşımıza çıkmakta, parti merkezileşmesi ve parti ile lider arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Ana akım ideoloji partilerinde olduğu gibi lider arka planda değildir, tam aksine parti lider ile özdeşir onunla vücut bulup ve tanımlanmaktadır (Bonikowski ve Gidron, 2013: 12). Weyland da (2001: 14) bu noktada popülizmi kişiselleşmiş ve bir karizma kazanmış liderin çok sayıdaki takipçisiyle aracısız iletişim kurması olarak tanımlamaktadır, liderin bu iletişimi popülizmin politik stratejisidir. Popülizmde seferberliği kullanmanın bir siyasal araç olduğu Jansen (2011: 77) tarafından ifade edilmiştir. Bu araç sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda kullanılabilir ve böylece popülizm artık bir tarz veya ideoloji değil siyasal desteği sağlamanın yolu olmaktadır. Popülizmi bir seferberlik olarak kavramsallaştırmak karşımıza çıkacak eski kavramsal sorunları da çözmeye yardımcı olacaktır.

2.3. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Özellikleri Açısından Popülizm

Cas Mudde ve Cristobal Rovira Kaltwasser 2013 yılında (148-149) yaptıkları çalışmada Latin Amerika popülizminin kapsayıcı, Avrupa popülizminin ise dışlayıcı olduğunu her ikisinin de literatürüne dayanarak ortaya koymuş, aynı zamanda Avrupa’da Jörg Haider ve Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ile Jean-Marie Le Pen ve Fransız Ulusal Cephesi (FN); Latin Amerika’da Bolivya Devlet Başkanı Evo Morales ve Sosyalizm Hareketi (MAS) ile Venezüella Devlet Başkanı Hugo Chavez ve Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi (PSUV) üzerinde yaptıkları çalışmada da bunu kanıtlamaya çalışmışlardır. Çalışma sonucunda ise Avrupa popülizminin istisnalar dışında genel olarak dışlayıcı, Latin Amerika popülizminin ise kapsayıcı olduğu sonucuna varmışlardır.

Sembolik, maddi ve siyasi boyutlar kapsayıcı ve dışlayıcı süreçlerin sahip oldukları özelliklerdir. Kapsayıcı boyutta dışarıda kalan azınlıklar kurgulanmış halka eklenmekte ve “Biz” kavramının bir parçası olmaktadır. Maddi boyutta ise biz kavramının bir parçası haline gelenler, gelir ve servetin dağılımından yararlanmaktadır. Siyasi boyutta ise önceden dışlanan grup artık siyasi katılımında aktif rol almaktadır. Daha önce dışlanarak nesneleştirilmiş grup artık aktif katılımı özneleşme sürecine girecektir. Dışlayıcı süreçte de aynı boyutlar geçerlidir. Sembolik boyutta özellikle etnik açıdan halka dahil olmayanlar dışlanmaktadır. Bunlar göçmenler, yabancılar vb. gruplardır. Sembolik boyutta dışlandıkları için siyasi boyutta da bir dahil olma durumları yoktur ve politikalar da onları dışlayacak şekilde düzenlenmektedir. Maddi boyutta ise refahı engelleyen ve azaltan kesim olarak algılanıp refahtan yararlanma veya vatandaşlığa erişimleri engellenmeye çalışılmaktadır (Filc, 2015: 266-269).

2.3.1. Dışlayıcı Olarak Popülizm

Dışlayıcı popülizmde yukarıda da belirtildiği gibi etnik ayrım yapılarak maddi, siyasi ve sembolik boyutlarda bir dışlama söz konusudur. Literatürde Avrupa’daki sağ ve aşırı sağ partilerde bu eğilim özellikle de söylem boyutunda karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla sağ popülizm kavramı tercih edilmiş olduğundan aktarım da bu şekilde yapılacaktır.

Popülizmin temel kavramsallaştırması olan saf halk ve yoz seçkin kavramsallaştırması yine burada da mevcuttur ve tüm popülist tanımlamalarda olduğu gibi esas olan halkın egemenliğidir. Sağ popülizme göre siyaset halkın denetiminden çıkmıştır yani halk siyaset sahnesinde aktif olarak rol alamamaktadır ve bu yüzden kontrolü tekrar ele alması gerekmektedir (Kriesi, 2014: 363). Demokratik olup olmadığı tartışmalı olsa da modern popülizm liberal demokrasideki bozulmaların halk tarafından düzeltilmesi için vardır fakat

burada yine karşımıza hangi halk sorusu çıkmaktadır. Sağ popülizmin halk yaklaşımı daha dışlayıcı ve nativist⁹ bir halk yaklaşımıdır. Popülizmin temel unsuru olan saf halk ve yoz seçkinler kavramına bir de ‘ötekiler’ kavramı eklenmiştir. Kendine özgü halk tanımının dışında kalanlar ötekidir, düşmandır veya tehdittir. Azınlıklara karşı olan bir tutumu vardır, halk sağ kanat popülizmde homojen ve organiktir. Aslında halk etnik köken özellikleri ile tasvir edilir ve yabancı düşmanlığı yapılır yani daha faşist ve milliyetçi bir tavır vardır. Örneğin son yıllardaki Batı Avrupalı popülistler için ötekiler, göçmenler veya müslümanlar olmuştur (Bobba ve McDonnell, 2016: 282-283; Katsambekis, 2017: 205-206; Finchelstein, 2014: 474).

1984 yılından itibaren Doğu Avrupa’da sosyalist bloğun çöküşü, hız kazanan Avrupalılaşma ve küreselleşme süreçleri hem kamusal hem özel alanda güvensizliğe neden olmuştur. Toplumda Avrupalılaşma ve küreselleşme ile birlikte korku ve güvensizlik artmaya başlamış ve bu ortam sağcı popülist parti ve hareketlerin gelişmesine imkan vermiştir. Özellikle ABD ve Avrupa’daki terör eylemleri korku ve güvensizlik retoriğine meşru bir zemin hazırlamıştır. Bunun dışında geçmişteki kolektivitiden ziyade serbest piyasa odaklı bir Avrupa geleceği arasındaki kopukluk sağcı popülist dönüm noktasını oluşturan tek ulusluk iddiasını körüklemiş, güvensizlik ve korku durumuna bir neden daha eklenmiştir. Ayrıca AB’nin sosyal, kültürel ve siyasal olarak savaş sonrası düzende tasarladığı demokrasi ve güven arasındaki bağ tehlikeye girince sağ popülistler için korku ve güvensizlik retoriğinin önü açılmıştır (Berezin, 2011: 6-9). Ulusal ve yerel yönetimlerden AB organalarına verilen egemenlik yetkileri olumsuz algılanmıştır. Jean-Marie Le Pen yeni bir siyasal düzeni ulusların gelenekleri, özellikleri ve özgürlükleri üzerine kurulan totaliter bir demokrasi olarak ifade etmiştir. Lega Nord da inşa edilmek istenen bu küresel köy projesini çeşitlilik ve özerkliği ortadan kaldırmayı hedefleyen yeni bir ırkçılık olarak değerlendirmiştir (Betz ve Johnson, 2004: 321). Ulus ötesinde dayatılan siyasal gelişmeler, sorunları çözmek yerine giderek arttırmıştır. Ayrıca Avrupa entegrasyon eksikliği ile AB yönetim projeleri ulus ötesi seçkinlerin rollerini güçlendirince oluşan tepkilerle popülizm dalgası kaçınılmaz olmuştur (Vieten ve Poynting, 2016: 535).

Avrupa’da sağ popülizmin yükselmesinin bir diğer nedeni de temsili demokrasi sisteminin krizi olarak kabul edilmektedir. Temsili demokrasilerin ana aktörleri seçmeni ve temsilcileri birbirine bağlayan siyasal partilerdir. Bu partilerden seçilen temsilciler sivil toplumu devlete bağlamakta ve ayrıca devlet kurumlarını düzenleyerek sivil toplumla aradaki ilişkiyi sağlamaktadırlar. Fakat Avrupa’daki batı demokrasisinin partileri, temel odak

⁹ Doğustancı anlayış.

noktaları olan sivil toplumdan uzaklaşarak temsil görevlerini ve devlet imkanlarını kötüye kullanmaya başlamışlardır. Böylece son 30 yıldır parti üyeliklerinde ciddi düşüşler yaşanmıştır ve partilerin kitle partisi olma iddiaları seçimde karşılık bulamamıştır. Ulusal düzeyde yürütmenin güçlenmesi ve uluslararası düzeydeki (AB gibi) kurumsallaşma çağdaş batı demokrasisindeki temsil işlevinin aşınma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Kriesi, 2014: 364-365). Katsambekis'e göre de (2017: 202-207) halkta redikallere, aşırılara yani sağ kanat popülizme karşı bir yönelme varsa demokratik temsil sisteminde yanlış giden bir şeyler vardır. Kriz popülizmin gelişmesine imkan yaratacak ortamı sağlamakta, temsil sisteminin krizi ve siyasal taleplere cevap verememesi radikal duruş sergileyen popülist partilerin siyasi sahnede yer almasına olanak tanımaktadır.

Popülizm Avrupa'da milliyetçilikle birlikte anılmakta ve ikisinin bir araya gelebileceği kavramlar türetilmektedir. Cas Mudde 1989'den sonra Avrupa'daki sağ ve radikal eğilimlerin milliyetçi/nativist özellikler içerdiğini ifade etmekte, hatta bazı sol görüş partilerinde bile milliyetçi özellikler gözlemlenmekte ve bu yüzden de popülizm ve milliyetçilik arasında bir bağ oluşmasının şaşırtıcı olmadığını ifade ederek Stijn van Kessel ile aynı görüşü paylaşmaktadır (akt. Mudde ve Kaltwasser, 2017: 21). Stavrakakis ve arkadaşları (2017: 393) ise popülizm ve milliyetçilik arasındaki bağı ortaya koymak için ikisini de söylem tarzı olarak ele almıştır. Popülizmin söylem tarzı olduğu ve halkı inşa ettiğini kabul edenler milliyetçiliğin de temel işlevinin bir ulus inşa etmek olduğunu ifade etmektedirler. Bu inşa sürecinde vurgu, üzerinde yaşanan toprak parçasının kutsallığı, o toprak parçası üzerindeki egemenliğin gücü, ortak tarihi kültür mirası gibi kavramlardır. Bu kavramlar yüceltilmekte ve bu değerlere karşı olan herkes ve herşey düşman olarak konumlandırılmaktadır. Popülizmden ayrıldığı nokta is popülizm toplumdaki tehdit edici varlığı seçkinler olarak belirlemekte ve onun karşısına saf, yoksul, ezilmiş halkı koymaktadır fakat milliyetçilik ulusa ait tarihsel bir kader birliğidir ve bu birliğin bütünlüğünü içte ve dışta tehdit edenler düşman olarak görülmektedir. Milliyetçilikte halk diğer uluslara karşı farklılığıyla inşa edilirken popülizmde halk seçkinlere karşı inşa edilir. Avrupa'daki yabancı karşıtı ve milliyetçi söyleme sahip partiler için popülizm onları otoriter ve nativist özelliklerden sonra tanımlayan sadece ideolojik bir özellik olabilir (Stavrakakis, vd., 2017: 432).

Popülizm ve milliyetçilik için ortak noktalar ele alınsa da popülizmin temel kavramsallaştırılmasında söylediğimiz gibi popülizm entelektüel birikimi olan ideolojilere eklenlenebilir, burada karşımıza çıkan ise milliyetçiliğe eklenlenmesi ve Avrupa'da ortaya çıkan durumun popülist söylemlere yol açmasıdır.

Literatürde ayrıca popülizm ve faşizm arasında bir ilişki olup olmadığı da merak konusu olarak çalışmalara konu edilmiştir. Bunu inceleyenlerden biri de Gino Germani'dir. İtalyan faşizmi ile Peron'un ulusal popülizmini karşılaştırdığı çalışmalar yürütmüştür. Her iki tarafın da sosyal temelleri odak noktası olmuştur. Faşizmde değişkenliği fazla ve aşağı yönlü olan orta sınıfa hedefleme söz konusuyken Peronizmde ülkeye uyum sağlamış ve ulusal hayata adapte olmuş yeni kırsal göçmenler hedef noktasıdır. Faşizmde sadece psikolojik olarak saygınlık anlamında bir tatmin söz konusuyken, Peronizmde halk kişisel yaşamda siyasal ve toplumsal katılım hissi yaşamıştır fakat bir yandan da demokrasinin temel taşı kabul edilen siyasal örgütlenmelerle bir takım temel haklar lağvedilmiştir. Faşizmde çökmüş milletin etnik ve kültürel yeniden doğuşu hedeflenirken popülizmde toplumun siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak dışlanmış kitleleri tek bir çatı altında toplanmaya teşvik edilmiştir (Torre, 2016: 129-132). Faşizmin popülizmle karşılaştırılmasının nedeni faşizm ve popülizmin birbirine yaklaşan entelektüel ortak noktalarıdır. Popülizm temelde demokratik çekirdekli ama liberal olamayan özellikte olduğu halde faşizm tarihi ile anlamlı bir bütünlük içermektedir. Tüm popülist hareketleri faşizm olarak nitелеmek yanlıştır çünkü bilinir ki popülizm eklemlenebilen bir yapıya sahiptir bu noktada faşizmle bağlantısı şudur; tüm faşizm biçimleri ön-popülist köklere sahiptir. I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan popülist hareketler faşizm olarak devam ederek yeniden formüle edilmiştir (Finchelstein, 2014: 470).

2.3.2. Kapsayıcı Olarak Popülizm

Kapsayıcı popülizmde, popülist hareketin ortaya çıktığı topluma göre değişiklik gösterse de, gerçek halk; tüm ezilmişler, yoksullar, dışlanmış gruplar vb. olarak yoz seçkinlerin veya sermaye gruplarının dışında kalan herkeştir. Dani Filc'e göre (2015: 265) dışlanmış grupların hemen hemen tümü siyasal anlamda aktif olarak rol almaya başladıkları için kapsayıcı popülizmde demokrasi sınırlarının genişlediği gözlemlenmektedir. Literatürde ise Latin Amerika'da 1990'ların sonlarından itibaren ortaya çıkan popülist hareketler ve partiler kapsayıcı ve ideolojik olarak sol ve sola yakın olarak nitelendiği için kapsayıcı popülizm aynı zamanda sol popülizm olarak değerlendirilmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 158). 1998'den itibaren Latin Amerika'da Hugo Chavez ile sol popülist döneme geçiş dalgası başlamıştır, 2009 yılına gelindiğinde ise ülkelerin yarısı sol popülist yönetimlere sahip olmuştur. Aralarında ideoloji farklılığı gözetilmeksizin bu ülkeler anti-statükocu tavırları ve vatandaşların sosyal haklarını genişletme girişimleri nedeniyle literatürde sol popülist olarak yer almıştır (Remmer, 2012: 949). Sol popülizm sosyo-ekonomik konuları ele alarak popülizmi bunun üzerinden kavramsallaştırmaya çalışmaktadır.

Onlar için sermaye sahibi olan seçkinler siyasiler tarafından gözetilirken işçilerin, yoksulların, dışlanmışların çıkarları göz ardı edilmektedir (Otjes ve Louwerse, 2015: 69-70). Sosyalist demokratik çekirdeği korumaya çalışan sol popülistler Marksist görüş anlamında işçi sınıfı öncüsü olmayı amaçlamamaktadırlar, onlar için öncelik halkın sesi olmak ve uluslararası alandan önce bölgesel alanlara yönelmektir (March, 2017: 286). Literatürde popülist partilerin katılımcılığı arttırarak toplumun dışlanmış kesimlerini de siyasal sürece dahil etmeleri popülizmin kapsayıcılık yönünden olumlanmasına neden olmuştur (Huber ve Ruth, 2017: 465).

Latin Amerika siyasi tarih süreci boyunca popülizm ile anılmış ve literatür tarafından da sürekli olarak çalışmalara konu edilmiştir¹⁰ ve ayrıca literatürde kapsayıcı, sol, sol kanat popülizm örneği olarak da yer aldığından kapsayıcı sol popülizme Latin Amerika örneğini vermek doğrudur.

Latin Amerika’da medya tarafından ‘pembe dalga’ olarak adlandırılan sol kanat uzun yıllar süren diktatörlük ve neoliberal sürecin sonunda ortaya çıkmıştır, amaç ise anayasal düzeni yeniden sağlamak ve toplumsal uzlaşmayı yeniden tesis etmektir. Uluslararası düzeyde yaşanan gelişmeler ve toplumsal hareketler değişiklikler yapmak için sınırları zorlamıştır, ulusal makro-ekonomik düzeyde de öncelik dışa bağımlılığı azaltmak ve büyümeyi teşvik etmek olmuştur. Gelir dağılımının eşit dağıtılmaması ve yoksulluğun yüksekliği de temel sorunlar arasına alınmıştır (Beasley-Murray, vd., 2009: 319-322). Canon ve Hume (2012: 1044-1045) yeni sol dalga için demokratik yenileme ve sosyal eşitsizliği azaltmaya yönelik ortaya çıkmıştır ifadesini kullanmaktadırlar. Toplumun farklı kesimleri tarafından farklı farklı meydana gelen toplumsal hareketler değişimin ilk adımları olmuştur. Böylece devlet hem sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak hem de toplumsal güçlerin dengesini değiştirmek için değişikliklere gitmeye başlamıştır.

Jorge Castaneda 1994 tarihli *Utopia Unarmed* adlı kitabında Latin Amerika solunu incelediğinde yoksulluk, şiddet, adaletsizlik, sosyal eşitsizlik gibi nedenlerden dolayı solun güçlendiğini ifade etmiştir (akt. Panizza, 2005a: 716). Demokratikleşme çabası ve sosyal adalet sağlama çabaları gündeme gelmiştir çünkü soğuk savaş sonrası konjonktüre paralel olarak gerçekleşen süreçte demokratik reform ve ekonomik anlamda neoliberal reformlarla vaat edilen yaşam standartları sağlanamamıştır. Böylece ortaya Jorge Castaneda’nın saydığı solu harekete geçirme durumları ortaya çıkmıştır. Sol kanat demokratikleşme ve neoliberal iktisadın siyasetini yeniden tanımlayarak ortaya bir tepki koymuştur (akt. Panizza, 2005a: 718-722).

¹⁰ Latin Amerika popülizmi kısa tarihi için bakınız: sayfa....

Literatürde sol kanat popülizm örnekleri çoğunlukla Latin Amerika üzerinden verilirken Avrupa’da ortaya çıkan popülist hareketler sağ kanat olarak değerlendirilmiş olsa da Avrupa’daki iki sol kanat örneği bu ezberi bozmaktadır; İspanya’da Podemos ve Yunanistan’da SYRIZA. Dışlayıcı olan sağ popülist kanadın yabancı düşmanı, milliyetçi, gerici tavrı ve anti-Avrupalı tutumu sol kanat tarafından eleştirilmektedir. Her iki örnek de Avrupa ile bütünleşmiş ve Avrupa yanlısı bir tutum sergilemekte, siyasi ve ekonomik anlamda güçlü sosyal hakları savunmaktadır. Kapsayıcı zihniyete paralel olarak da göçmen, dezavantajlı veya marjinal grupları ‘halk’ kavramlarına dahil etmektedirler. Halkın karşısına ise sosyal, siyasal ve ekonomik olarak tüm seçkinleri koymaktadırlar. Latin Amerika sol popülizminde olduğu gibi temel değerleri sosyal adalet ve demokrasiyi korumaktır (Kioupkiolis, 2016: 100). Örneğin Stavrakakis ve Katsambekis (2014: 131-132) yaptıkları bir çalışmada Tsipras’ın Mayıs 2012’de yaptığı konuşmaları incelediklerinde; işsizlik, yoksulluk, kemer sıkma politikaları gibi ifadeler popülizmin halk kavramı karşısında konumlanan karşıtı olarak ortaya çıkarken halkı adalet, özgürlük, eşitlik ve daha fazla demokrasi için mücadele veren tarafta konumlandırmaktadır. Tsipras toplumun tüm kesimlerine seslenerek tam bir katılım hedeflemiştir; örneğin cinsiyet eşitliği ve LGBT haklarının savunuculuğunu yapmış, böylece popülizmin kapsayıcı özelliği burada ortaya çıkmıştır .

2.4. Tarihte Popülizm

Popülizmi kavramsallaştırdığımız zaman tarihsel süreçte karşımıza çıkan önemli olayların, dönemlerinin popülist hareketleri oldukları söylenebilir. Fakat popülizmin belli bir tarihsel kökeni ve birikimi olmaması literatürün olayları sınıflandırmakta zorluk yaşamasına neden olmuştur. Buna rağmen bir sınıflandırma yapmak gerekirse aşağıdaki şekilde ayırım yapmamız mümkündür, fakat yine unutulmamalıdır ki ortaya çıktığı topluma, ülkeye ve ekonomik koşullara göre sağ veya sol eğilim yönünden farklılık göstermektedir (Sözen, 2017: 8-10);

- Birinci Kuşak: Kırsal popülizm; Jakoben, Rus Naradniki Hareketi ve Amerikan Halk Partisi hareketleridir.
- İkinci Kuşak: II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte ortaya çıkan diktatör liderlere sahip, özellikle 1930 ve 1960 yılları arasındaki işçi sınıfları üzerinden halk ve seçkin vurgusu yapılan popülizmdir.
- Üçüncü Kuşak: 1980’lerin sonundan itibaren saf halk ve yoz seçkin vurgusu artık popülizmin temel kavramı olmuş ve bu yönde popülist hareketler gelişmiştir. Toplumlara göre sağ popülizm ve sol popülizm olarak farklılık göstermektedir

Litaratürdeki ortak görüşe göre, tarihsel süreçte popülizmin ilk örnekleri tarım kaynaklı olan, Çarlık Rusya'sında 1870'lerde ortaya çıkan Rus Narodnik ve Amerika'daki Halk Partisi hareketidir (Kindleberger, 1975: 1; Canovan, 1982: 544; Taggart, 2000: 6-26; Mudde ve Kaltwasser, 2017: 33; Zelnik, 2007: 252; Toprak, 1992: 44). Sıklıkla olmasa da Fransız Devrimi tarihindeki önemli rolleri ile Jakoben hareketi de popülist olarak literatürde yer almıştır (Ray, 1999: 212; Israel, 2014: 243). Özellikle Mehmet Ali Ağaoğulları'nın Jakoben tanımlamalarında, kavramsallaştırmaya çalıştığımız popülizm ilkelerine rastlamak mümkündür.

2.4.1. Jakobenler

Jakobenler hem güçlü bir demokrasi deneyi hem de totaliter sistemin ilk örneği olarak hem olumlu hem de olumsuz şekilde tanımlanmıştır. Emekçi kitlelerin iktidarı olarak olumlu, halk adına halk üzerinde ezici bir diktatörlük ifadesi ile de olumsuz olarak nitelendirilmektedirler. Farklı görüşlere göre değerlendirilmesinin sebebi ise Jakobenlerin eşitlik, özgürlük gibi temel değerlerin etrafında durmuş olsalar da değişen koşullara göre hareket etmeleridir (Ağaoğulları, 2006b: 285).

1789 Fransız Devrimi ile Fransa'da kent halkının meclis çalışmaları daha da yoğunlaşmıştır. Önceki dönemlerde halkla ilişkileri sınırlı olan ve devrimde önemli rolü olan kulüpler de artık Paris'te halkla daha yakın ilişkiye girmiş ve Jakoben Manastırı'nda toplanmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da Jakobenler kulübü ortaya çıkmıştır. (Uslu, 2016: 204). Devrimin ruhuna uygun olarak Jakobenler de bireysel özgürlük ve eşitlik vurgusu yapmış olsalar da söylem olarak tamamen halka odaklanmışlardır ve onlar için halkın ortak çıkarı bireyin çıkarından üstündür. Temel değerlerden olan özgürlük de yine ortak özgürlük olmalıdır, örneğin Robespierre'e göre özgürlük bireysel değil kolektiftir ve bireyler genel irade veya çıkar ile uyuştukları ölçüde özgürdüler (Lee, 2014: 24). Bireyden yurttaş, yurttaştan topluma ve toplumdan halka ulaşmışlardır. Jakobenler için en üstün meşru kaynak halktır. Sürekli olarak halk nedir sorusunu yineleyerek halk kavramına anlamlar yüklemeye çalışmışlardır aynı zamanda halkın türdeş bir toplum olduğunu vurgulamışlarsa da bu geçekliğe ulaşma imkanı bulamamışlardır (Uslu, 2016: 204-205; Ağaoğulları, 2006b: 287-288).

Popülizmin gerçek ve erdemli halk karşısında yoz seçkin konumlandırması Jakoben'lerde de görülmektedir. Özgürlük, adalet ve cumhuriyet gibi kavramlar için can feda edebilenler gerçek halktır. Erdemli olmak bireyin halk ile özdeşleşmesini sağlamakta ve halkın karşısında yer alan burjuva ise kötü ve bencil olarak nitelendirilmektedir. Devrimi halk

istemiştir, dolayısıyla devrimin sahibi de halktır ve halk egemenliğin sahibidir. Bu halk egemenliği de aksamadan ve doğrudan uygulanmalıdır, tek tek bireylerin iradeleri değil kolektif olarak halkın iradesi esastır ve bu irade bireylerin toplamının da ötesine geçerek halkı somutlaştırıp ve yüceltip, tek bir varlık haline dönüştürmektedir (Uslu, 2016: 210; Ağaoğulları, 2006b: 290-293).

Jakobenlerin halk ile aralarındaki ilişkinin belirleyicisi kendi içinde bir diyalektiğe sahip olan güçlü halktır yani halk güçlüdür ama güçlü halk aynı zamanda ezilmiş, zayıf, bir kenara itilmişleri çağırıştır ve bunların etrafı dört bir yandan iç ve dış düşmanlarla sarılmıştır. Bu durumdaki halkın koruyucusu ise Jakobenler olacaktır. Önce halkın koruyucusu sonra da onun sesi olup sonuçta halk ile özdeşleşme noktasına varılmıştır. Artık halk iradesi ile Jakobenler özdeştir, halkın sesi Jakobenler'dir. Böylece Jakobenler dışındaki söylemler halkın da iradesi dışındadır ve bu yüzden meşru değildir çünkü dayanağını halktan almamaktadır. Jakobenlere karşı olan herkes aynı zamanda halka da karşıdır ve dolayısıyla halkın düşmandır. Muhalefet oldukları dönemde egemenlik anlayışları temsil sistemine karşı ateşli bir karşıtlıkken ve doğrudan halk egemenliğini savunurken, iktidara geldiklerinde ise temsili sistemi savunmuşlardır. Fakat iktidarda temsilci kavramı yerine vekalet eden anlamında vekil kavramını tercih etmişlerdir. Ayrıca iktidar olduklarında düşmanlar tarafından ele geçirilmiş olan bürokrasi de temizlenmelidir. Buradaki esas düşünce ise rakiplerden kurtulmaktır. Tarihsel süreçte gelişen olaylara göre hareket etmeleri savaş döneminde kapsayıcı yaklaşımlarının değişerek yabancı düşmanı bir tavır içine girmelerinden anlaşılmaktadır (Ağaoğulları, 2006b: 295-303).

Belirlediği temel kavramlarla gerçek halkı tanımlayıp bir de karşıtını yaratan ve bu temel formülasyona dayanan popülizmin yansımalarını Jakoben hareketinde de görmek mümkündür. Popülizm tanımlanırken ortaya çıkan bir çok kriter Jakobenler için geçerli olsa da özgürlük ve eşitlik ilkelerinde farklılaşmaktadırlar. Bu ilkeler onlar tarafından geniş halk kitlelerine yayılmıştır (Timur, 2016: 331). Meşru dayanakları olan halkla birlikte aristokrasinin tarihe karışmasına neden olmuş, vatandaş kavramı temel kavram yapılmıştır ve rejimin cumhuriyet olması bir ulusal uzlaşma halini almıştır. Ayrıca son noktada temsil sistemini kabul edip, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrı olması gerekliliğine (Ağaoğulları, 2006b: 304-305) yaptıkları vurguyla da popülizmden ayrılmaktadırlar.

2.4.2. Rus Narodnik Hareketi

Çalışmada ilk popülist hareket Jakobenler olarak değerlendirilmiş ve aktarılmış olsa da Rus Narodnik hareketi dünyadaki ilk popülist hareket olarak (Kindleberger, 1975: 1) literatürde yerini almıştır.

Halk anlamına gelen “narod” sözcüğünden Narodnik sözcüğü türetilmiş ve Rusça’da “halkın dostları” anlamında kullanılmıştır. Narodnik hareketinin sahipleri esas olarak Rus entellektüelleridir, seslendikleri halkla kurmaya çalıştıkları iletişimin sağlıklı olması ve amaçlarının halk için çabalamak olduğunu göstermek için bu ismi kullanmışlardır. Bu ismi kullanmadaki bir diğer amaç ise halk yığınlarının seçkinlerden daha üstün olduğunu vurgulama amacı olmuştur. Bireysel terör siyasal mücadelelerindeki önemli yöntemlerinden olmuştur ve Narodniklerin başlıca özellikleri küçük köylülüğün demokrasi istek ve özlemine dayalı bir ideolojiye sahip olmalarıdır. 1860’lı yılların başında başlayan ve sadece 1870’lere kadar süren bu hareket kendi içinde başarı sağlayamamış olsa da Bolşevik ihtilalinin temelleri için önemli olmuştur (Pipes, 1964: 458; Taggart, 2000: 46; ga=sverdlov, 1994).

Bir tarım ülkesi olan Rusya’da köylüler halkın büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar, I. Nikola’nın ölümünün ardından Rusya’da aydınların Avrupa’daki sosyalistler ile ilişkisi artmıştır ve Rus aydınları halkın büyük bir çoğunluğu olan köylüleri demokratik ve sosyalist bir Rusya’nın temeli olarak görmeye başlamışlardır (Scanlan, 1984: 215). Bu sırada Çar II. Alexander halkın tabandan bir özgürleşme hareketinin gelmesini beklemek yerine toprak köleliğini yukardan kaldırmayı daha doğru bularak köleliği kaldırmıştır. Fakat bu reformlar farklı sonuçlar doğurmuş, kölelikten kurtulma bedelleri halk arasında yoksulluğu giderek arttırmış ve bu noktada Narodnik’lerden halka bir isyan çağrısı başlamıştır (Hawkins, 1999: 29; Lee, 2014: 115-116; Taggart, 2000: 46-47).

Toprak sahipleri Rusya’da idari bir role sahip olmuştur, fakat kölelerin azat edilmesi ile birlikte farklı bir idari mekanizmaya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Belirli bir toprağa sahip olan aile reislerinin *mir* adı verilen meclislerde toplanmasına *Obşçina* denmiş ve azat sonrası Rusya’da köy komünlerini ifade etmiştir. Azatlık ilanı sonrası bölüştürme işlemi bireysel olarak değil *Obşçina* aracılığıyla yapılmıştır ve böylece *Obşçinalar* güçlenmiştir. *Obşçinalar* Rus popülizminin ana aktörlerinden biri olmuştur bunun nedeni ise kendi kendilerini yönetiyor olmalarıdır ayrıca kolektif mülkiyet bilincinin, eşitlikçi ve özgürlükçü bilinçler kazandırması açısından da önemi büyük olmuştur. Narodnikler örgütsel yapıya ve herhangi bir programa sahip olmadan halka gitmişler ve halka çağrıda bulunmuşlardır, fakat halkın hem henüz bu dönüşüme hazır olmaması hem de Çar’a olan bağlılık Narodniklerin

çağrısını karşılıksız bırakmış ve sonuç olarak hareketin başarısız kalmasına neden olmuştur (Taggart, 2000: 47-57; Skocpol, 2004: 252; Scanlan, 1984: 217).

2.4.3. Amerika Birleşik Devletleri Popülizmi - Halk Partisi

Popülizmin tarihsel sürecinden söz ederken bunun en belirgin örneklerinden olan Amerika Birleşik Devletleri People's Party örneği literatür için oldukça önemli örneklerdendir. 19.yy ABD popülizmi, ne bir karizmatik liderle ne de Rus popülizminde olduğu gibi seçkin bir kitlenin ideolojilerine dayanarak çağrı yapmasıyla gerçekleşmiştir, tamamen aşağıdan yukarıya kitlesel bir halk hareketidir. Halk Partisi kooperatifler ve ittifaklar oluşturan çiftçilerin bölgesel köklü hareketleri tarafından karakterize edilmiştir. Bunun nedeni ise Doğu bankacılık ve demiryolu kuruluşlarına bağımlılıklarını dengelemek içindir. Popülizmin ömrü ABD'de Halk Partisi ile sınırlı değildir ve popülizm ABD siyaseti için önemli bir yere sahiptir (Kazin, 1995: 5; Lee, 2006: 359; Taggart, 2000: 26-28).

1861 ile 1865 yılları arasında ABD'de kuzey ile güney arasında bir iç savaş yaşanmıştır, güneyin yenilgisi ile sonuçlanan bu savaştan sonra popülizmin temelleri de atılmıştır (Taggart, 2000: 29). Savaşın para politikası sonucu yaşanan fiyat düşürme ile tarım sektöründe yaşanan olumsuzluk sonucu çiftçiler daha fazla para kazanmak için daha fazla üretim yapmaya başlamışlardır ve böylece arzın artmasıyla fiyatlar daha da düşmüştür ve çiftçiler bankalara borçlanmaya başlayarak sonunda çiftliklerini kaybedecek duruma gelmişlerdir (Goodwyn, 1978: 14). Halk Partisi için, çoğulcu çıkarların hükümete girmesi, sistemde sayısız yolsuzluğa yol açmıştır. Ulusal bankanın yaratılması, kağıt para sistemi, demiryollarının düzensiz kurumsal kontrolü, altının standart krizi ve makine politikası, sistemin düşman kontrolünün kanıtı olmuştur. 1892'de, kurumsal genişleme ve siyasi yolsuzluğa karşı yapılan tepki iki Halk Partisi sözleşmesinde zirvesine ulaşmıştır (Lee, 2006: 361).

1878'de halkın çıkarlarına karşı bankaları birer düşman gösteren Greenback Parti ve 1877'de Texas Çiftlikler Birliği'nin kurulmasıyla popülist parti temelleri atılmıştır. Çiftliğin amacı ise pamuk taşımacılığındaki demiryolu maliyetinin azaltılmasıdır (Taggart, 2000: 30-31). Halk Partisi çiftçi ve küçük esnafı korumaya yönelik vaadlerde bulunarak hareket etse de halktan beklediği oyu alamamıştır. Siyah ve beyaz ırksal ayırım yapan demokratların popülistleri küçümseyici tavrı da başarısızlıklarına bir neden teşkil etmiştir. Her ne kadar Halk Partisinin başarısızlığı kooperatist bir toplum üzerine inşa edilmemesine bağlansa da çıkış noktası ekonomideki krize çiftçilerin tepkisi olmuştur (Taggart, 2000: 40-41).

2.4.4. Latin Amerika

Popülizm çalışmalarında teorik kavramsallaştırmalarda önemli ölçüde yararlanılan bölge Latin Amerika'dır. Tarihsel sürecinde çeşitli darbeler, dikta yönetimleri, kitle seferberlikleri gibi farklı toplumsal olaylar yaşamıştır. Latin Amerika olmadan bir popülizm literatürü düşünmek neredeyse imkansızdır.

Büyük Buhran'ın yaşandığı 1929 yılından 1960'lara kadar Latin Amerika'da popülist hareketler otoriter rejimlere evrilecek şekilde başlamıştır. Bu dönemde Latin Amerika ülkelerinde birleşme krizi, kırsal alandan kentlere göç ve sanayileşme ile yaşanan toplumsal değişimlerde halkta siyasi ve sosyal alanda hak talepleri ortaya çıkmıştır (Mudde ve Kaltwasser, 2017: 28). Latin Amerika'da ilk amaç yarı-feodal yapıların kaldırılması, sosyal adaletin sağlanması ve milli ekonomik bağımsızlığın sağlanması olsa da popülizmde liderlik merkezileşme ve çıkar sağladığı için siyaset dönmek yerine sadece sürdürülebilir kalmıştır. Ayrıca liderler her ne kadar kapsayıcı bir strateji belirleyip ona göre üslup kullanmış olsalar da iktidarı merkezileştirip kişiselleştirmeleri siyasi süreci otoriterliğe götürmüştür (Taggart, 2000: 62-63). Latin Amerika'nın önemli popülist aktörlerinden biri de Peron'dur, 1946 seçim sürecinde hem kentli işçi sınıfının hem de kırsal yoksulların desteğini almak için uğraşmış ve bunu da yeniden bölüşüm politikalarıyla yapmayı amaçlamıştır (Taggart, 2000: 65). Anti-liberal popülist üslubu radikalleştirmiştir (Laclau, 1977: 190). Her ne kadar kapsayıcı bir söyleme sahip olsa da milliyetçi ve anti-emperyalist tavrını da sürdürerek halkı inşa etmiştir. Gelirin yeniden dağıtılmasını sağlamış dışlanmış yoksul kesimlerin dezavantajlarını gideren sosyal politikalar uygulamıştır (Torre, 2017: 376-377).

21. yüzyıla gelindiğinde neo-liberalizmin yarattığı krizlerle birlikte Latin Amerika'da popülizmin yeni dalgaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Burdaki önemli aktörlerden biri ise Venezuela'daki Hugo Chavez'dir. Güçlü ve otoriter partilerin karşısında durarak kapsayıcı bir duruş sergilemiştir. O sıralarda devlet baskısıyla birlikte ülkede ikili parti sistemi çökmüştür ve Chavez temsili demokrasiye bir alternatif sunma vaadiyle iktidara gelmiştir (Torre, 2017: 378-379). Chavez'in halkla iletişimde kullandığı dil, kişisel karizma ve en önemlisi toplumun tüm kesimlerine karşı gösterdiği kapsayıcı duruşuyla halktan büyük destek kazanmıştır (Raby, 2007: 220-221).

2.5. Demokrasi ve Popülizm Arasındaki İlişki

Tarihsel süreçte ve bu sürece bağlı olarak siyaset bilimi yazınında demokrasi ve popülizm kavramları kesin ve tam bir tanıma sahip olma şansını elde edememiştir. Demokrasiye göre daha genç ve yeni bir kavram olan popülizmin varlığı ile demokrasiye olan

olumlu veya olumsuz etkileri, demokrasi kavramının nasıl değerlendirildiğine paralel olarak gelişmektedir. Bu noktada demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin kesin olarak olumlu veya olumsuz olduğunu söylemek her iki kavramın da muğlaklığı açısından pek mümkün olmamaktadır. Popülizmin demokrasi için bir tehdit mi yoksa yardımcı mı olduğuna karar vermek için ise demokrasi kavramının kesinleşmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Demokrasi kavramının tartışıldığı bölümde bahsedilen sözcüklerin efendisi Humpty Dumpty demokrasi kavramının normlarını belirleyen ve onu içinde bulunduğu müphemlikten kurtaracak olan efendidir. Efendinin belirlediği demokrasi çerçevesi sonucunda popülizmin demokrasi ile ilişkideki rolü de ortaya çıkmış olacaktır.

Demokrasi ile popülizm arasındaki farklı görüşler ortaya atılarak tartışılmaya devam eden bir konudur. Yazarların farklı demokrasi tanımları ve savunuları ile birlikte popülizm demokrasi için kimi zaman bir tehdit kimi zaman ise bir kurtarıcı veya düzeltici olarak görülebilmektedir. Bazı siyaset bilimi teorisyenleri için popülizm yaygın bir temsil anlayışına karşı demokratik bir tepkiyken, bazılarına göre ise demokratik temsilin şimdiki ve gelecekteki durumuna karşı olumsuz bir etkiye sahiptir (Finchelstein, 2014: 467). Kaltwasser (2012: 185) bu iki müphem kavram arasındaki ilişkiyi analiz etmek için büyük ölçüde normatif varsayımlara ve demokrasinin nasıl işlediğine dair ön yargılara bakılarak karar verilebileceği görüşünü savunmaktadır. Örneğin liberal demokrasi modeline bağlı yazarlar için bir patoloji olarak görülürken, radikal demokrasiyi olumlayan yazarlar için ise popülizm demokrasiye karşı bir destek ve siyasal temsili güçlendirici, olumlu bir etki olarak kabul edilmektedir. Liberal demokrasi konusunda bile popülizm etkileri için tehdit veya yardımcı olma noktasında farklı görüşler mevcuttur. Worsley popülizmi ne demokratik ne de demokrasi karşıtı olarak niteleyip, çoğunluğun haklarının dikkate alındığı ölçüde popülizmi demokrasi ile bağdaştırırken Hayward ise popülizmin tüm olumsuz anlamlarına rağmen temsili demokrasilerde seçkinler ile halk güçleri arasında dengeleyici bir olgu olarak var olması gerektiğini savunmaktadır (akt. Arditi, 2010: 63-64). Bang ve Marsh (2018: 251) popülizmin bir tehdit olup olmadığına dair soruya yanıt olarak, popülizmin hem bir tehdit hem de liberal demokrasinin krizinde bir uyarıcı ve düzeltici olduğunu iddia etmektedirler.

Popülizmin liberal demokrasi ile girdiği ilişkide ona olan etkisi ile ilgili kesin bir yargıya varmak oldukça güçtür. Çünkü popülizmin demokrasiye hem olumlu hem de olumsuz etkileri mevcuttur. Mudde ve Kaltwasser (2017: 83) popülizmin liberal demokrasi üzerindeki pozitif ve negatif etkisini aşağıdaki şekilde vermişlerdir:

Tablo 2.2 Popülizmin Pozitif Ve Negatif Etkisi

Pozitif etki	Negatif etki
Popülizm siyasi seçkinler tarafından temsil edilmeyen grupların sesi ve temsilcisi olabilir.	Popülizm çoğunluk iradesini esas aldığı için azınlık taleplerini yok sayma eğiliminde olabilir.
Popülizm sistemin dışında kalmış grupların harekete geçirilerek sisteme dahil edilmesine katkı sunabilir.	Halk egemenliğini esas alarak liberal demokrasinin kurumlarını aşındırabilir.
Popülizm toplumun dışlanmış kesimlerinin taleplerinin karşılık bulmasına yardımcı olarak siyasi sistemde hareketlilik yaratabilir.	Siyasal istikrarı sekteye uğratarak bölünmelere neden olabilir.
Popülizm siyasal sürece yön vererek demokratik hesap verilebilirliği artırabilir.	Popülizm meşru ve ahlaki kutuplaştırma yaparak uzlaşma imkanlarını ortadan kaldırabilir.

Kaynak: (Mudde ve Kaltwasser, 2017: 83)

Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin ne olduğuna dair sorular yanıtlanamazken Kaltwasser’a göre (2012: 185): “Popülizmin demokrasi üzerindeki etkisi daha çok ampirik bir soru ve demokrasinin nasıl olması gerektiğine dair ideal bir bakış açısıyla ortaya çıkan spekülasyonlar tarafından yanıtlanan teorik bir mesele haline gelmiştir.” Liberal demokrasilerde demokrasi ayağında somutlaşan demokratik vaadin referansı popülizmdir, bu önerme tüm demokratik siyasetlerde popülizm olduğu sonucundan kaçınmayı zorlaştırmakta ve hepsinin aynı referansı içermesi gerekmektedir, böylece demokrasi ve popülizm arasındaki kavramsal ayrım zorunluluk arz etmektedir (Abts ve Rummens, 2007: 411) Popülizm ve demokrasi arasındaki ayrım ve aralarındaki ilişkinin sınırlarının belirsizliği ise sonuca ulaşmayı zorlaştırarak fikir birliği oluşumunu engelleyebilmektedir. Kendi içinde zıt kavramlar barındıran demokrasi ve liberal demokrasinin alt bileşenleri arasındaki huzursuz ilişki nedeniyle popülizm ve demokrasi arasındaki ilişki de belirsizdir. Demokrasinin bir tehdit mi, faydalı bir düzeltici mi olduğu popülistlerin gerçekten nasıl yönettikleriyle ilgilidir. Örneğin Latin Amerika’da araştırmalarda muhalefetteki popülistler ile iktidardaki popülistler arasında büyük farklar vardır. Muhalefetteyken daha kapsayıcı ve demokrasi yanlısı olan popülistler iktidardayken otoriterleşme eğilimi gösterebilmektedir (Huber ve Ruth, 2017: 308).

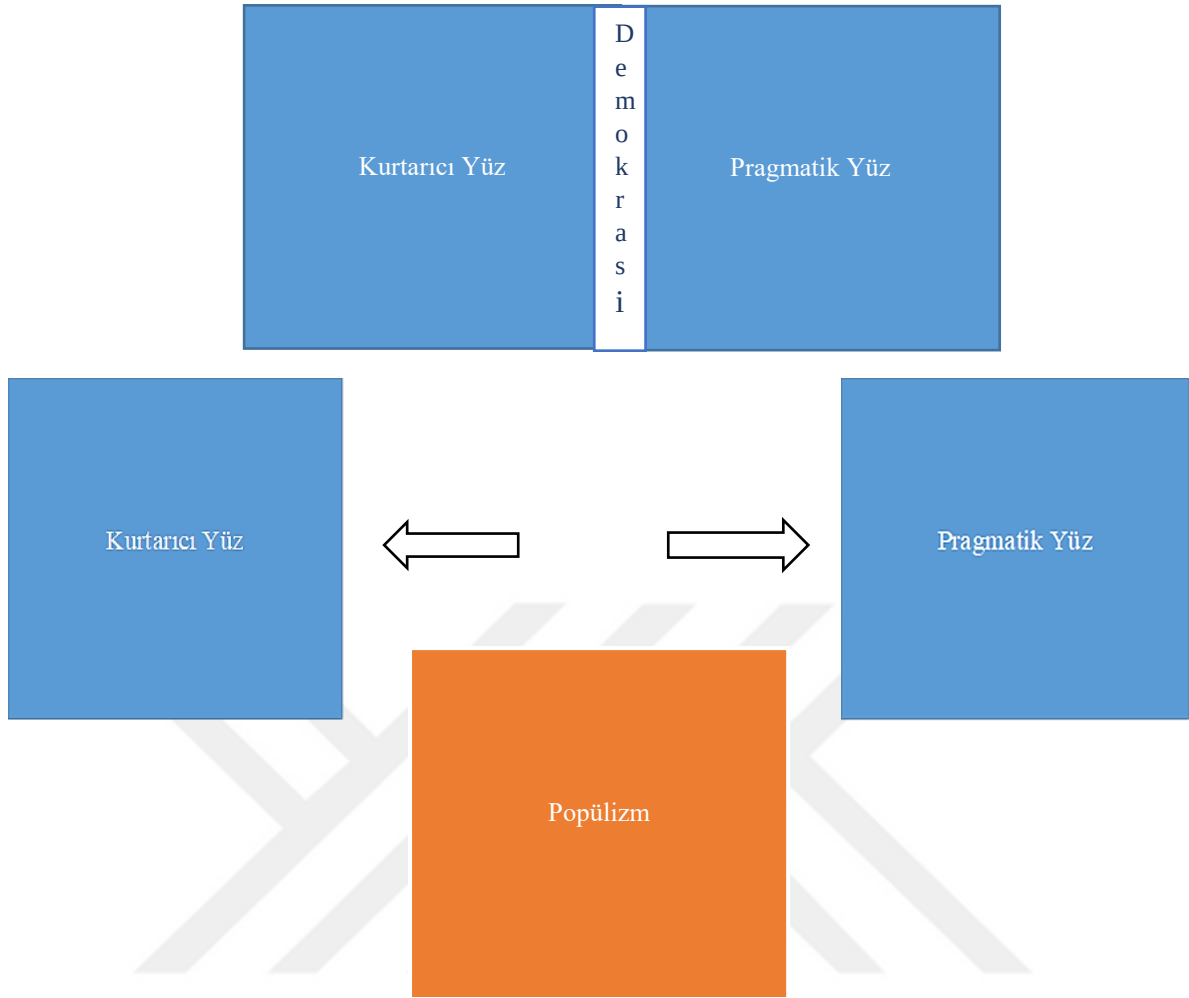
Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi oldukça ayrıltılı bir şekilde irdeleyenlerden biri de M. Canovan’dır. Popülizmin demokrasiye olan etkisini analizde demokrasinin iki farklı yüzünü kullanarak pragmatik ve kurtarıcı yüzden yola çıkan Canovan temel savını Michael Oakeshot’un Avrupa’nın modern siyaseti boyunca yaptığı iki ayrımdan türetir. Oakeshot’a göre bu iki ayrım inanç siyaseti ve şüphecilik siyaseti olarak ayrılmaktadır. İnanç siyasetinde dünyada kurtuluşa ulaşma ve mükemmellik siyaset ile mümkündür, kurtuluşun şekli ister teokratik ister seküler olsun ancak siyasetle olacak inancı vardır, duygular ve coşku

ön plana çıkarken kurtuluş yolundaki hukuksal kısıtlamalar sabırsızlıklara neden olabilmektedir. Şüphencilik siyasetinde ise siyaset veya mevcut hükümetin görevi haklar ve ödevler sisteminin düzeni ile güvenliği sağlayıcılık dışında herhangi bir öneme sahip değildir ve bu tarzda önemli olan hukuksal üstünlüktür (akt. Canovan, 1999: 8). Bu iki tarzın saf haliyle veya tek başına var olması ise söz konusu değildir, çünkü birbirlerinin alternatif zıttı değil, aynı etkinliğin iki ayağıdır. Eğer iki tarzdaki biri tek başına ortaya çıkarsa kendine düşman hale gelerek kendi kendini yok etmeye başlayacaktır (Arditi, 2010: 65).

Canovan ise Oakeshot'tan türettiği demokrasinin kurtarıcı ve pragmatik yüzleri¹¹ arasındaki kesişme noktasında modern demokrasiyi konumlandırmaktadır. Popülizm eğer elverişli bir ortam bulursa bu kesişme noktasında bir yarık bularak ortaya çıkmaktadır. Temsili demokrasi pratikleriyle görevlileri seçimle atanan kurumlara sahip pragmatistler için demokrasi baskı, çatışma vb. zorlamaların yaşandığı bir ortam olarak görülmektedir fakat demokrasinin diğer yüzünde egemen halk ve onun iradesine dayanan iyi bir gelecek vaadiyle kurtarıcı demokrasi yer almaktadır. Canovan kurtarıcı ve pragmatik olarak ifade ettiği demokrasinin iki yüzü kavramlarına “haleli demokrasi”¹² ve kirli siyaset ifadeleriyle de gönderme yaparak ikisi arasındaki yarığın büyük ölçüde açılmasıyla kirli parti siyasetleri yerine popülizmin ışıldayan bir demokrasi olarak doğacağını ileri sürmektedir (Canovan, 1999: 9-12; Stanley, 2008: 101). Yarık genişlediği ölçüde popülizmin ortaya çıkma gücü de giderek artacaktır (Arditi, 2010: 67) çünkü Plattner’e göre popülizm tek başına anti-demokratik olamaz, yönetenler ile yönetilenler arasındaki açılan uçurumun bıraktığı boşluğu doldurmanın bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Kaltwasser, 2012: 194). Canovan ve Oakeshot’un değerlendirmesindeki modern demokrasinin iki yüzü günümüz liberal demokrasilerinin liberal ve demokratik yüzlerine atfedilen ifadelerin değerlendirmesidir. Bir yanda demokrasinin halk egemenliğine dayanan inanç ve kurtarıcı yönü, diğer yanda ise liberal yüzüne dayanan şüpheli ve pragmatik yön yer almaktadır. Bu iki yüz arasındaki yarık genişledikçe de popülizm üreme imkanını genişletmektedir.

¹¹ Liberal demokrasinin ikili yapısı için Canovan demokrasinin yüzü ifadesini kullandığı için orijinal ifadeye bağlı kalmak amacıyla yüz sözcüğü kullanılmıştır.

¹² Burada haleli ifadesi saf, temiz, masum anlamında kullanılmıştır.

Şekil 2.1 Canovan'ın Kurtarıcı Ve Pragmatik Yüzleri İle Popülizmin Ortaya Çıkışı

Liberal gelenekle demokratik geleneğin birbirine eklemlenmesiyle ortaya çıkan liberal demokraside, kurucu iki ayak¹³ mevcuttur; ortak irade ve anayasal üstünlük. Ortak irade demokrasi ayağını temsil ederken anayasal üstünlük de liberal ayağı temsil etmektedir, modern demokrasiler bu ikisi arasındaki doğru denge üzerinde inşa olmaktadır (Kaltwasser, 2012: 194). Liberal ve demokratik ayağın çelişkisi popülizm için en uygun zemindir. Liberal demokrasinin her iki ayağı da siyasal teorinin iki karşıt geleneğinde karakterize olmuş ve birbiriyle uyuşmayan mantıklara sahiptir. Canovan ve Oakesthot'un savlarıyla da paralel olan iki ayaklı liberal demokrasi savında Abst ve Rummens (2007;409-410) liberal ve demokratik ayağın çelişkilerinden söz etmektedirler. Liberal ayak bireysel hak ve özgürlükleri hukukun üstünlüğüne dayanarak öncelemektedir. Demokratik ayak ise hukukun üstünlüğünü dolayısıyla anayasayı kutsamamaktadır. Demokrasinin köken bilimsel anlamına gönderme yaparak çoğunlukçu bir duruş sergileyip çoğunluğun genel/ortak iradesini kutsamaktadır.

¹³ Alıntılanan kaynağın orijinal dilindeki ifade *pillar* (sütun, direk) olarak geçmektedir, çeviri için ise uygun ifade ayak olarak kullanılmıştır.

Liberalizm ve demokrasi ayakları arasındaki ilişkide eşitlik bozulup ve liberal ayak lehine bir kayma söz konusu olduğunda, sürekli olarak denge ve denetleme mekanizması olduğu hissiyle seçilmiş temsilcilerin popüler güncellikten ve popüler genel/ortak iradede uzak olduğu algısı bir kızgınlığa yol açabilmekte, bu kızgınlık ise popülizm şeklini almaktadır. Bir tepki olarak ortaya çıkan popülizm demokrasi ayağının önemine atıfta bulunarak, demokrasinin saf halini ve halkın iktidarını arzulayıp talep etmeye başlamakta böylece popülizm kendisi için elverişli alanı elde etmiş olmaktadır, çünkü popülizmin kökeninde temsil sisteminin başarısızlığına tepki verme iddiası yatmaktadır (Abts ve Rummens, 2007: 410; Bornschier, 2017: 307). Liberal ve demokrasi ayaklarındaki dengenin liberalizm lehine bozulması popülizmin temel formülasyonu olan seçkinler ve halk ayrımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Doğası gereği temsilciler tarafından kararların verildiği sisteme sahip olan liberal demokraside halkın doğrudan kararlara katılımı söz konusu değildir, hukukun üstünlüğü anlayışı gereği de kurumların ağırlığının sürekli ve artarak hissedilmesi temsilcileri ve bürokrasiyi seçkinler olarak konumlandırıp yurttaşa devletle yurttaş arasındaki bağın koptuğu hissini uyandırmıştır. Yurttaş kurumlara ve siyasi seçkinlere karşı güven hissini yitirmiştir. Rosanvallon'a göre temsilin bu kusurlu haline karşı popülizm özcü bir sosyoloji aracılığıyla temsil sisteminin tedavisi olarak karşımıza çıkmaktadır (akt. Yılmaz, 2017: 41). Seçkinler tarafından sesi duyulmayan azınlık ve dezavantajlı gruplara yer veren popülizm demokrasi açısından bir düzeltici veya yardımcı halini almaktadır (Kaltwasser, 2012: 184-185).

Çoğulculuk anlayışı liberal demokrasinin liberal ayağının bireyselci ve özgürlükçü temeline dayanarak liberal demokrasi tarafından en çok vurgulanan ve savunulan kavramdır. Çoğulculuk anlayışı beraberinde uzlaşma kültürünü getirerek çatışma ve tartışma ortamını kaldırmıştır, demokratik sistemin kalbinde yer alan tartışma ve çekişmenin yokluğu umutsuzluğa yol açacak bir hal bile alabilmektedir (Tormey, 2018: 265). Liberal demokrasinin eleştirisi üzerine çalışmalar geliştiren Chantal Mouffe uzlaşmacı kültürün, geliştirme ve tartışmadan kaçınma hali üzerinde durmaktadır. Popülizm için de oldukça önemli bir kavram olan antagonizma üzerinde duran Mouffe çözüm olarak agonistik cepheleşmeyi önermektedir (Mouffe, 2005: 39).

Mouffe'a (2005: 16) göre iktidarın, çatışmanın ve antagonizmanın alanı olan "siyasal"¹⁴, liberal demokrasinin kör noktasıdır. Çünkü bireyselleşme görüşünü şiar edinmiş liberal demokrasi akla dayalı evrensel bir mütabakatı kabul etmektedir (Mouffe, 2005: 19). Siyasetin özüne kavramlara dair zıtlığı (iyi/kötü ahlak, güzel/çirkin söylem gb.) yerleştiren

¹⁴ Yazara göre siyasal toplumun kuruluşu ile ilgilidir yani ontolojiktir. Detaylı bilgi için bakınız: Mouffe, C. (2005). Siyasal Üzerine. (Çev.M. Ratip), İletişim Yayınları, İstanbul, 16.

Schmitt'e göre (2012: 57-63) ise dost-düşman ayrımı siyasal eylem ve nedenlerini açıklayabilecek en önemli ayrımdır, Schmitt siyasala ait ahlaki, ekonomik, estetik vb. kavramlara dair iyi kötü veya güzel çirkin kavramlarının geneli olarak siyasal dost-düşman ilişkisinde kavramsalaştırır, çünkü düşmanlık ötekinin varoluşsal olumsuzlamasıdır. Schmitt'in dost/düşman ilişkisi Mouffe için önemlidir çünkü o karşıt kavramları ifade eden antagonizma kavramını liberal demokrasi eleştirisini yaparken kullanmaktadır. Siyasal alanda biz-onlar ayrımına modern demokrasiler çoğulcu felsefelerine ters düştüğü için karşı çıkmaktadırlar. Mouffe (2005: 22) bu noktada çoğulculukla bağdaşan biz-onlar ayrımının modern demokrasi için gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca Mouffe (2015: 106) birbiriyle düşmanlık eden biz-onlar ayrımından değil hasım ilişkisi içinde olan biz-onlar ayrımından bahsedip, kavram olarak ise agonizm kavramını tercih etmektedir. Liberal demokrasi siyasal evrimin en yüksek veya en olması gerektiği gibi olan biçimi olarak kabul edildiğinden içerdiği tüm değerler evrensel kabul edilmektedir (Tormey, 2018: 264). Liberal demokrasi kuramının odaklandığı evrensel uzlaşma felsefesi Mouffe'a göre (2005: 39) siyasetin çatışmacı yönünü ve içselliğin siyasal kimlik oluşumundaki rolünü yok saymasından dolayı eleştirilir. Liberal demokrasinin kendini adadığı bireysellik yaklaşımı onu kolektif özdeşim biçimlerini görmekten alı koymaktadır. Yok olan kolektif özdeşim biçimleri ve siyasetin meşru cepheleri arasındaki ayrımların silikleşmesi yurttaşların siyasal partilere olan ilgisini yitirmesine neden olmaktadır. Bu durum liberal demokrasiler için bir kriz durumudur ve bu krizle birlikte sahneye popülizm çıkmaya başlayacaktır (Tormey, 2018: 260).

Temsili demokrasilerin hedeflediği çoğulculuk bazı azınlık veya dezavantajlı grupları temsil sürecine dahil etmeyi başaramadığından liberal demokrasi krizinin çözümünde popülizm demokratik ayağı güçlendirme ve kapsayıcılık anlamında krizin çözümü için bir hizmetçi olarak nitelendirilmektedir (Huber ve Ruth, 2017: 462). Bireyler partilere vb. karşı kolektif kimliklerini yitirdiklerinde bu duyguyu farklı olgular üzerinden tatmine geçmekte, bu bazen dini bazen milliyetçi duygular üzerinden gerçekleşmektedir. Bu olgular üzerinden gerçekleşen kimlik bulma çabası antagonist olursa liberal demokrasinin bu açığundan ötürü popülizm kendisine üreme imkanı bulacaktır. Chantal Mouffe (2015: 78) liberal demokrasiyi eleştirir fakat tamamen yok sayma eğilimi içinde değildir. Agonistik cepheleşmenin liberal demokrasi için olumlu olacağı görüşündedir, bu noktada başlangıç aşaması için popülizmin liberal demokrasiye düzeltici etkisi olacağı noktasında görüş bildirmektedir.

Mouffe (2005: 31) siyasetin görevini agonistik ilişkiler barındırmak olarak ifade eden Elias Canetti'yi onaylayarak parlamenter sistemin antagonistik siyaset ile agonistik siyaset arasındaki ince çizginin belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir. Sivil ve siyaset yaşamı

arasındaki kurumsal arabuluculuk ortadan kalktıkça retorik ve ajitasyonu ustaca kullanan popülizm toplumda antogonizmayı arttırmaktadır. Parlamenter sistemin kurumları agonizmin antagonizmaya dönüşmesini engelleyecektir (Zaccaria, 2018: 41). Mouffe'un (2005: 38-39) liberal demokrasiye eleştirisi evrensel uzlaşmayı odak noktası haline getirip demokrasi için aslolan tartışma ve biz-onlar inşasının gözden kaçırılmasıdır. Biz-onlar ayrımı ve kimlik aidiyeti yok sayıldığı sürece liberal demokrasinin kurumlarına yani liberal ayağa olan inanç gittikçe zedelenmekte ve yerini popülist tarzlara bırakmaktadır.

Abts ve Rummens da (2007: 415) popülizm kavramsallaştırmalarını yaparken kimlik kavramını kullanmaktadırlar ve bunu yaparken de Carl Schmitt'in türdeşlik kavramına atıf yapmaktadırlar. Kavramları karşıtlıkları ile ifade eden ve siyasal için dost-düşman ayrımı ifadesi kullanan Schmitt'den böylece aynı taraftakiler için bir ortaklık ve türdeşlik algısı tahayyül etmek olanaklı hale gelebilmektedir. Nitekim Schmitt için türdeşlik kavramı demokrasi ve eşitlik anlayışını açıklamakta kullandığı temel kavramdır, yabancı ve eşitsiz olanı türdeşliği tehdit ettiği için bertaraf etmek demokrasinin gücünün ortaya çıkmasıdır ve demokrasinin doğru tanımı yöneten yönetilen türdeşliğidir (Schmitt, 1996: 25-32). Abts ve Rummens (2007: 41) tarafından Schmitt'in türdeş kimlik mantığıyla popülistlerin doğrudan temsil sistemi ve antagonizmalarının dikey yapısını açıklamaktadırlar, aynı ve homojen olan zorunlu olarak dahil edilirken, farklı ve heterojen olan dışlanmaktadır. Bunun amacı çeşitliliğin bastırılması ve boş güç odağının işgal edilmesidir. Dolayısıyla Abts ve Rummens (2007: 419-420) için popülizm demokrasiye karşı bir tehdit/pataloji olarak değerlendirilmiştir.

Abts ve Rummens (2007: 414-415) popülizmin ortaya çıkışıyla ilgili ortaya koydukları tartışmada Lefort'un totalitarizm analizini de kullanmışlardır çünkü popülizmi bir pro-totaliter mantık olarak değerlendirmektedirler. Lefort modern demokrasiyi güç odağının boş bir yeri olarak tanımlamıştır ancak bu mantığın da bozulacağı durumlar olabilir ve sonunda boş güç odağı farklı güçlerle dolma ihtimaline sahiptir (Lefort, 1988: 232-233). Liberalizmde çeşitlilik ve bireysel rekabet odaklılık siyasal mücadelenin giderek ortak iyi fikrinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir, demokrasi ayağı yok sayıldığı zaman siyasal mücadele çıkarlar mücadelesi arenasına dönüşebilmektedir. Farklılıklar kabul edilirken siyasal birlikteliğin göz ardı edilerek birlikteliği koruyacak şekilde temsil edilememesi liberal mantığı kavrama başarısızlığıdır (Lefort, 1988: 232-233). İktidarın temsil sisteminin başarısızlığı sonucu boş kalması tehlike oluşturmakta, bu tehlike siyasal toplumun iç güdüsel olarak kolektif bir kimlik oluşturma çabasına dönüşebilmektedir ve böylece:

Siyasi topluluğun homojen birliğine olan bu kurgusal inanç, ötekilik fikrini görmezden gelen ve toplumdaki çeşitliliğin bastırılmasını hedefleyen bir mantık oluşturur. Bu mantık bu nedenle, iktidar odağının kapsamını ima eder ve halkın egemenliğini bir bütün olarak kabul eder (Abts ve Rummens, 2007: 414).

Abts ve Rummens'a göre (2007: 414) dolan boş güç odağı ile ortaya çıkan mantık popülizmin mantığı olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıkan bu mantıkla birlikte liberal demokrasinin birbirine eklemlenmiş iki paradoksal ayağı bir arada analiz edilememektedir. Modern veya anayasal liberal demokrasinin orijinal mantığı boş güç odağıyken aralarındaki dengenin bozulmasıyla her iki ayakta da farklı patolojik bozulmalar görülecektir. Boş güç odağı liberal ayakta yer aldığı saf çeşitliliğe dönüşecekken, popülizm ayağında yer aldığı ise iktidarın yeri halkın homojen bir bütün olarak önemli bir kısmı tarafından işgal edilmiş ve kapatılmıştır. Popülizm liberal demokrasi için bir tehdit veya patoloji olarak görülse de temsil sistemindeki kriz ve anayasal kurumların vatandaşların isteklerine cevap verememesi noktasında ortaya çıkması süreci her iki yazar tarafında da kabul edilmektedir (Abts ve Rummens, 2007: 419).

Popülizm liberal ayak lehine bozulan dengede demokrasi ayağının yeniden güçlenmesi için kullanıldığında literatürde bir düzeltici olarak olumlanmış olsa da karşıt görüşler de mevcuttur. Dengenin demokrasi ayağı lehine bozulması durumu da söz konusu olabilmektedir. Popülizm demokrasi açısından kapsayıcı olarak değerlendirilse de antagonizma temelli olması kendi karşıtını hatta düşmanını yaratması anlamına gelmektedir. Ayrıca kişiselleşen karizmatik liderin seçmenle doğrudan iletişimi ve meşruiyetini tasvir ettiği halka dayandırması liberal demokrasilerin anayasal kurumlarının devre dışı kalmasına ve liberal demokrasinin olmazsa olmazı hukukun üstünlüğü ilkesine büyük ölçüde zarar verebilmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlaliyle denge ve kontrol mekanizması ortadan kalkarak farklı rejim taleplerine açık şovenist siyaset tarzının talep edildiği bir ortam oluşabilmektedir. Liberaller için bir çeşit otoriter rejimin demokrasiye bürünmüş halidir ve çoğulcu anlayışa da karşı olan popülizm, bu noktada bir tehdit veya patoloji olarak karşımıza çıkmaktadır (Arditi, 2010: 82; 2014: 470; Molyneux ve Osborne, 2017: 8; Mudde ve Kaltwasser, 2018: 4; Baggin, 2015: 408; Kriesi, 2014: 363).

Liberal demokrasi ile popülizm ilişkisi değerlendirildiğinde ortaya tek bir sonucun çıkmadığı görülmektedir. Liberal demokrasinin iki ayaklı yapısı popülizmin etkisinin sonuçlarını da değiştirmektedir. Literatürün popülizmin dost mu düşman mı olduğu noktasındaki uzlaşmaz tavrının nedeni ise bu ikili yapıdan kaynaklanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA'DA POPÜLİZM ÖRNEKLERİ

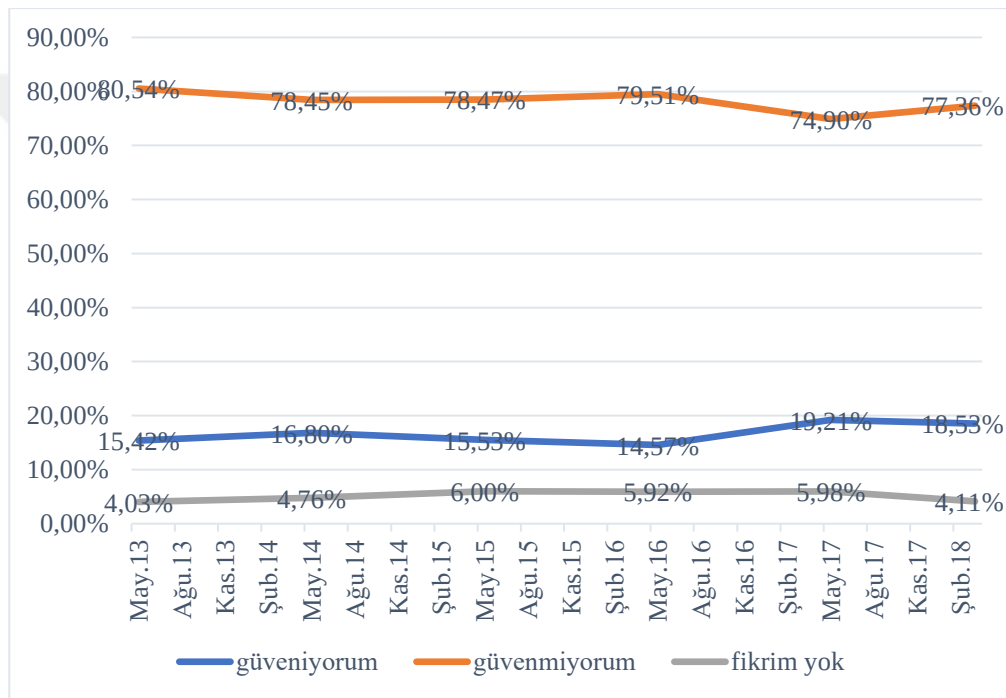
Bugün 21. yüzyılın ilk yirmi yılının sonuna doğru giderken liberal demokrasinin yaşadığı sorunlar giderek artmaya başlamış ve beraberinde yeni olgular ve olaylar doğmuştur. Liberal demokrasilerin temeli olan güçler ayrımı, hukukun üstünlüğüne dayalı anayasal üstünlük ilkelerinin ihlalleri, ana akım partilerin güç kaybetmesi ile çağdaş liberal demokrasinin doğduğu topraklarda siyasal katılım oranının giderek düşmesi sonucunda popülizm yükselmektedir. Dünya popülizm dalgasına alışıma çalışırken Avrupa'nın da bu popülizm dalgasından etkilenmesi ve popülizmin yükselişte olduğu bir sürece girmesi kaçınılmaz olmuştur.

Popülizm ile ilgili çalışmalarda Avrupa önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberal demokrasinin anavatanı veya beşiği olarak nitelenen liberal demokratik kurumların varlığı hem ulusal hem de Avrupa Birliği düzeyinde örnek alınan Avrupa'daki yükselen popülizm şaşırtıcı ve incelemeye değer bir durum olarak çalışmalara konu olmaktadır. Dünyanın yaşadığı son yirmi yıllık süreçteki siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerin neden olduğu değişimlerin Avrupa üzerinde yarattığı etki ise kaçınılmaz olmuştur. Son on yılda yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak kemer sıkma politikalarının uygulanması (Katsambekis, 2017: 202), Avrupa Birliği ve ulusal düzeyde devlet kurumlarındaki bürokratik yapının ağırlığı ile vatandaşların siyasal süreçten uzaklaşmaları, göçmen krizinin ekonomik ve kültürel olarak Avrupa'ya tehdit altında hissi yaşatması (Taggart, 2004: 270) ve benzer bir çok durum popülizmin Avrupa'daki zemini için güçlü temeller olarak görülmektedir. Avrupa'da vatandaşların sorun olarak görüldüğü alanlar ana akım siyasetçiler veya partiler yerine onların sesine kulak verenler tarafından gündeme geldiğinde ve bu kulak veriş popülist tarzda yapıldığında ise artık popülizmin varlığından bahsetmek gerekliliği doğmuştur.

Popülizmin çeşitleri ve ortaya çıkış dinamikleri açısından Avrupa'daki her ülke kendine özgü özelliklere sahiptir. Batı Avrupa ülkeleri ile Orta ve Doğu Avrupa veya güneye kuzey ülkeleri arasında farklılık görülmektedir. Ülke özelindeki dinamikler dışarda bırakılarak Avrupa genelinde değerlendirme yapıldığında ise genel görüş, temsil sistemindeki aşınmalar, ulusal ve ulusüstü kurumların ağırlığı ile vatandaşların sürecin dışında kalarak güven kaybı yaşamasıdır.

Avrupa'da çok düzeyli yönetim yapılarının varlığı, yani ulusal hükümetlerin giderek üst ve uluslararası yönetim yapılarına yetki devri yapmaları ve Avrupa düzeyinde bir karar

alma mekanizmasının varlığı yürütme erkini güçlendirerek siyasi karar vericilerin hesap verebilirliğini azaltmıştır. Bu durum giderek siyasetin etkin aktörü olan siyasal partilerin yani temsilcilerin rolünü zayıflatmaya başlamış ve onları etkisizleştirmiştir. Temsil edilmediği hissine kapılan vatandaşlarda ise güven kaybı oluşmuştur (Kriesi, 2014: 364-365; Kaltwasser, 2012: 196). Güven kaybı beraberinde seçimlere katılım ve siyasi partilere olan üyeliği azaltmıştır¹⁵ (Taggart, 2004: 283). Krastev (2011: 12-13) bu ifadeleri destekler nitelikte popülizmin yükselişini sadece ekonomik ve temsil edilme sorununun ötesinde demokratikleşme gerçeğine bağlamaktadır, demokrasi gerçekleri liberal demokrasi olduğundan giderek güçlenen kurumlar ve bürokrasi güven kaybına yol açmıştır.

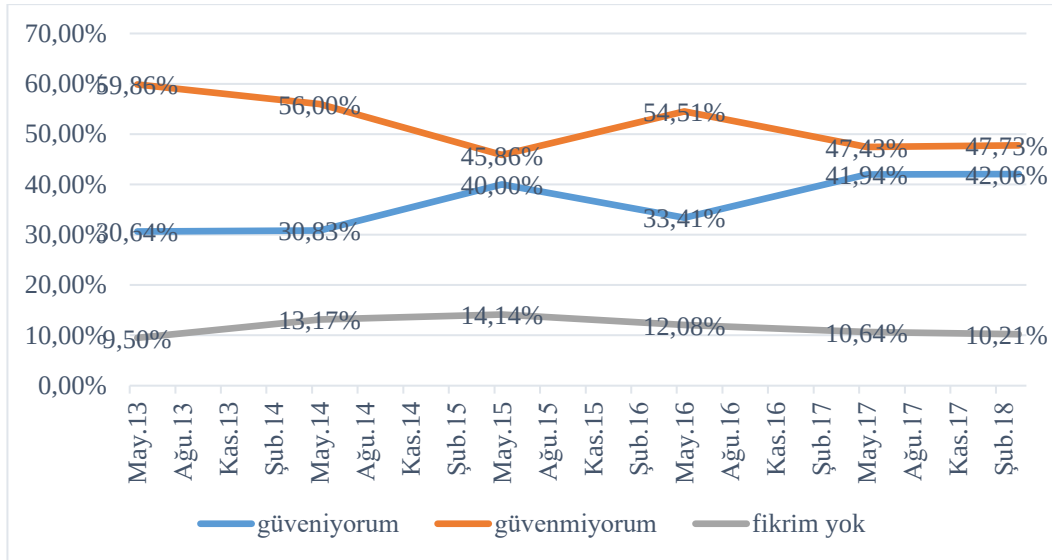

Şekil 3.1 Avrupa Birliği Vatandaşlarının Siyasi Partilere Güven Oranı 2013-2018

Kaynak:

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/theMeKy/18/groupKy/85/savFile/698> (erişim tarihi: 22.10.2018).

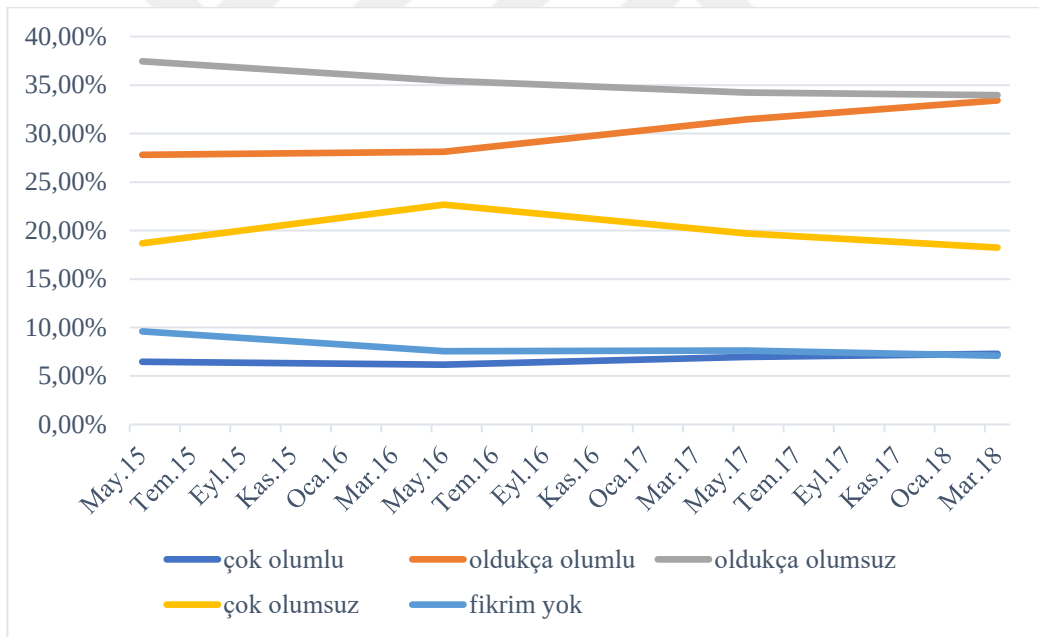
¹⁵ 2012 yılında Biezen ve arkadaşları parti üyeliğinin gerilemesi ile ilgili bir çalışma yapmış ve görülmüştür ki artan oranda üye sayısında düşüş söz konusu olmuştur. Örneğin çalışmamıza konu olan ülkelerden İtalya'da 1980'de 42,181,664 seçmenden 4,073,927 tanesi herhangi bir partiye üyeyken (oransal olarak %9.66 olmaktadır), 2007'de 47,098,181 seçmene karşılık üye sayısı 2,623,304 seçmene düşmüş oran ise %5,57'ye gerilemiştir. Diğer örnek ülkemiz olan macaristanda ise 7,824,118 seçmene karşılık parti üyeliği 165,300, oran ise %2,11'dir. 2008'de 8,043,961 seçmene karşılık üyelik 123,932 seçmenle oran %1,54'e gerilemiştir (Biezen, vd., 2012: 42).

Şekil 3.2 Avrupa Birliği'ne Birlik Bakımından Güven Oranı 2013-2018

Kaynak:

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/theMeKy/18/groupKy/97/savFile/554> (erişim tarihi: 22.10.2018).

Şekil 3.3 Avrupa Birliği Dışından AB'ye Olan Göçe Karşı AB Vatandaşlarının Yaklaşımı

Kaynak:

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/theMeKy/59/groupKy/279/savFile/880> (erişim tarihi:22.10.2018).

Popülizm demokratik seçkinciliğin eksikliklerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. AB özelinde yapılan değerlendirmede seçkin yüksek makamların tutumları halk tarafından tepki görmektedir. Kitle partilerinin düşüşü ve seçkin yönetimli partilerin halka hitap edememesi toplumsal hareketlerle birlikte meydana okuyan partilerin damgasını vurduğu yeni bir siyasete

yer açmıştır. Temsili demokrasi birbirini dengeleyen seçkincilik ve popülistlerle bir arada olmalıdır (Arditi, 2010: 63-64). 2017 yılının sonunda Tony Blair Institute For Global Change tarafından yayımlanan raporda Avrupa’da 2000 yılından 2017’ye kadar gelindiğinde popülist parti sayısı 33’ten 63’e çıkmıştır (Mounk vd., 2017: 5).

Popülizminin yükselişine neden olan dinamikler aynı zamanda onun özelliklerini veya çeşidini de belirleyen etmenler olmuştur. Göçmen sorunu, kurumlara olan güvensizlik ve AB kurumlarının ulusal kararlara etki etmesi gibi nedenler Avrupa’da ağırlıklı olarak sağ popülizmin yükselmesine neden olmuştur, bu durum sol popülizmin varlığından söz edilemeyeceği anlamında olmasa da popülist partilerin çoğu sağ eğilimli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal çıkarları ön plana çıkarma, dikey ve doğrudan bir demokrasi fikri, yabancı düşmanlığı gibi olguları barındıran tavır ve söylemler sağ yatkın popülizmin olduğu sonucunu doğurmuştur (Finchelstein, 2014: 468; Berezin, 2011: 32). Popülist partiler genel olarak kendilerini herhangi bir ideolojik yönelim içinde görmeseler bile özelliklerine, oluşturmak istedikleri politikalara ve söylemlerine bakılarak literatürde sağ veya sol ayrımına gidilmiştir. Sağ veya sol olarak farklılaşmaları popülizmin temel özelliklerinden arınmaları anlamı taşımamaktadır.

Çalışmada örnek olarak iki Avrupa Birliği üyesi ülke olan İtalya ve Macaristan seçilmiştir. Her iki ülkeye de popülizm literatüründe örnek olarak sıklıkla rastlanmaktadır. Önemli popülist örneklerle sahip olan Macaristan ve İtalya’dan seçilen FIDESZ ve M5S popülizmin temel ortak özelliklerini barındırmakla beraber birbirlerinden farklı iki popülist partidir. Çalışmada bu iki örneğin seçilme nedeni ise ortak popülist yanlarının içinde barındırdıkları farklılıkları belirterek popülizmin muğlak yapısını vurgulamak ve ayrıca liberal demokrasi ile ilişkisindeki dost veya düşman ilişkisini incelemektir.

3.1. Macaristan, FIDESZ ve Victor Orban

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği’nin dağılması ve liberalizmin üstünlüğünü ilan etmesiyle birlikte 20. yüzyılın son on yılından günümüze liberal demokratik sisteme entegre olmayı sürdürmektedir. Gösterdikleri gelişimlerle de 2000 yılından itibaren kendini bir demokrasi (ama liberal demokrasi) klübü olarak gören AB’ye üyeliklerini gerçekleştirerek sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda hızlı değişimler yaşamaktadırlar. Her ne kadar ortak tarihsel köklere sahip olsalar ve sekülerlik iddalarına rağmen Hristiyanlığı ortak değer olarak kabul etseler de demokrasi sürecinde farklı aşamalardan geçmeleri AB üyelikleri sürecinde entegrasyonları açısından her zaman istenen sonucu vermemiştir. Başlangıçta liberal demokrasinin gereklerini neredeyse mükemmele

yakın yerine getirmelerine rağmen giderek bozulan demokrasi değerleri ve otoriter yönetimlerle karşı karşıya kalmışlardır. Sağ ve radikal sağ yönelimli partiler popülist tarzları ile seçimde karşılık bulmaya başlamış ve popülizm literatüründe yerini almıştır.

AB üyeliğinin ön şartı ülkelerin kurumsal olarak AB ile uyumlu hale gelip entegrasyonu sağlamalarıdır, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin genç demokrasilerinde hem resmi hem de sivil kurumlarda gerçekleşmesi beklenen kurumsallaşma resmi kurumlarda görülürken sivil kurumlarda hiç görülmemiştir. Kurumsallaşamayan sivil kurumlarla buna ayak uydurabilen resmi kurumların asimetrik kesişiminde sivil kurumların olumsuz etkisi resmi kurumlarda aşındırma meydana getirmiş ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokrasinin içsel olarak gerilimine neden olmuştur (Ágh, 2016: 277-278). Demokrasinin gerilimi ve kurumlardaki aşınmalar otoriter ve popülist eğilimlerin karşılık bulmasına neden olmuştur. Popülist güçler hukukun üstünlüğünü zayıflatıp, demokrasiyi aşındırarak yönetimi otoriter bir yapıya itmiştir. Göçe karşı sıkı güvenlik önlemleri, çok kültürlülük ve çoğulculuğa karşı hoşgörüsüzlük, merkezi yönetimi ve özgürlüğü sınırlamayı güçlendirecek şekilde hareket ederek demokrasi değerlerini yok saymak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin otoriter yapısının en belirgin özelliğidir (Bugaric ve Kuhelj, 2018: 21-23). Liberal demokrasinin liberal ayağındaki aşınma sonucunda ortaya çıkan popülist eğilim demokrasi ayağının ön plana çıkarılmasıdır, ancak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokrasi ayağı bir otoriterliğe dönüştüğünden popülizm burada bir yardımcı olmak yerine bir tehdite dönüşmektedir.

Planlı ekonomiden piyasa ekonomisine bir anda geçişle birlikte hızlı ekonomik dönüşüm beraberinde işsizlik, geniş siyasal dışlanmalar ve sosyal çelişkiler getirmiştir. Devletlerin zayıf demokrasileri ise bu durumu kontrol altına almak için yeterli güçte değildir. Katılımcı demokrasinin de olmamasıyla birlikte demokrasinin içi sürekli olarak boşaltılmış ve vatandaşların inanç ve umutları zayıflamıştır (Ágh, 2016: 280). AB'nin bazı beklenti ve talepleri karşılayamadığı hissi hayal kırıklığı yaratmış, demokrasiye ve kurumlarına olan inancın azalması, ekonomik ve siyasal hoşnutsuzluklar, göçmen karşıtlığı ve AB'ye karşı oluşan güvensizlik toplumdaki Euroscepticism'i¹⁶ güçlendirmiştir (Krouwel ve Abts, 2007: 253), AB kurumlarının yanıt ve çıktıları vatandaşları ikna etmede henüz başarılı olamamıştır (Krouwel ve Abts, 2007: 263). Avrupa şüphecililiğiyle ilgili karşımıza çıkan üç temel sonuç ise şöyledir; Avrupa'daki ekonomik durumun refah seviyesi ile ilgili tedirginlik uyandırması, Avrupa kurumlarına olan güvensizlik ve Avrupa entegrasyonu fikrinin demokratik mücadeleye karşı alanı daraltmasıdır (Kneuer, 2018: 2). Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin vatandaşların en fazla hoşnutsuz ve hayal kırıklığına uğramış hissettiği ülkeler, hem

¹⁶ Avrupa Şüphecililiği.

muhalefet hem de iktidar partilerinin popülist ve otoriter özellikler barındırdığı ülkelerdir (Pinto, 2017: 338).

Macaristan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki otoriter popülist tarzın en ideal örneğidir (Ágh, 2016: 279). Ülkenin önemli iki popülist partisi ise FIDESZ ve Jobbik Partisi'dir. Her iki parti de sağ ideolojik eğilimli olup tarz ve söylemlerini milliyetçilik ve Avrupa karşıtlığıyla temellendirmektedirler. İkisi de çok kültürlülüğü reddeden bir tavır içinde olup hükümetin sadece çoğunluğun değerlerini temsil etmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar, geleneksel olmayan alt kültürlerin varlığını (eşcinsellik, roman olmak gb.) kısıtlama eğilimindedirler. Devletin aktif, güçlü ve ideolojik olarak işlenmiş olması gerektiğini düşündüklerinden devletin tarafsız olmaması gerektiği görüşündedirler (Enyedi, 2016a: 11-12). Genel olarak aralarında çok büyük farklılıklar olmamakla beraber Jobbik FIDESZ'e göre daha radikal sağ olarak değerlendirilmektedir. FIDESZ'in politikaları sonucu ortaya yoksullaşan bir orta sınıf çıkmasıyla yaşadığı oy kaybı sonucunda Jobbik'in vatandaşlardan karşılık bulması onun söylem ve tavır olarak Jobbik çizgisine yaklaşmasına neden olmuştur (Ágh, 2016: 283). FIDESZ 2010'dan sonra oy kaybı yaşamaya başlarken Jobbik'e bir kayış söz konusu olmuştur.

Macaristan popülizmle ilgili araştırmalara ve değerlendirmelere en çok konu olan ülkelerden biridir. Tarihsel süreci ve sahip olduğu farklı ekonomik, siyasal ve sosyal kültürü ile Avrupa Birliği'ne girdiğinden bu yana demokrasi sürecinde dalgalanmalar yaşamış, günümüze geldiğinde ise otoriter yönetimi ve AB'nin demokrasi tanımı olan liberal demokrasi ile girdiği çatışmada popülizmle ilgili literatürde yerini sağlam bir şekilde almıştır.

Macaristan 8 Nisan 2018'de seçmenlerin %68 katılımıyla gerçekleştirdiği seçimlerde Viktor Orban başkanlığındaki FIDESZ'i %48,41 oranıyla iktidara taşımıştır. Ana muhalefet görevini ise çizgisi FIDESZ'le benzerlik gösteren Jobbik'e vermiştir. Orban mülteci ve yabancı karşıtı tutumu, otoriter yönetim yapısı ve içe dönük Hristiyan değerlerine bağlı Avrupa savunusuyla AB kamuoyunda giderek daha fazla karşılık bulan bir lider haline gelmiştir¹⁷. Orban ve partisinin yönetimi onu popülizmle ilgili literatürün baş aktörlerinden biri haline getirmiştir.

“Devleti örgütlemek için liberal ilkelerden vazgeçilmesi gerektiğini” (Buzogány, 2017: 1308) vurgulayan Orban siyaset sahnesine 1988'de henüz öğrenciyken çıkmış ve aslında komünist yönetime karşı liberal ve anti-komünist öğrencilerden oluşan Fiatal Demokraták Szövetsége (Genç Demokratlar Birliği)'ni kurmuştur, partinin ismi de bu kelimelerin harflarından meydana gelen FIDESZ kısaltmasıdır (tr.wikipedia.org/wiki/Fidesz,

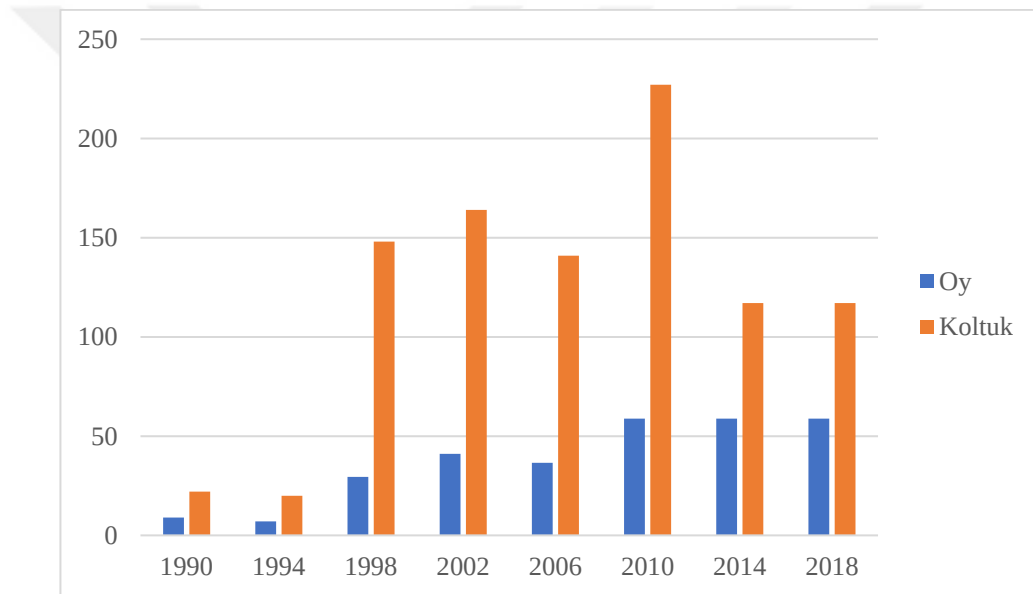
¹⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43694004> (erişim tarihi: 11.09.2018).

2018). Yıllar içinde liberal değerlerden uzaklaşan Orban ve partisi otoriter tavırlarıyla dikkat çekmektedir. Demokratik muhalefetin liberal kanadında yer almasına rağmen 1990'lı yıllarda yapılan seçimlerde aldığı sonuçların performansının zayıf olduğunu göstermesiyle birlikte zaman içinde muhafazakar ve otoriter bir partiye dönüşmüştür (Batory, 2016: 286).

Tablo 3.1 Fidesz'in 1990 Ve 2018 Yıllarında Girdiği Seçimlerde Elde Ettiği Yüzdesel Oy Oranları Ve Parlamentodaki Koltuk Sayıları

Yıllar	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2018
Oy	9	7	29,5	41,1	36,5	58,8	58,8	58,8
Koltuk	22	20	148	164	141	227	117	117

Kaynak: <http://www.parl.gov.org/explore/hun/party/921/>, (erişim tarihi: 10.09.2018).

Şekil 3.4 FIDESZ'in Yıllar İçindeki Oy Oranları ve Koltuk Dağılımı

Kaynak: <http://www.parl.gov.org/explore/hun/party/921/> (erişim tarihi:10.09.2018).

Macaristan komünizm sonrası demokratik bir ivme yakalayarak özellikle ekonomik anlamda doğrudan yatırımcının dikkatini çekmiş ve AB üyeliğine giden yolda hızla ilerleme kaydetmiştir (Buzogány, 2017: 1307). 2003'e geldiğinde demokrasi açısından gelişmekte olan ülkeler listesinin en tepesinde yer almış 9,71/10 olan demokrasi puanı 2014 yılına geldiğinde 7,95/10'e gerilemiştir. Böylece Macaristan'ın ülke raporunda demokrasinin sıfatı kusurlu demokrasi¹⁸ olmuştur (Enyedi, 2016b: 211). FIDESZ'in giderek otoriterleşen tarzıyla demokrasinin aşınması arasında kesinlikle sıkı sıkıya bir bağ mevcuttur.

¹⁸ Demokrasi kategorileri ile ilgili olarak çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan biri Londra Ekonomist İstihbarat Birimi için hazırlanmış 60 değişkene dayalı beş kategoriyi incelemiş olan araştırmadır. Bu kategoriler;

2004 AB üyeliğinden kısa bir süre sonra Macaristan'ın demokrasi çehresini değiştirecek olaylar sarmalı başlamıştır. Bu olaylar sarmalında 90'lı yıllardan 2010'a kadar gelmiş olan sol partilerin¹⁹ yaşadıkları krizler ve seçim sistemindeki hesaplama mantığı²⁰ FIDESZ'e 2010 yılında koalisyon liderliğiyle hükümet etme yetkisini getirmiştir ve sonrasında da özellikle 2014'teki zaferinden sonra hem ülke içi muhalefet hem de AB tarafından eleştirilen otoriter yönetim süreci ağırlıklı olarak kendini göstermeye başlamıştır (Buzogány, 2017: 1307).

Popülizmin temellendiği antagonist biz-onlar ayrımı Macaristan'da Orban tarafından en çok kullanılan tarz ve söylemler arasında olmuştur. Sürekli olarak düşmanlar yaratmış ve bu antagonizmayı güçlendirmiştir, yarattığı düşmanlar geçmişten de gelecekte de seçtiği düşmanlar olmuştur (Palonen, 2018: 7; Körösenyi, 2018: 9). Bir liberal olarak çıktığı siyaset yolculuğunda Orban geldiği noktada içerde ve dışarda liberalizmi ve seçkinleri düşman ilan etmiştir. İç ve dış düşmanlar ise Orban'a göre iş birliği içinde olup ülkeyi çeşitli oyun ve komplolarla eski günlerine²¹ götürmeyi amaçlamaktadırlar (Batory, 2016: 290; Enyedi, 2016a: 14). Kendisine bir karşıt veya bir düşman yaratan Orban için karşı taraf aynı zamanda meşru da değildir, çünkü kendisini halkla özdeşleştirir ve tek meşruiyeti kendinde görmektedir. Bununla ilgili olarak 2002'de sosyalistlere karşı aldığı yenilgide muhalefete düştüğünde milletin, muhalefet olan taraf olamayacağını ve gerekirse sivil toplumu devlete karşı ele geçirerek komiteler kuracağını belirtmiş ve sosyalist hükümetin meşruluğunu reddettiği için meclis oturumlarına katılmamıştır (Batory, 2016: 286). Liberalizmi kendisine düşman olarak konumlandıran Orban retoriğine ise AB karşıtlığını yerleştirmiştir. Onun AB karşıtlığı ve

seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümetin işleyişi, siyasi katılım ve politik kültürdür. Araştırma sonucunda ise demokrasiler; tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, melez rejimler ve demokrasiden uzak otoriter rejimler olarak dört guruba ayrılmıştır. Ölçeğe göre 0-4 puan aralığı otoriter rejim, 4-6 aralığı melez rejimler, 6-8 aralığı kusurlu demokrasiler ve 8-10 aralığı tam demokrasilerdir. Macaristan ise 6,72 ile kusurlu demokrasiler arasındadır (Pinto, 2017: 333).

¹⁹ Yıllara göre seçim sonuçları, partiler, oy oranları ve sandalye sayıları için bakınız: <http://www.parlgov.org/explore/hun/election/> (erişim tarihi: 25.09.2018).

²⁰ Orantısız hesaplama sonucu oyların %52,73'ünü alan taraf parlamentodaki sandalyelerin %68'ini almıştır (Buzogány, 2017: 1320). Ayrıca 2014 seçimlerinden önce yaptıkları seçim sistemi değişikliğiyle oy kaybetmesine rağmen sandalye sayısında değişiklik olmamıştır. AGIT (Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı) seçimler ile ilgili değerlendirmesinde seçimlerin özgür olup ama adil olmadığını ifade etmiştir. Yurtdışı yerleşik Macar'ların da oy kullanması sağlanarak yüksek oranda FIDESZ lehine sonuçlanan bir seçim gerçekleşmiştir (Buzogány, 2017: 1312-1313).

²¹ Eski günlerden kastedilen ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel vb. hemen hemen her yönden kötü olduğu günlerdir.

liberal demokrasiye olan tenkit edici tavrı ise popülist kimliği ile özdeşleşmiştir (Palonen, 2018: 9). Bireysel ve ahlaki değerler yerine aile, toplum, din alanlarına vurgu yaparak Macaristan için liberal devlet olmanın bir zorunluluk olmadığını ifade etmiştir (Körösényi, 2018: 11). 2014 zaferiyle demokrasiden hızla uzaklaşarak otoriter yönetim şekliyle olan bağını popülizm aracılığıyla pekiştiren Orban Batılı siyasal modelin öldüğünden bahsederek liberal olmayan demokrasilere övgüler düzmeye başlamış ve Macaristan için Türkiye, Rusya ve Singapur'un bir şablon niteliğinde olacağını öne sürmüştür (Buzogány, 2017: 1307).

1989'da Rus tanklarının ülkeden çıkması için liberal felsefeye dayanarak mücadele veren Orban ve yönetimi giderek AB'den kayma eğiliminde hızlanmış ve başvurduğu en önemli politikalardan biri de Doğu'ya açılmak ve özellikle Rusya güzellemesi yapmaktır²². Orban 2014 ve 2015 yıllarındaki Orta Asya seyahatlerinde Batı Avrupa ile Macar halkı arasındaki etnik farklılığa vurgu yaparak Kazakistan gibi ülkelerdeki ekonomik gelişme ve siyasal istikrarı övüp Macaristan'ın kültürel mirasında yer alan Türk ve Asya unsurlarına dikkat çekmiştir (Buzogány, 2017: 1316-1317). Popülist liderlerin sıklıkla başvurduğu gibi tarihe başvuran Orban 19. yy. sonunda Avusturya'ya karşı alınan zafer ve 20. yy sonunda Moskova'ya karşı olan baş kaldırı olayları arasında özdeşim kurarak Brüksel'in dikte ettiklerine karşı boyun eğmemeleri gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Macaristan AB gibi bir dış gücün kararlarıyla hareket etmemelidir, sadece kendi refahı için çalışan ve kendi karar verdiği hukuk kurallarına sahip bir Macaristan inşa edilmelidir. Ülkedeki maaş ödemesi, emeklilik yaşı gibi makro ekonomik kararların sadece Macaristan'ı ilgilendireceğini söylemiştir (Batory, 2016: 290). Kullandığı AB karşıtı retoriğe rağmen Orban yönetimindeki Macaristan'ın AB'ye mali katkısı 1 milyar avroyken, AB'den Macaristan'a yıllık 3 ila 5 milyar avro fon akmaktadır (Huszka, 2017: 593). Popülizm kavramının temel özelliklerinden olan kendi karşıtını konumlandırma yani kendine bir düşman seçme olgusunun örneği tam da burada Orban'ın AB karşıtı tutumu ve söylemidir. Göçmen karşıtı tavrını da düşman ilan ettiği AB ile ilişkilendiren Orban göçmen akınının arkasında solcu bir komplo olabileceğini ve amaçlarının Avrupa'daki ulus devletleri zayıflatmak olduğunu ileri sürmektedir. AB'nin göçmen karşıtı tutum ve tedbirlerini yeterli bulmayarak durumdan şikayet eden Orban, görevinin Macaristan'ı bu durumdan korumak olduğunu ileri sürerek AB'nin mülteci yeniden dağıtım kotalarına sahip çıkmak için Ekim 2016'da ulusal

²² Fareed Zakaria bu durumu değerlendirirken Orban'ı Putin'in Macar versiyonu, Müller ise Macar hükümetini NATO ve AB içindeki Rus Truva Atı olarak ifade ederler (akt. Buzogány, 2017: 1308).

referandum²³ talep etmiştir. Bürüksel Orban tarafından yasa dışı göçü yasalaştırmakla suçlanmış ve Macaristan'da kimlerin yaşayıp yaşamayacağına ancak Macar halkının kendisinin karar verebileceği Orban tarafından tekrar vurgulanmıştır (Huszka, 2017: 592).

Yarattığı düşman karşısında Macar milletinin yücelik ve üstünlüğünü vurgulayarak öncelikli kararın sadece ona ait olabileceğini ve başka bir gücün dayatmasına girmesinin mümkün olmayacağını sürekli olarak dile getiren Orban aldığı kararları halka başvurma ve onlardan onay alma meşruiyetine dayandırmaktadır. Kararlarda doğrudan vatandaşa gitmesi meşruiyet onayının dışında popülist liderin doğrudan vatandaşla iletişimi sağlayan karizmatik lider özelliği olma açısından da önemlidir. Orban kurduğu Ulusal Danışma Kurumu ile hanelere, üzerinde kendi fotoğrafı ve imzası bulunan mektup ve anketler göndermektedir²⁴. Danışılan konular arasında emekli maaşı zammı kararından göçmen kabulüne kadar kamuoyunu ilgilendiren bir çok konu yer almaktadır. Toplanan cevaplar resmi ve kontrol edilebilir olmayıp referandum gibi bir resmiyeti olmasa da Orban ve hükümeti tarafından halkın iradesi olması açısından meşru olarak kabul edilmektedir (Körösényi, 2018: 12; Enyedi, 2016a: 13; Bocskor, 2018: 557). 2015 yılında Charlie Hebdo saldırısı²⁵ sonrasında Orban yaptığı konuşmasında göçün ekonomik, güvenlik ve kültürel alanlarındaki tehdidinden bahsettikten sonra tüm Orban yanlıları tarafından yoğun bir göçmen karşıtlığı kampanyası başlamış, kampanyanın ana teması ise göç ve terörün birbirinden ayrılmayacak neden sonuç ilişkilerine sahip olması olmuştur (Bocskor, 2018: 556).

Göç karşıtlığı kampanyaların hızlanmasından sonra Orban 2015'te göç ve terörle ilgili iki belgeden oluşan Ulusal Danışma mektup ve anketi göndererek kamuoyu yoklaması yapmıştır²⁶.

Ek – 1 Orban'ın fotoğrafının ve imzasının da bulunduğu mektuptur²⁷. Yapılan bu uygulama hükümete ait olmasına rağmen mektupların sadece Orban'a ait gibi gönderilmesi

²³ <https://www.dw.com/tr/macaristan-referandumu-abyi-nas%C4%B1l-etkiler/a-35946502> (erişim tarihi:05.09.2018).

²⁴ Gündemdeki istişare konuları için bakınız: https://hvg.hu/cimke/nemzeti_konzult%C3%A1ci%C3%B3 (erişim tarihi:05.09.2018).

²⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/pariste-charlie-hebdo-dergisine-silahl-saldiri-27911771> (erişim tarihi: 05.09.2018).

²⁶ Mektup ve anket metinleri kaynak gösterilen internet sitesinden orijinal dilinden İngilizceye çevrilmiş olarak Word dosyası şeklinde temin edilmiş ve inceleme İngilizce metin üzerinden gerçekleştirilmiştir. Belgeler için bakınız: <http://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/national-consultation-on-immigration-to-begin> (erişim tarihi: 05.09.2018).

²⁷ Belgenin orijinalinde Orban'ın fotoğraf ve imzası yer almaktadır. Orijinal belge için bakınız: http://www.kormany.hu/download/b/33/50000/nemzeti_konz_2015_krea12.pdf (erişim tarihi: 5.09.2018).

onun popülist lider kimliğindeki kişiselleşme ve vatandaşla olan doğrudan iletişim özelliğinin en iyi örneklerinden biridir. Mektupta ilk olarak önceki tarihli Ulusal Danışma konularından bahsederek o kararlarda da vatandaşa gidildiğinin vurgusuyla Orban'ın halk iradesini esas alışını ve kararların meşruluk kaynağına bu iradeyi koyduğu vurgusu vardır. Orban mektubun devamında Charlie Hebdo saldırısı nedeniyle Paris'in yaşadıklarının nedeninin AB'nin göç konusuyla yeteri kadar ilgilenmemesi olduğu eleştirisiyle bir dış düşman konumlandırması gerçekleştirmiştir. Göçün hem güvenlik hem de ekonomik açıdan bir tehdit unsuru oluşturması nedeniyle bu konuda başarısız olan AB'den birşeyler beklemek yerine Macaristan'ın bu konuda kendi kararlarını kendisi vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Mektupta Macaristan'ın hiçbir açıdan tehdit altında kalmasına izin vermeyeceklerini belirten Orban, ülkenin göç tehdidinden nasıl korunması gerektiğine birlikte karar vermeleri gerektiğini vurgulamış ve vatandaşın fikrine güvendiği için anketi yapmalarını rica ederek mektubu bitirmiştir. Burada vatandaşın algısına bir tehdit unsuru ve ondan korunmak gerekliliği yerleştirme çabası yer almaktadır. Popülizmin olmazsa olmazlarından biri olan düşman yaratma ve tehdit unsuru oluşturma çabası Orban'ın ifadelerinde güçlü bir şekilde yer almaktadır. Her ne kadar kararın halka bırakıldığı bir ortam yaratılmış görünse de Orban'ın kişisel karizma ve otoritesi hissedilmektedir.

Ek – 2 ise anket sorularının olduğu belgedir. 12 sorudan oluşan anket kapalı uçlu soru yöntemini kullanarak kesinlikle katılıyorum, katılma eğilimindeyim ve katılmıyorum olmak üzere 3 cevap içermektedir. Vatandaşa sunulan cevap şekillerinde ağırlığın 2/3 oranında katılma eğilimi yaratma amacı göze çarpmaktadır. Anketin ilk sorusu terör saldırıları hatırlatılarak terörün yayılmasının bir Macar vatandaşının hayatıyla ne kadar ilgili olduğu şeklindedir ve aslında bu soruda Macaristan'ın bir tehdit altında olduğu algısı yaratma amacı güdülmüştür. Ayrıca ikinci soruda Macaristan'ın böyle bir saldırıya uğrayıp uğramayacağını düşünüyor musunuz ifadelerinin yer almasındaki amaç bir tehditle karşı karşıya olunduğuna dair izlenim yaratmaktır. Devam eden sorularda dış düşman olarak konumlandırılmış olan AB'nin göçmen sorunuyla yeteri kadar ilgilenmemesi ile ilgili sorular yer almaktadır. Sonrasında ise sorular göçmenlere karşı yaklaşıma dair içerikler barındırmaktadır. Göçmenlerin ülkede kalıp kalmaması gerektiği veya AB'nin göçmenlerin uyumu ve gelişimi için bir fon ayırmasının gerekli olup olmaması soruları yer almaktadır. Son iki soruda ise göçmenlerle baş edebilmenin en iyi yolunun onların kendi ülkesine AB tarafından yardım edilmesinin doğru olup olmadığıdır, sonuncu soru en önemli soru olarak karşımıza çıkmaktadır: “Macar hükümetinin desteği göçmenlere değil daha çok Macar halkına aktarmasını kabul ediyor musunuz?” Son soruda göçmenler ile Macar halkı biz-onlar ayrımı

şeklinde ayrılarak cevap ne olursa olsun öncelikli düşünülmesi gereken tarafın Macar halkı olması gerektiği vurgusu soruya gizlenmiştir.

Anket sonuçlarında ise 12 sorunun tamamında ortalama %95 hükümeti onaylayan cevaplar varken %5 oranında ise onaylamama durumu söz konusudur. Ezici çoğunlukla halkın desteğini alan hükümet sonuçları medyadan ve reklam panolarından duyurduktan sonra bu desteği sınırlara çektiği dikenli teli meşru gösterip ve çıkardığı yasaları haklı çıkarmak için kullanmıştır²⁸ (Bocskor, 2018: 564). 8 milyon seçmene gönderilmesine rağmen ankete 1,058,227 kişi tarafından katılım sağlanmış²⁹ yaklaşık %13 bir orana denk gelmesine rağmen bu sonuçlar Orban tarafından çoğunluğun kararı olarak kullanılmıştır.

Orban seçim başarılarıyla yetinmeyip yasalarla ilgili tartışmalı konularda da yetkiler alma isteği içindedir. Ülke ile ilgili konularda muhalefetle istişare edip kararlar alması gerekirken Ulusal Danışma ismiyle hanelere gönderdiği bu mektup ve anketlerden aldığı sonuçları halkın iradesi olarak kabul edip faaliyetlerine meşru bir dayanak bulmaktadır. Konuyla ilgili hukuksal açıdan yapılan eleştirilere ise bu sonuçların halkın tavsiyesi olduğunu ve bunlara uymak gerektiğini çünkü bu sonuçların hükümetin değil Macar halkının menfaatine olduğu vurgusunu yapmıştır, düşman ilan ettiği AB'nin Orban'ın kendisine veya hükümete değil Macar halkına karşı olduğu iddiasında bulunmuştur (Batory, 2016: 290). Bu tavırlarıyla muhalefeti örtük bir şekilde karar alma aşamalarından dışlayan Orban çoğulculuk yerine çoğunlukçuluğa destek vermiştir (Enyedi, 2016a: 11). Hukuka uygunluk açısından bulunan bir diğer çözüm ise parlamentoda yasa yapma yeter sayısından dolayı -FIDESZ parlamentoda elde ettiği üstünlükle tek başına yasa yapma yetkisine ulaşmıştı- demokratik olmayan her durum ve eylem için bir yasa çıkarmak ve oluşabilecek hukuka aykırı durumu ortadan kaldırmak olmuştur (Ágh, 2016: 280). Orban liderliğindeki FIDESZ hükümeti tam 12 defa anayasa değişikliği gerçekleştirmiş ve 700'den fazla da yeni kanun yürürlüğe koymuştur (Batory, 2016: 294). Anayasa değişikliğindeki temel gerekçeleri ise eski anayasanın hükümet değişikliğini kolaylaştırdığını ve iktidardaki sık değişimin de ülkeyi dış güçlere özellikle ekonomik açıdan bağımlı kılmasıdır. Bu durum da uzun vadeli toplumsal sorunlara neden olduğu için anayasa değişikliği güçlendirici bir etkiye neden olacaktır savurusuyla durumu haklı göstermektedir (Enyedi, 2016a: 11).

²⁸ Ayrıntılı sonuçlar için bakınız:

<http://www.kormany.hu/download/4/d3/c0000/Bev%20konzult%C3%A1ci%C3%B3%20eredm%C3%A9nyei.pdf#!DocumentBrowse> (erişim tarihi: 11.09.2018).

²⁹ <https://444.hu/2015/07/27/ez-lett-a-nagy-milliardos-bevandoelok-ellen-hergelo-nemzeti-konzultacioeredmenye> (erişim tarihi: 4.09.2018).

Otoriter bir tarih ve kolektivist politik kültüre sahip olan Macaristan'ın Batı Liberalizm'i ile yabancılaştırıldığı (Buzogány, 2017: 1313) iddiasında bulunan Orban liberal demokrasinin özelliklerini sadece anayasadan ayıklamakla kalmamış toplumun tüm alanlarında bunu uygulamaya koyulmuştur. Devletin tarafsız karakteri FIDESZ tarafından zedelenmiştir (Enyedi, 2016b: 214). Parti ile ilişkileri olan kişiler Merkez Bankası, Anayasa Mahkemesi gibi önemli bağımsız kurumlarda görevlendirilmiş ayrıca Anayasa Mahkemesi vatandaşların doğrudan başvurusunun kaldırılmasıyla işlevsizleştirilmiştir (Batory, 2016: 294). Siyasi ve toplumsal faktörler devre dışı kalmış, tüm yönetici kadrolar FIDESZ tarafından ele geçirilerek parti merkezleştirilip hegomanik bir yapı inşa edilmiştir. Örneğin devlet memurlarına bir takım sivil toplum kuruluşlarına üyelik zorunluluğu getirilmiştir. Bu kuruluşlar aslında FIDESZ'le bağları olan kuruluşlardır ve sadakatsiz bulunan memurların statüsünün iptaline varan uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Kültür ve sanat alanında ise FIDESZ yanlısı sanatçılardan oluşan Sanatçılar Akademisi kurulmuştur (Ágh, 2016: 280-281). Çok önemli güçlerden biri olan medya da ele geçirilmiş, FIDESZ'e yakın olan sermaye sahipleri tarafından medya kuruluşları satın alınmıştır (Batory, 2016: 294), muhalefet ise seçimlerden önce kampanyalarıyla bu medya kuruluşlarında neredeyse yer bulamamıştır (Palonen, 2018: 8). 2014 seçimlerinde AGIT raporunda Macar hükümeti muhalefetin kampanyalarını kısıtladığı, medyanın taraflı olması ve devlet aygıtları ile iktidar partisi arasındaki sınırların bulanıklaştığına dair raporunda FIDESZ ve Orban'ı eleştirmiştir (Enyedi, 2016b: 212).

Viktor Orban merkezileştirdiği partisi FIDESZ'in 1988 yılından beri liderliğini yapmakta bu da onu karizmatik bir lidere dönüştürmektedir (Batory, 2016: 214), siyasal tarzı ve retoriği ile birleştiğinde ise popülizmin lider tanımına uymaktadır. Tercihi sürekli olarak seçmenle doğrudan ve aracısız şekilde iletişim kurmaktır. 2014 ve 2018 seçimlerinde 2010 seçimine atıfta bulunarak 'Devam Ediyoruz!' sloganını kullanarak seçimleri kendisi ve partisi için onay aldığı bir referanduma çevirmiştir. Seçim süreci oldukça kişiselleştirilmiş bir yetki kampanyasına dönüşmüştür. Göçmen kriziyle ilgili olan mektup ve anket incelemesinde de Orban'ın popülist kimliği ve buna bağlı olarak kişisel karizmasının ön planda olduğu görülmektedir. AB'nin faaliyetlerine ve göçmen krizine karşı Macaristan'ın menfaatlerinden yana aldığı tavır ve aynı zamanda Macaristan için kendisine tarihsel bir rol atfetmesi onu aynı zamanda ülkesi için bir kahraman haline getirmektedir. Böylece Orban kendisini siyasetin kurtarıcı yüzünde konumlandırıp meşruiyetini sağlamıştır (Körösenyi, 2018: 10-12).

Macaristan ve Orban'ın popülizm literatüründe sıklıkla yer alması tüm bu gelişmelerle birlikte kaçınılmaz hale gelmektedir. AB üyeliği sonucu liberal demokrasiye adapte olmaya

çalışan Macaristan'da tam bir uyumluluk içinde olmadığı için liberal ayaktaki aşınmalar lider ve partilerin popülizmle halkı seferber etmesine neden olmuştur. Dışlayıcı ve liberal demokrasinin kurumlarına düşman olan Orban, özellikle AB'nin üst kurumlarının Macar halkı için bir düşman olduğu iddiasıyla sadece Macar halkının iradesini meşru kabul etmektedir. Burada Orban'ın demokrasi ayağını tek meşru dayanak olarak görmesi liberal ayağın daha fazla aşınarak ve hatta yok sayılarak demokrasi ayağının kutsallaştırılmasına yol açmıştır. Tek meşru dayanağın halkın iradesi kabul edilmesi ve bunun da sadece Orban ve hükümeti tarafından kullanılması ise popülizm Macaristan'da liberal demokrasi için bir düzeltici, yardımcı veya arkadaş olmak yerine düşman veya bir tehdit olmasına neden olmuştur.

3.2. İtalya, Movimento5 Stelle – Beş Yıldız Hareketi ve Beppe Grillo

Popülizm giderek yükselirken popülist partilerin yoğun olduğu ve koalisyonlarla da olsa hükümette söz sahibi olduğu İtalya popülizm çalışmaları açısından oldukça önemlidir. 2008 ekonomik krizi, siyasetçilerin vatandaş taleplerine karşılık verememesi, ağır ve vatandaştan uzaklaşmış bürokratik kurumlar ve siyasetçiler hakkında çıkan yolsuzluk iddiaları vb. ana akım partilerine olan güvenin giderek azalmasına neden olmuştur. 1990lı yıllardan itibaren ise popülist aktörler seçmen tarafından daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Yakın tarihe geldiğimizde ise 2013 ve 2018³⁰ yıllarındaki genel seçimlerde halkın %50'den fazlasının bu partilere oy verdiği görülmüştür. 1994-2011 yılları arasında ise LN ve PdL'nin hakim olduğu dört koalisyon hükümeti yaşamıştır (Verbeek ve Zaslove, 2016: 304-305).

İtalya genel olarak popülist partilerin önemli örneklerine sahiptir ve bu yüzden literatürde çalışmalara sıkça konu olmaya değer görülen ülkelerden biri olmuştur, İtalyada popülizm tarihi II. Dünya Savaşı'na uzanan köklere sahip bir olgudur. Faşizm sonrası "*Uomo Qualunque*" yani sıradan insanlar hareketi veya partisi cumhuriyetin kuruluşunda oldukça etkili olmuştur (Fabbrini ve Lazar, 2013: 108-109). Bu süreçten sonra 1980li ve 1990lı yıllara kadar olan süreçte siyaset sahnesinde popülist tarza rastlanmış olsa da çağdaş İtalyan popülizmi Vonete, Lambordiya ve Piedmont bölgelerindeki bölgesel lig oluşumlarıyla başlamıştır (Verbeek ve Zaslove, 2016: 306). 1992'den sonra Hristiyan demokrat ve sol partilerin çöküşünden en verimli yararlanan Kuzey İtalya bölgesindeki Umberto Bossi'nin Kuzey Ligi olmuştur. Güney bölgesi ile olan ekonomik farklılığı antagonizma temeline alan Bossi sanayisi olan, üreten ve çalışan kuzeye karşı daha yoksul olan güneyi tembel olarak

³⁰ İtalya'nın yıllara ve partilere göre seçim sonuçları ve oy dağılımları için bakınız:

<http://www.parlgov.org/explore/ita/election/> (erişim tarihi: 11.10.2018).

ötekileştirmiştir. 1994 yılına gelindiğinde ise Silvio Berlusconi serbest piyasa yanlısı, sol karşıtı ve merkez sağ tabanlı olarak İtalyan siyaset sahnesine Forza İtalya ile çıkmıştır (Agnew ve Shin, 2017: 920; Verbeek ve Zaslove, 2016: 306). Berlusconi'nin merkez sağ piyasa tabanlı duruşu onun ve partisinin sağ hatta radikal sağ olarak nitelenmesine neden olmuş ve sağ popülizm örneklemelerinde sıkça rastlanılan isme dönüşmüştür. Ayrıca yine Kuzey Ligi de yapılan anket ve çalışmalarda sağ eğilimli seçmenden karşılık bulmuş olarak görülmüştür (Bobba ve McDonnell, 2016: 283-284). Bunun nedenleri arasında ise bu partilerin söylemlerinde kapsayıcı değil dışlayıcı popülizmin yer alması ve duruş olarak sağ, aşırı sağ ve merkez sağa yaklaşımlarıdır. İtalya popülizm serüveninde 2009 yılına geldiğinde hem kendisi hem de dünya için farklı bir örnek teşkil edecek popülist lider Grillo ve onun orijinal ismi “Movimento5 Stelle” (M5S), yani “Beş Yıldız Hareketi” ile tanışmıştır. İtalya'nın önceki sağ popülist partilerinden oldukça farklı olan bu parti bir ‘Hareket’ olarak ortaya çıkmış ve bugün İtalya’da partilerin koalisyon oluşturarak aldıkları oylara yakın oranda oyu tek başına almaktadır.

Karizmatik ve kitle seferberliği sağlayan Grillo sağ veya sol ideoloji çerçevelerinden birinin içinde yer alıp siyaset yapmak yerine ideolojiler dışı olarak Hareketi konumlandırıp kapsayıcı bir popülist tavır içinde olmuştur. Çalışmada M5S'nin örnek olarak incelenmesinin nedeni kapsayıcı popülist yaklaşıma katkı sunan özelliklerinin saptanması, ilgisiz vatandaşları siyasal sürece dahil etme çabası ve belirlediği beş temel değer üzerinden politika ve söylem geliştirerek Laclau'cu yaklaşım açısından örnek olabilecek olmasıdır. Çünkü M5S hem sağ hem sol eğilimli ana akım partilerden ve popülist partilerden aynı anda oy almaktadır, vatandaş talepleri arasında Laclau'cu eş değerlik zincirini oluşturup boş gösteren yaratmayı başarmış ve bunu da seçimlerde aldığı oyla kanıtlamıştır.

Popülizm literatüründe geniş bir şekilde yer alan İtalya, Beppe Grillo liderliğindeki Beş Yıldız Hareketi ile çalışmalara konu olmaktadır. Yıllardır sürdürdüğü demokrasi serüveninde İtalya hükümetleri, sağ ve solda konuşlanan iki parti tarafından belirlenirken Grillo liderliğindeki Beş Yıldız Hareketi bu bir tür iki partili sistemde siyasal ezberi bozmuştur. 2009 yılında Grillo'nun blogunun bir uzantısı olan yapı (Franzosi, vd., 2015: 110) resmi bir siyasi parti olarak kurulmuş olsa da kendisini İtalyanca “Movimento” yani Hareket olarak tanımlamaya devam etmektedir. Gösterilerle kitleleri harekete geçirip ardından meydan hareketleri düzenlemesi parti yerine hareket olarak ismini sürdürmesine neden olmuştur. İtalyan devlet televizyonundan kovulan Grillo kendi imkanlarıyla kamusal alanlar, meydanlar ve tiyatrolarda eleştirel mizahla ekonomik ve siyasal skandalları anlattığı gösteriler düzenlemeye başlamıştır (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 429). Kitlelerle iletişime geçip

onları harekete geçirmek için interneti kullanması ve ayrıca hicvi kullanarak televizyon ve tiyatrolarda siyasal konjonktürü değerlendirmesi iki tür siyasal kaynağı birleştirmesi anlamına gelmiştir (Diamant, 2014: 6). Bu komedyenin gösterileri ilerleyen zamanda popülizm literatürüne katkı sunacak bir siyasal oluşumun temelleri olmuştur.

Grillo ve Hareketi için en önemli unsur ve dönüm noktası 2005 yılında Gianroberto Casaleggio ile birlikte blogunu³¹ kurması olmuştur. Grillo'nun buradaki önemi o dönemde yurttaşlarla doğrudan iletişim kurma açısından internetin önemini ilk keşfedenlerden olmasıdır. Grillo'nun Hareketi dönemin teknolojisi olan Ağ 2.0'ı siyaset ve demokrasi anlayışlarının temeline yerleştirmiştir (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 427-434). Beş Yıldız Hareketi dijital medyanın ortaya çıktığı dönem olan post-bürokratik döneme yani maddi altyapı ve organizasyona sahip olmayan yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Mosca, 2014: 40). Hareket bu özellikleriyle son on yılda Avrupa'da yaşanan popülist dalganın önemli örneklerindendir. Bunun nedeni ise bir parti olmasının ötesinde interneti doğrudan demokrasi aracı olarak kullanması ve ortaya çıkan gücün bir devrim niteliğinde olmasıdır. Hem meydanlarda çevrim içi olarak hem de blogla çevrim dışı olarak çift yönlü bir organizasyona sahiptir (Tronconi, 2018: 163-164). Blog hareketi daha sonra *MeetUp*³² gruplarına dönüşmüştür. Kitleler bu gruplarla çeşitli konulara (yerel sorunlar olan çevre veya ulaşım gibi) dikkat çekip bu konular için bir araya gelmişlerdir. Biraraya gelen bu topluluklar M5S'nin temellerini oluşturmuştur (Turner, 2013: 183). Hareketi dört aşamalı³³ olarak tanımlayan Mosca (2014: 41-42) MeetUp aşamasını 2005 ve 2007 yıllarındaki ilk aşama olarak nitelemektedir, blog genel bir sesken gruplar halinde meydanlara çıkılması bölgesel anlamda omurgalar oluşmasını sağlamıştır. Üyeler kaynaşırken bu süreç Grillo için bir komedyen rolünden bir politikacı rolüne geçiş sürecinin de başlangıcı olmuştur. Grillo'nun bu noktada kitleleri seferber etme gücü popülist bir tavır olarak görülmektedir, çünkü popülizmin önemli özelliklerinden biri de kitle seferberliğini sağlıyor olmasıdır.

³¹ www.beppegrillo.it. (erişim tarihi: 10.10.2018).

³² Bir çeşit sosyal medya ağı olan bu grupta kişiler kategorize edilmiş etkinlikleri takip edip bu etkinliklerle ilgilenen diğer insanlarla bir araya gelerek aktivite oluşturmaktadırlar. Ayrıntılar için: <https://www.meetup.com/tr-TR/> (erişim tarihi: 10.10.2018).

³³ Hareketin diğer üç aşaması şöyledir: İkinci aşamada Hareketin internet ağı üzerinden meydanlara kayma aşamasının yoğunlaştığı aşamadır, sosyal ağlar üzerindeki etkinliklerle halk meydanlara akmıştır. Hareket bu aşamada bir siyasi aktör olmaktan ve meşru olmaktan uzak olup ana akım medya tarafından da olumsuz yansıtılsa da İtalya'da yoğun bir ilgi uyandırmıştır. Üçüncü aşamada 2010 yılında ilk defa yerel seçimlere girmiş ve özellikle kuzey bölgelerden olumlu sonuçlar almıştır. dördüncü aşama ise Hareketin oy patlamasının yaşandığı 2012 yılı seçimleridir. Parma şehrinde dört belediye, kuzey bölgesinde oyların %10'undan fazlası alınmış Sicilya bölgesinde ise en çok oy alan parti olmuştur (Mosca, 2014: 42-43).

Beş Yıldız Hareketi'nin beş yıldızının bir anlamı vardır. Hareketin beş temel konusu olan kesintisiz su temini, sürdürülebilir ulaşım, sürdürülebilir kalkınma, sınırsız internet erişimi ve çevre duyarlılığı çıkış noktası olmuştur. Temelde bunları sürekli olarak vurgulayan Hareket demokrasi ve yolsuzluklar üzerinde de önemle durmaktadır (Franzosi, vd., 2015: 111).

Beş yıldız ismi sadece beş temel vurgusunu göstermenin dışında Hareketin kendini göstermesine büyük katkı sağlayan ve yüksek ses getiren V-Günleri'ne de vurgu yapmaktadır. V-Günleri Hareketin canlılığı ve görünürlüğü açısından olumlu olmuş, ayrıca liderle halk arasındaki bağın güçlenmesine katkı sunmuştur (Tronconi, 2018: 164). Liderin doğrudan halka teması ise yine Hareketin popülist yönlerinin göstergelerinden biri olmuştur.

8 Eylül 2007 yılında ilk V-Günü yapılmıştır, tarihin 8 Eylül olması ise bilinçli bir seçimdir. Bu tarihin bir önemi faşist rejimin sonunu simgelemesidir, 8 Eylül günü (1943), İtalya Krallığı ile müttefikler arasındaki ateşkesin yapıldığı gündür (Mosca, 2014: 42). Geçmişe ve önemli tarihi günlere vurgu da yine popülist tarzın bir yansımasıdır. Tarihsel vurgu kitlelerin seferberliği ve duyguların coşturulması açısından kullanılan önemli popülist enstrümanlardan biridir. Bologna'nın Maggiore Meydanı'nda gerçekleşen gösteride Hareketin katılımcılarının oyladığı ve 350.000 imza verdiği üç tasarı açıklanmıştır. Açıklanan bu üç tasarı aynı zamanda Hareketin temel disiplini. Bunlar; İtalyan hukuk sisteminin belirlediği üç suçtan herhangi birinden suçlu bulunan birinin parlamentoya girememesi, hiçbir İtalyan vatandaşının iki kereden fazla parlamentoya temsilci olarak giremeyeceği ve parlamentoya girmek isteyenlerin aday listesine girmesi için oylamanın yapılacak olmasıdır (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 430). Aday listelerinin belirlemesini doğrudan halka bırakma fikri ise halkın doğrudan sahnede olması açısından M5S için popülizm hanesine bir artı daha kazandırmıştır. Ayrıca Hareketin çıkış noktasındaki ana politik eleştirisi temsil sistemine karşıdır ve müzakereci demokrasinin gerekliliğine vurgusu ile ön plana çıkması internet üzerinden vatandaşları etkin tutma çabasında görülmektedir (Diamant, 2014: 4).

Doğrudan iletişimi etkili kullanan Grillo'da popülist tarzı görmek zor olmamaktadır, çünkü Grillo M5S ile neredeyse özdeş hale gelmiştir. Dolaylı iletişimi reddeden Grillo temsili demokrasilerin tipik arabuluculuğunu yani kurumlarını reddeden bir tavır içinde olmuştur (Mosca, 2014: 41). Grillo'nun karizmatik liderliği popülizmin bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Kullandığı retorikle kitleleri seferber etme potansiyeli her zaman yüksek olmuştur (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 436). İtalya'da ekonomik, siyasal ve ahlaki -yani yolsuzluklarla ilgili olan- krizlerin birbiriyle kesiştiği zamanda Grillo ortaya çıkarak buna karşı olan tepkiyi kanallı etmeyi başarıp M5S'nin doğmasına neden olmuştur (Diamant,

2014: 8). Bir tiyatrocu oluşunun avantajını kullanarak kitleleri etkilemekte oldukça başarılı olmuştur, klasik siyasetçi imajı dışına çıkarak hicivle kitleler üzerinde onları mobilize edecek kadar etki bıraktığı görülmektedir.

Retoriğinin yanı sıra Grillo beden dili ve davranış tarzıyla da kitleleri etkilemede oldukça etkili olmuştur. Gösterilerinde göz yaşı, alın teri gibi öğeler etkin kullandığı öğelerdendir. Vatandaşın duyduğu öfkeyi adeta meydanlarda halka yaşayarak yansıtır ve bıraktığı etki oldukça güçlüdür. Dili gündelik hatta zaman zaman argoya varacak derecede kaba kullanmaktadır, örneğin Berlusconi için ‘asfalt kafa’ gibi lakaplar kullanmaktadır. 2012 Sicilya bölgesi seçimlerinde Messina Boğazı’nı yüzerek geçerken sloganını ‘Ben farklı bir adamım’ olarak kitlelere duyurmuştur (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 436; Franzosi, vd., 2015: 110). Grillo burada yüzme eylemiyle kendisini yola çıktığı popülist Harekette biz-onlar ayrımındaki onlardan farklı olarak konumlandırmaktadır. Bu da yine onun popülist tarzının önemli öncüllerinden biridir. Biz-onlar ayrımında Grillo için onlar olan gruplardan biri büyük sanayiciler ve sermaye sahipleri olmuştur (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 432). Hareketin temeline çevre duyarlılığının yerleştirilmesi, eleştirisinin hedefine büyük sanayi gruplarını yerleştirmesine neden olmuştur. Çünkü popülizm doğası gereği kendisine karşıt yaratmak durumundadır. Grillo ana akım medyayı ana akım siyasetle tek vücut olarak niteleyip onları da karşıt olarak konumlandırmıştır ayrıca aktif siyasette yaş ortalamasının yüksekliği de onun için karşıtlıktır. Ortalama yetmiş yaşlarında olan siyasetçileri eleştiren Grillo gelecekte bahseden siyasetçilerin geleceği görme ihtimallerinin düşüklüğüne vurgu yaparak siyasette gençlere olan ihtiyacı vurgulamıştır (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 433-435). Grillo burada siyasal seçkinlerin yaşıyla ilgili eleştirisiyle onları gençlerin karşısına konumlandırarak, genç-yaşlı antagonizması yaratma çabası içine girmiştir. Ayrıca değinilecek olan MS5’in seçmen profili incelendiğinde ise Grillo’nun bu ayrımının karşılık bulduğu açıkça görülebilmektedir.

MS5’in tarihsel süreci incelenip ideolojik alt yapısına bakıldığında ise tutarlı bir çizgi görmek mümkün değildir. Çünkü Grillo Hareketi ne sağ ne de solda konumlandırmakta, ideolojiler üstü bir oluşum olma iddiasını sürekli olarak vurgulamaktadır (Bordignon ve Ceccarini, 2015: 454; Franzosi, vd., 2015: 110; Mosca, 2014: 39). Bir tutarlılığa veya entelektüel birikime sahip olmayan popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olması (Mudde, 2004: 544), popülist tavır gösterenlerin bazılarının herhangi bir ideolojik yönelimi reddetmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onların tavır ve söylemlerinden hangi ideolojinin özelliklerini barındırarak eklemlendiklerini literatür yazarları yorumlamaktadır. Sağ popülist hareketin literatüründe yer alan İtalya için de benzer bir durum söz konusudur. MS5 ideolojik kaynak olarak çok kutuplu popülist politikaların canlı bir örneğidir (Pirro,

2018: 10). M5S bu bağlamda değerlendirildiğinde karşımıza çıkan sonuç ise bizi ilk olarak Laclau'cu bir eklemlenmeye götürmektedir. M5S iktidar olmasa da söylem ve tavır olarak vatandaşta karşılık bulmuş ve kitlesini zaman içinde genişletmiştir. Farklı talepleri olan kitleler Hareketin beş temel değerinin etrafında birleşirken -bu birleşmeyi sağlayan talepler arasındaki eş değerlik zinciridir- bu temel değerler için Laclau'nun "boş gösterenleri" demek yanlış olmayacaktır.

Conti ve Memoli (2015: 522-523) M5S ile ilgili çalışmalarında taleplerin eklemlendiği ve beş başlık altında toplandığı bir veri sunarlar. Anketlere göre, kampanyalardaki vurgunun önemine göre ve rekabet eden partilerin itiraz ettikleri alanları politika alanlarına nasıl dönüştürdüklerine göre seçmenin parti tercihi ele alınmıştır. Beş başlık şu şekildedir:

- 1) Çevrenin daha fazla korunması;
- 2) Kararlı bir sosyal politika;
- 3) Suçların daha ağır cezalandırılması (ülkede suç oranının artması ve siyasilerin yolsuzluklarının cezasız kalması ile ilgilidir);
- 4) Gelir eşitsizliğinin giderilmesi (ekonomik kaygı krizle ilgilidir);
- 5) Serbest piyasanın korunarak devletin (ulusal hükümetin) ekonomiye müdahale etmemesi.

Bir, iki ve beşinci başlıklarda çözüm üretebilecek ilk parti olarak seçmen M5S'yi görmüştür. Üçüncü başlık için sadece ikinci sıradaki parti olurken dördüncü başlıkta son sırada yer almaktadır (Conti ve Memoli, 2015: 522-523). M5S açık bir siyasal meydan okuyucu olsa da sosyo-ekonomik konularda alternatif görüşler sunmada yetersiz kaldığı için dördüncü başlıkta son tercih edilen parti olmuştur (Conti ve Memoli, 2015: 527). Yukarıdaki başlıklar daha çok sol eğilim gösterenler ve hatta yeşiller tarafında karşılık bulurken hukuki düzenlemeler ve devam eden süreçte Hareketin göçmen krizine karşı aldığı tutum sağ seçmenden de destek almasına neden olmuştur. M5S'nin çevre ve doğal enerji vurgusunu güçlü olarak yapması son yıllardaki küreselleşme eleştirilerinin ona da yönelmesine neden olsa da Hareketin çevre temasındaki vurgu dünya ile ilgili değil daha güzel, daha yeşil ve yaşanabilir İtalya içindir (Keskin, 2017: 501-502; Pirro, 2018: 9). İtalya'yı öncelemesi de yine Grillo ve Hareketinin popülist tavrının gösterenlerinden biridir.

M5S'deki eklemlenmenin dayanağını ise kendini ideolojiler üstü tanımlaması oluştururken, bilindik popülist duruşun ötesinde ihmal edilen popüler meselelere değinmiş olması (Conti ve Memoli, 2015: 517) ilk aşamada sol daha sonra ise sağ seçmen kitlesine ulaşmasına neden olmuştur. Böylece zaman içinde merkez sağda hayal kırıklığına uğramış seçmenin de desteğini almayı başarmıştır (Diamant, 2014: 4). 2012'de Parma kentinin

belediye başkanı seçiminde Hareketin adayının destekçilerini %50'ye varan oranla merkez sağ seçmeni oluşturmuştur (Natale, 2014: 24). Böylece sol seçmenin desteğini kaybetmeden sağ seçmen desteğini de alması onun ideolojik yapısını tanımlamayı zorlaştırmaktadır. M5S'nin kendini ideolojiler üstü konumlandırması diğer siyasal güçlerin benzerlik ve karşıtlıklarını vurgularken popülist antagonizmayı yaratmada işini kolaylaştırmıştır. Hareketin kendine karşıt olarak konumlandığı cephede ana akım medya, siyasi partiler, medya ve finans kuruluşlarının sermaye sahipleri yer alırken, devlet yapılanması ise aşırı bürokratik ve hantal bulunarak eleştirilmiş ve temsilcilerin halk iradesine sadakatinin kalmadığı iddia edilmiştir (Pirro, 2018: 8; Bordignon ve Ceccarini, 2015: 463). Siyasal ve finansal seçkinleri karşıt konumlandırması, internet üzerinden doğrudan demokrasi talepleri onun popülist kimliğinin önemli göstergeleridir. Ayrıca Grillo, Berlusconi'nin içinde bulunduğu sağ cepheye karşı muhalif bir duruş sergilerken sol tabanın ilgi gösterdiği konulara değinmiş olsa da amacı asla İtalya solu ile hareket etmek olmadığından mücadele ve rekabeti sola karşı da devam etmiştir (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 436-437).

Hareketin kendini sağ ve solun ötesinde tanımlamasıyla seçmenlerin sağ-sol kutuplaşmasının yoğun olduğu bir ülkede talep görmesi zor olmamıştır. Hareketin oyları aşırı ve ılımlı soldan, sağdan ve merkez soldan dalga şeklinde gelmiştir (Mosca, 2014: 45). Grillo'nun dinamizmi ve yaşlılara karşı genç siyasetçiler antagonizması, internet kullanımı ile doğrudan onay istemesi ve iletişimi doğrudan sağlaması özellikle yüksek eğitilmiş gençlerden -büyük kısmı da sol eğilimli olan- karşılık bulmasına neden olmuştur. Bu insanlar çevre duyarlılığı olan, yüksek kaliteli ulaşım hizmeti verebilecek ve herhangi bir suçlamada ismi geçmemiş temsilciler talep eden insanlardan oluşmaktadır (Natale, 2014: 19). Hareketin girdiği seçimlerde ortalama olarak seçmen kitleleri şu şekildedir: işçi sınıfından %38, girişimci ve meslek sahibi işçilerden %44, işsizlerden %40, serbest mesleklerden %32 ve öğrencilerden %25'tir (Mosca, 2014: 45-46). Hareketin takipçileri yani aslında seçmenleri ise Harekete gösterdikleri ilgi bakımından gruplara ayrılmaktadır. İdeolojik yönelim, mevcut siyasetçilere güvensizlik ve hareketle liderine bağlılık konularında değişiklik gösteren bu gruplar ise şu şekildedir (Biorcio, 2014: 48; Natale, 2014: 30-31):

1. İlk grup, Hareketin en başından takipçisi olanlardır. Burada ilk öne çıkan ise lider takibidir, bu da Grillo'nun kitleleri sürükleyebilen popülist yönünü ortaya çıkarmaktadır. Hareketin temeli olan internet kullanımı yoğun olup seçim öncesi oyları belli ve değişmeyecek olan kitledir.
2. Daha önce ülkedeki sol ideoloji temelli partiye destek verenler bu partilerden bir etkililik göremedikleri ve bazı beklentilerinin Beş Yıldız Hareketinde karşılık

bulmasından dolayı M5S'ye ilgi göstermektedirler. Grillo'nun popülist karizmasının etkisi bu ikinci grupta birinci gruba göre azalma göstermektedir.

3. Rasyonel ve pragmatik olarak hareket eden grup ise yüzer gezer oy denilen kategoriye dahildir, Harekete karşı bir inanç ve eğilim içindedirler ama duygusal coşkuluk söz konusu değildir. İnandıkları Harekete yönelten şey, M5S'nin mevcut düzeni değiştirme ihtimali olmasıdır. Oy verme davranışının netlik kazanması seçimden hemen önce olabilmektedir.
4. Sağ ideolojik temelli parti seçmenleri ise Hareket veya lidere karşı bir ilgileri olması güdüsüyle değil destekledikleri temsilcilerinin mevcut düzende onların taleplerini karşılayamamasından dolayı bir eğilim içindediler ve kararlarını seçimden bir gün önce veya oy verme anında alıp sonraki seçimde tekrar Harekete oy verme kesinliği olmayanlardır.

İtalya, sağ popülist partilerin varlığı ile kendine literatürde araştırılma alanı bulurken Beş Yıldız Hareketi'nin ideolojiler üstü vurgusu ve yapısı onu hem sağ hem sol kanatta konumlandırmıştır. Hareket sağ ve sol üstü/dışında olma iddiasını uygulamada da sürdürmüştür. 2013 seçimlerinde temsilciler meclisinde çoğunluğu elinde bulunduran PD (Partito Democratico - Demokrat Parti) ve merkez sol koalisyonu olan IBC'nin³⁴ adımına rağmen, M5S bunu reddetmiş ve böylece PD sağ kanatla koalisyon oluşturmaya mecbur kalmıştır (Bordignon ve Ceccarini, 2015: 459).

Hareket ilk aşamalarında ağırlıklı oyunu sol seçmenden alırken ilerleyen dönemlerde ise oy oranlarına sağ seçmen de dahil olmaya başlamıştır. Yapılan anketlerde sol tabanlı seçmen ağırlığı %48 oranlarındayken 2012'den sonra bu oran %33'e gerilemiştir. Aynı dönemlerde sağ tabanlı seçmen ise oy oranını %11'den %33'e yükseltmiştir (Bordignon ve Ceccarini, 2013: 444). Hareket yolsuzluk, ağır bürokrasi ve vatandaş taleplerinin karşılanmaması gibi nedenlerle hayal kırıklığına uğramış olan ve mevcut politikacılara karşı güven kaybı yaşayan vatandaşların ilgisini çekmiştir. Böylece M5S sol seçmen desteğini yitirmeden sağ seçmenden de oy alabilen bir parti haline gelmiştir (Diamant, 2014: 9).

Hareketin temel değerlerinden biri olan “çevre” başlığı soldan veya sol-yeşillerden destek görürken, Grillo'nun İtalya'yı önceleyen tavrı, kemer sıkma politikalarını ve AB'nin bürokratik hantallığına olan eleştirisiyle sağdan destek almasına neden olmuştur (Pirro, 2018: 9). İtalya halkının çıkarlarına zarar verecek herşeyi dışlayan tavrı nedeniyle ekonomik kısıtlamalar söz konusu olduğunda popülist antagonizmasında karşısına karşıt olarak konumlandığı AB'yi alarak eleştiriler getirmiş olsa da M5S'nin veya Grillo'nun Avrupa

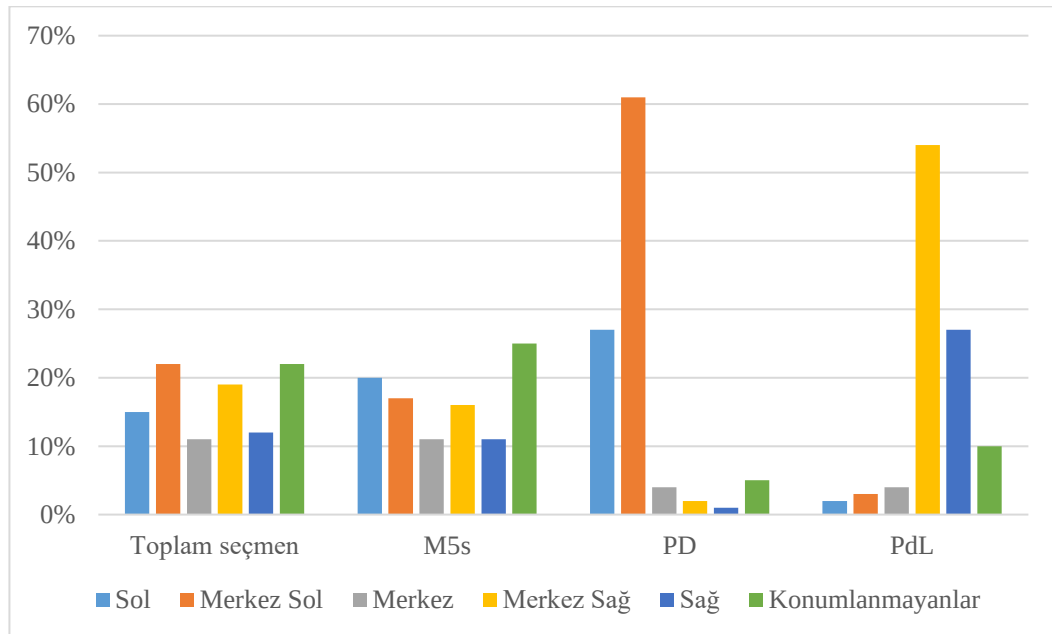
³⁴ IBC: Italia Bene Comune, İtalya'nın merkez sol koalisyonu, ayrıntılar için bakınız: <http://www.parlgov.org/explore/ita/party/1048/> (erişim tarihi:5.10.2018).

karşıtlığı asla sert ve sürekli olmamış, genel olarak AB tutumu çelişkili olmuştur (Franzosi, vd., 2015: 113-115; Corbetta ve Vignati, 2014: 63). Burada görülmektedir ki, solun desteğini kaybetmeden sağın da desteğini almış olması Hareketin içindeki Laclau'cu talep eklemlenmesi durumuna bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca yine burada siyasal sürecin dışında kalmayı tercih etmiş veya kalmak zorunda bırakılmış olanların sürece dahil olarak aktif vatandaşlara dönüşmeleri de yine M5S'nin Laclau'cu popülist özelliklerinden biridir.

Tablo 3.2 İtalya 2013 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin İdeolojik Yönetime Göre Oy Oranları Dağılımı

	Toplam Seçmen	Movimento 5 Stelle (Beş Yıldız Hareketi)	Partito Democratico (Demokrat Parti)	Popolo della Libertà (Halkın Özgürlüğü)
Sol	15%	20%	27%	2%
Merkez Sol	22%	17%	61%	3%
Merkez	11%	11%	4%	4%
Merkez Sağ	19%	16%	2%	54%
Sağ	12%	11%	1%	27%
Konumlanmayanlar	22%	25%	5%	10%

Kaynak: Natale, 2014: 29

Şekil 3.5 İtalya 2013 Yılı Genel Seçimlerinde Partilerin İdeolojik Yönetime Göre Oy Oranları Dağılımı

Kaynak: Natale, 2014: 29

2013 yılında yapılan genel seçimlerdeki oyların dağılımına bakıldığında Hareketin sağ ve sol ideolojiler arasındaki dağılımı, sol ideolojinin oransal fazlalığına rağmen ideoloji

partilerine kıyasla daha dengeli olarak dağılmaktadır. Ayrıca kendisini herhangi bir ideolojik tarafta konumlandırmayanların Harekete yöneliminin, Hareketin tüm seçmenleri içinde oransal olarak en fazla olması da ideolojiler üstü veya dışı olma iddiasını destekler niteliktedir. Popülizmde kitleleri seferber etme dışında siyasete kayıtsız olan vatandaşları sürece dahil etme özelliği de mevcuttur ve yine kendini herhangi bir ideolojik yönelimde konumlandırmayanların oransal fazlalığı Hareketin popülist yönüne örnek teşkil etmektedir. M5S ideolojik ve sosyal baskıdan arındırılmış bir “herkesi yakalama partisi” olduğu için çeşitli kişi ve beklentilere karşı arzı da geniş olmuştur (Diamant, 2014: 12). Ayrıca Grillo liderliğindeki M5S’nin amaçlarından biri de pasif birer izleyici konumunda olan vatandaşların etkin katılımının sağlanmasıdır (Bordignon ve Ceccarini, 2015: 456) ve aldığı sonuçlarda da bunu başardığı görülmektedir. Vatandaşların aktif katılımına örnek olarak ise Bordignon ve Ceccarini (2015: 457) aynı zamanda şu örneği paylaşmaktadır: M5S milletvekilleri Hareketin internette yayınladığı ve vatandaşlar tarafından %20 destek alan bir kanun, öneri vb. konuda meclise öneride bulunmak veya gündem oluşturmak yükümlülüğüne sahiptirler. Ayrıca sosyal medya mecraları Hareket tarafından özellikle duyuru yapma açısından oldukça aktif olarak kullanılmaktadır. You Tube üzerinden Hareketin kendi kanalı bulunmakta ve faaliyetleri ile ilgili orada canlı veya bant olarak yayınlarda bulunarak bilgilendirme sağlamaktadır (Bordignon ve Ceccarini, 2015: 463).

Orijinal ismi “*Movimento5 Stelle*” olan Beş Yıldız Hareketi Grillo liderliğinde blog hareketi ile başlamış ve bugün İtalya’nın en güçlü partisi olarak varlığını sürdürmeye devam ederken, Hareketin büyüme ruhuna uygun olarak internetteki aktif durumunu da devam ettirmektedir. Grillo geçmişte bir trafik kazası sonucu ölüme sebebiyet verdiği için resmi olarak siyasi faaliyette bulunamasa da, kişisel karizmasının parti ile olan bütünlüğü onun ağırlığını korumasına neden olmuştur. Partiye ait internet sitesi ve vatandaşın görüşünün alındığı, duyuruların vb. yapıldığı bir platform olmasına rağmen Grillo blogunu aktif olarak kullanmaktadır. Bu durum da karizmatik popülist lider ifadesinin Grillo’da karşılık bulduğunun bir göstergesidir.

Hareketin en önemli özelliklerinden biri kitle seferberliğini sağlamasıdır, bunu da doğrudan iletişim kurup vatandaşları siyasal sürece dahil ederek yapmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda interneti aktif olarak kullanmış ve Hareketin popülist literatürde örnek olarak gösterilmesini sağlayan internet sitesindeki vatandaş katılımının sağlandığı bir platform³⁵ oluşturmuştur. Platform ismini Rousseau’dan almaktadır, Hareketin yerel, ulusal ve Avrupa ile ilgili politikalarının tartışıldığı ve oylamalarla karara bağlandığı yerdir. Parti üyesi olan

³⁵ <https://rousseau.movimento5stelle.it>. (erişim tarihi:15.10.2018).

vatandaşlar sisteme giriş yapıp kararlarla ilgili yorum yazabilmekte ve temsilcilerin ayrıntılı ve şeffaf olarak paylaştıkları süreçler hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Bu platform aynı zamanda temsilciler için vatandaşa karşı bir hesap verme mekanizması olarak çalışmaktadır (Bordignon ve Ceccarini, 2015: 458). İsim olarak Rousseau'ya yapılan atıfla doğrudan demokrasiyi ve genel irade anlayışını ne kadar benimsediklerinin vurgusu da sağlanmaktadır. Temsili demokrasiyi eleştirmeleri ve doğrudan demokrasiyi öncelemeleri yine Hareketin popülist özelliklerinin göstergelerindendir.

SONUÇ

Demokrasi ile popülizm ilişkisinde popülizmin demokrasiye olan etkilerinin hem tehdit hem de yardımcı olduğunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada yapılan kavramsal analiz ve örnek ülkelerin incelemeleri sonucunda popülizmin demokrasiye hem tehdit hem de yardımcı etkisi olduğu görülmüştür. İki farklı kavramın birbiriyle etkileşiminden tek bir sonuç çıkması gerekirken farklı iki sonuç çıkmasının nedeni ise hem demokrasi hem de popülizm kavramının muğlak olmasıdır. Köken bilimsel anlamları dışında tarihsel olarak içinde bulundukları koşullara göre her iki kavramın da anlamlarında farklılık meydana gelmiştir. Bu nedenle çalışmanın temel amaçlarından biri de kavram analizleri yapılan demokrasi ve popülizmin farklı anlamlarının olmasından dolayı birbirleriyle olan etkileşimlerinden farklı sonuçların çıktığını vurgulamaktır. Birinci bölümde demokrasinin tarihsel süreç içindeki farklılaşmasına değinilirken, ikinci bölümde popülizmin muğlak yapısına rağmen literatürdeki ortak tanımlamalar aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise farklı özelliklere sahip iki Avrupa ülkesi incelemesiyle popülist etkilerin çıktıkları sunulmuştur.

Demokrasi kavramı, üzerinde uzlaşılmış ve ortak tanımı olan bir kavram gibi görülse de tarihsel süreçte anlam bakımından her zaman farklılaşmıştır. Kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz olarak nitelenen demokrasi kavramının günümüzde imgesel iz düşümü liberal demokrasi olarak kabul görmektedir. Günümüzde demokrasi ideali, liberal demokrasi felsefesinin değerlerine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada demokrasinin liberal demokrasi olarak kabul edilmesinin nedeni, genel bir kabul görmesi ve ikili yapısından dolayı popülizmle girdiği etkide ortaya çıkan sonuçların farklılık göstermesidir.

Liberal felsefenin demokrasi ile eklemlenmesi sonucu ortaya çıkan liberal demokrasi, eşitlikçi, bireyselci ve katılımcı özellikleri ile tanımlanmaktadır. Bu özellikler çoğunluğun yönetimi anlamına gelen demokrasinin, çoğulcu ve bireyselci anlayışa evrilmesine neden olmuştur. Çoğulculuk anlayışının esas alınması, eşit bireylerin güvencesi olma adına bu güvenceyi sağlayacak olan hukukun ve kurumların önemini öne çıkarmakta, hukuk ve kurumlar kuvvetler ayrılığı ilkesinin güvencesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu güvence aynı zamanda kuvvetler arasındaki denge mekanizmasının önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece liberal demokrasinin liberal felsefeden gelen özellikleri demokrasi ile bir araya geldiğinde demokrasi kavramı etimolojik anlamının dışında bir anlam ve kavramsal özelliğinden farklı özellikler kazanmıştır.

Liberal demokrasi, hem liberalizmin hem de demokrasinin uzlaşım noktasında olması bakımından çalışmada iki ayaklı bir yapıya sahip olarak ifade edilmiş ve popülizmin bu iki ayaklı yapıya etkisi incelenmiştir. İki ayaklı bu yapı nedeniyle liberal demokrasiye popülizmin etkisi farklı etkiler doğurmaktadır. Farklı etkilerin ortaya çıkmasında tek neden sadece liberal demokrasinin iki ayaklı yapısı değil, aynı zamanda popülizmin muğlak yapısıdır.

Popülizmin toplumda bir antagonizma yaratarak biz ve onlar ayrımına gitmesi, karizmatik bir liderin kitleleri seferber etmesi olarak iki temel ortak özelliğe sahip olmakla beraber hem tanımını hem de etkileri bakımından henüz bir kesinliğe kavuşmamıştır. Tarih, mekan, koşullar, ekonomik ve sosyal özellikler açısından görüldüğü toplumlara göre farklılık göstermiştir. Bu nedenle de siyaset biliminde popülizmin bir ideoloji mi, bir tarz mı yoksa bir strateji mi olduğu tartışması sürmektedir. Bu farklılaşmayla birlikte kapsayıcı ve dışlayıcı olmak bakımından da farklı iki şekilde görülmektedir. Kapsayıcı olan popülizm literatürde genel olarak sol ideolojiye eklemlenen, dışlayıcı olan ise sağ ideolojiye eklemlenen popülizmin özellikleridir. Dışlayıcı popülizmde ırkçılığa varacak kadar etnik ayrımlar vb. görüldüğü, kapsayıcı da ise daha geniş kitlelerin talepleri arasında eş değerlik zinciri olduğu için dışlayıcı ve kapsayıcı ayrımı söz konusu olmuştur. Böyle bir ayrım yapılmış olsa bile popülizmin biz ve onlar ayrımının her ikisi için de değişmezliği esastır, çünkü popülizm kendisini yarattığı düşmanla var etmektedir. Karşısında konumlandığı düşman bazen sermaye sahipleri, bazen başka bir ülke veya bir uluslararası kuruluş, bazen rakibi olan bir kitle veya siyasi parti olabilmektedir. Bu düşmanların varlıklarının meşru bir temeli olması popülistler için bir şey değiştirmemekte ve tüm karşıtlarını veya düşmanlarını ahlak dışı göstermektedirler.

Girdikleri biz ve onlar ayrımında, biz gerçek halkı temsil ederken onlar ise düşman olan yoz seçkinlerin temsilcisidir, dolayısıyla gerçek halk özelliklerini karşıtının yani düşmanının özelliklerine göre kazanmaktadır. Halkın çeşitli özellikler kazanması veya sıfatlar edinmesi bazen var olan niteliklerinden kaynaklanmaktayken, bazen de popülizmde yeri oldukça önemli olan ve halkla iletişimi doğrudan kuran karizmatik liderin halkı şekillendirmesiyle gerçekleşmektedir. Bir takım özellikler atfedilerek şekillendirilen gerçek halk homojenize edilerek liderin karizmasıyla yönlendirdiği bir kitleye dönüşmektedir. Bu noktada liderin doğrudan iletişimi popülizmin önemli özelliklerinden ve araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan halkla iletişim popülistlerde tek meşru dayanağı halk olarak görme eğilimi yaratmaktadır. Tek meşru kaynağa halk iradesinin konulması ise bir takım denetleyici ve dengeleyici devlet kurumlarının dışlanmasına, hatta bu kurumların

popülist antagonizmanın düşman tarafında yer almasına yol açmaktadır. Demokrasinin kelime anlamına vurgu yapılarak halkın ortak/genel iradesi popülistler tarafından kutsallaştırılmakta ve çoğunlukçu yaklaşım benimsenmektedir. Aynı zamanda devlet kurumlarına olan düşmanlık popülistlerin denetlenme durumunu güçleştirmektedir, çünkü halkın ortak iradesinin temsilcisi olmaları onlara meşru bir zemin sağlıyor olarak kabul edilmekte ve denetlenme mekanizmaları yok sayılmaktadır.

Demokrasi “çoğunluğun yönetimi veya halkın kendi kendini yönetimi” şeklindeki kelime anlamı olarak kabul edildiğinde, popülizm onun için bir yardımcı veya bir dost olarak ortaya çıkmaktadır. Buradaki olumlu etkisi ve anlamına rağmen popülizm, literatürde bir tehdit veya düşman şeklinde de ifade edilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise kuşkusuz en önemli neden demokrasinin anlamı ile ilgilidir. Demokrasi kelime anlamına karşılık gelecek şekilde kabul edildiğinde popülizmin olumlu etkisi söz konusu olsa da günümüzde hem amaç hem de bu amaca ulaşmanın bir yolu olarak araç olan demokrasinin genel olarak kabul görmüş hali liberal demokrasi olduğundan popülizmin etkisi de değişmektedir. Günümüzde demokratik olma kriterlerine bakıldığında liberal demokrasinin özelliklerinin varlığı veya yokluğu aranmaktadır. Liberal demokrasinin çalışmaya konu edilmesinin nedeni de bugün demokratik olma noktasında liberal demokrasinin bir ölçüt olarak alınması ve iki ayaklı yapısı itibarıyla popülizmden etkilenmesi sonucunda farklı çıktılarına sahip olmasıdır.

Liberal demokrasinin iki ayaklı yapısında popülizmle girdiği ilişkide popülizm hem bir yardımcı hem de bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Liberal demokrasi için denge ve denetleme kurumları, çoğulcu, bireyselci ve eşit katılımı sağlamanın güvencesi olarak önem bakımından bir kutsanmaya yol açmaktadır. Bu noktada liberal demokraside liberal ayağın sürekli olarak alanını genişletmesi, güçlenmesi ve ağırlığını hissettirmesi giderek bireylerden yani vatandaştan uzaklaşılması durumunu doğurabilmektedir. Çoğulculuğun amaçlanması sonucunda aşırı bireyselleşmenin aidiyet duygusunu yok etmeye başlaması ve kurumların ağırlığının yarattığı vatandaştan uzaklaşma hissi, demokrasi ayağının aşınmasına yol açmaktadır. Halkın siyasal süreçten kopması ve güven duygusunu yitirmesi sonucunda kararlara katılmaması durumunda ise bir demokrasiden söz etmek zorlaşmaktadır. Siyasal sürece katılımın, partilerle siyasetçilere olan güvenin azalması da bu durumun somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın siyasal sürece tekrar katılımı noktasında ve kitlelerin seferberliği açısından popülizm tam da bu noktada bir düzeltici, yardımcı veya dost olarak kabul edilip, olumlanmaktadır. Tek tek bireylerin veya küçük

toplulukların talepleri arasında oluşan eş değerlik zinciri büyük bir kitlesel talebe dönüşerek demokrasinin yeniden canlanmasına neden olmaktadır.

Çalışmada yer verilen İtalyan Beş Yıldız Hareketi'nin örnek olarak seçilme nedeni de Hareketin lideri Grillo'nun Hareketi ideolojiler üstü/dışında konumlandırarak eş değerlik zincirini oluşturma başarısıdır. M5S, 2013 seçimlerinde en çok oyu kendisini herhangi bir ideolojiye sahip olarak tanımlamayanlardan almıştır. İtalya'da mevcut siyasetçiler ve partiler seçimde karşılıklarını yitirmiş ve seçmenin güvenini kaybetmiş bir durumdayken, doğrudan iletişimle kitlelerde karşılık bulan Grillo herhagi bir ideolojiye ait olmadığı iddiasını savunmuştur. Literatürde de Grillo ve Hareketi ne sağ ne sol ideolojiye eklemleme noktasında belirsizlik barındırma açısından örnek teşkil etmektedir. Sermaye sahiplerini, yolsuzluğa adı karışan ve seçmen taleplerine kulak tıkayan siyasetçileri ayrıca onların hegemonyasındaki medya kuruluşları, Grillo tarafından oluşturulan antagonizmanın 'düşman tarafı'na yerleştirilmiştir. Grillo'nun popülizmi internet ortamında seçmenlerin kararlara katılımını sağlayan ve sürekli teşvik eden tavrı ile İtalya'daki liberal demokrasinin demokrasi ayağında bulunan aşınmaya bir düzeltici olmuştur. İtalya örneğinde görülmektedir ki popülizm demokrasi ayağının aşınmasıyla ortaya çıkan talep duyarsızlığında bir düzeltici olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasi ayağının aşınmasında bir düzeltici veya yardımcı olan popülizm liberal ayağın aşınması durumunda liberal demokrasideki boş güç odağını dolduracak olan otoriter bir yönetimin körükleyicisi olabilmektedir. Bu da onun tehdit unsuru olarak karşımıza çıkacak olan halini oluşturmaktadır. Karizmatik bir liderin halkla doğrudan iletişim sağlayarak çoğunluğun kararlarını meşru dayanak olarak kabul etmesi, zaman içinde liberal demokrasinin önemli denetleme mekanizmarından olan hukuksal dayanağın bile yok sayılmasına neden olmaktadır. Tek meşruluğunu, tanımlanan ve özellik atfedilen halktan alan lider veya yöneticiler zaman içinde halk adına hareket eden kahramanlar haline gelerek otoriter eğilim içine girebilmektedirler. Çalışmanın Macaristan örneğinde aktarılan Viktor Orban ve partisi FIDESZ'in analiz edilmesinin amacı da liberal demokrasi kurumlarını düşman olarak konumlandırıp, zaman içinde yok sayması ve popülizmin Macaristan'daki liberal demokrasi için bir tehdite dönüşmesidir.

İktidardaki popülistlerden olan Orban literatürde yer alan sağ ve otoriter popülist özelliklerini taşımaktadır. Bunun nedeni ise söylem ve tarzında milliyetçi hatta bazen ırkçı unsurların yer almasıdır, en belirgin olan ise göçmen karşıtlığıdır. Liberal demokrasinin büyük ve önemli bir temsilcisi olan Avrupa Birliği Orban tarafından bir düşman olarak ilan edilmektedir. Dolayısıyla Orban halkından aldığı onay ve yetkiyle Avrupa Birliği için oldukça

önemli olan liberal demokrasi kurumlarını zaman zaman yok saymakta, zaman zaman da kurumların işleyişine kendine bağlı olan görevlilerle müdahale ederek onları aşındırmaktadır. Macar halkının tarihsel değerlerini ön plana çıkarıp, düşman olarak konumlandığı AB ile olan farklılıkları vurgulayan Orban liberal demokrasinin kendileri için gerekli olmadığı vurgusunu defalarca yapmıştır. Bu doğrultuda liberal demokrasinin kurumlarını aşındırmaktan çekinmeyerek halkın iradesi olarak öne sürdüğü kararlar için kanun değişiklikleri de yapmıştır. Böylece hukuki dayanağı da sağlayarak tüm eleştiri yollarını kapatmıştır.

Komünizm sonrası liberal demokrasiye geçiş yapan, Avrupa Birliği yolculuğunda ise bu süreci oldukça uyum içinde geçiren Macaristan, AB uyum süreci ve üyeliği nedeniyle liberal demokrasi ve kurumlarını güçlendirmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise ekonomik krizin etkisiyle ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sıkıntılar liberal demokrasi ve kurumlarına karşı bir güvensizlik oluşmasına neden olmuştur. Hem Avrupa Birliği'nin hem de ülkedeki liberal kurumların ağırlığı liberal ayakla demokrasi ayağı arasındaki dengelerin bozulmasına ve bu bozulan denge sonunda popülizmin doğmasına neden olmuştur. Halkın katılımı ve kararlarının tek ve nihai irade olarak kabulü demokrasi anlamında olumlu olarak görülmektedir. Fakat denge ve denetleme mekanizmalarının yok sayılmasıyla çoğunlukçu yapı toplumdaki dezavantajlı veya dışlanmış grupların eriyip, sesinin duyulmamasına neden olmaktadır. Ayrıca kendisini halkın temsilcisi olarak gören, kişiselleşmiş ve kahramanlamış popülist lider veya grubun boş iktidar odağını doldurması otoriterleşmeye neden olacaktır. Sonuç olarak liberal demokrasilerde liberal ayağın aşınması sonucu ortaya çıkan popülizm demokrasi için bir düşman veya tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Popülizmin demokrasi ile ilişkisinin sonuçlarının neler olabileceğini tartışan bu çalışmanın ilk safhasında, her iki kavramın da muğlak yapısı dikkate alarak öncelikle demokrasi ve popülizmin literatürdeki kavramsal analizi yapılmıştır. Dünyada bir demokrasi kriteri ve ideali olarak kabul gören liberal demokrasi temel alınarak, popülizmin liberal demokrasiye etkisinin incelenmesi sonucunda liberal demokrasinin ikili yapısından dolayı iki farklı sonuç ortaya konmuştur. Sınırların ve tanımların bir kesinlik içinde olması oldukça zor olan demokrasi ve popülizm kavramında, demokrasi kavramını liberal demokrasi olarak ele alınarak araştırma alanı sınırlandırılmıştır. Belirlenen demokrasi kavramıyla kesinleşecek olan ve çok farklı formlarda olan popülizm ise liberal demokrasiye etkiler açısından iki farklı sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

Popülizm talep eklemlenmesi ve kitleleri seferber etme özelliği ile siyasal katılımı sağlaması bakımından olumlanmış olsa da boş güç odağını doldurma potansiyeli bakımından

her zaman için bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan kavram analizi ve örnek incelemesi sonucunda popülizmin farklı etkileri ile karşılaşmış olmakla beraber, her iki örnekte de kişiselleşmiş karizmatik lidere ve onun otoritesine rastlanmaktadır. Partisi dışında ülkenin de lideri olan Orban'da bu özellikler açık seçik görülebilirken, tek başına iktidar olamayan M5S'nin lideri Grillo'da da benzer etki en azından Hareket içinde de olsa görülmektedir. Her ikisi de kendi çerçeveleri içinde otoriter özellikler barındırmaktadırlar. Çalışmada incelenen farklı popülizm formları ve tarihteki örnekleri de göstermektedir ki popülizmin bazen olumlu ve birleştirici bir etkisi olsa bile bu etkinin zamanla azalması söz konusu olabilmektedir. Sonuç olarak popülizm dost ve düşman ayırımına giderek halkı homojenize etmesi ve karizmatik bir liderin otoriter tavrına maruz bırakması bakımından olumlanması çok güç bir kavram olarak tartışılmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Abts, K. ve Rummens, S. (2007). "Populism Versus Democracy". *Political Studies Association*, 55: 405-424.
- Ágh, A. (2016). "The Decline of Democracy in East-Central Europe". *Problems of Post-Communism*, 63(5): 277-287.
- Agnew, J. ve Shin, M. (2017). "Spatializing Populism: Taking Politics to the People in Italy". *Annals of the American Association of Geographers*, 107(4): 915-933.
- Ağaoğulları, M. A. (2006a). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. (2006b). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A., Çulha Zabcı, F. ve Ergün, R. (2009). *Kent-Devletten Ulus Devlete*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Ak, G. (2015). "John Stuart Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 37-61.
- Aktan, C. C. (2005). "Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi". C. C. Aktan (Ed.). *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi*. Çizgi Kitabevi, Konya, 187-198.
- Albertazzi, D. ve McDonnell, D. (2008). Introduction: The Sceptre and the Spectre. D. Albertazzi ve D. McDonnell (Ed.). *Twenty-First Century Populism The Spectre of Western European Democracy*. Palgrave Macmillian, New York, 1-15.
- Anselmi, M. (2018). *Populism an Introduction*. Roudledge, Newyork.
- Arblaster, A. (1999). *Demokrasi*. (Çev. N. Yılmaz), Doruk Yayınları, İstanbul.
- Arditi, B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset*. (Çev. E. Ayhan), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Aristoteles. (2013). *Politika*. (Çev. M. Temelli), Ark Kitapları, İstanbul.
- Aslanidis, P. (2015). "Is Populism an Ideology? A Refutation and A New Perspective". *Political Studies*, 64(1S): 88-104.
- Ateş, T. (2007). *Demokrasi*. Nesa Yayıncılık, İstanbul.
- Baggini, J. (2015). "The Populist Threat to Populism". *Philosophy and Social Criticism*, 41(4-5): 403-412.
- Bang, H. ve Marsh, D. (2018). "Populism Versus Neo-Liberalism: is There a Way Forward?". *Policy Studies*, 39(3): 251-259.
- Batory, A. (2016). "Populists in Government? Hungary's "System of National Cooperation"". *Democratization*, 23(2): 283-303.

- Beasley-Murray, J., Cameron, M. A. ve Hershberg, E. (2009). "Latin America's Left Turns: an Introduction". *Third World Quarterly*, 30(2): 319-330.
- Beaud, M. (2015). *Kapitalizmin Tarihi*. (Çev. F. Başkaya), Yordam Kitap, İstanbul.
- Berezin, M. (2011). *Neoliberal Zamanlarda Liberal Olmayan Politikalar*. (Çev. E. Köksaldı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2016). "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji". B. Örs (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 47-114.
- Berlin, I. (2007). "İki Özgürlük Kavramı". *Liberal düşünce Dergisi*, (45-46): 69-82.
- Betz, H.-G. ve Johnson, C. (2004). "Against the Current—Stemming the Tide: the Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right". *Journal of Political Ideologies*, 9(3): 311-327.
- Biezen, I. V., Mair, P. ve Poguntke, T. (2012). "Going, Going,... Gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe". *European Journal of Political Research*, (56): 24-56.
- Biorcio, R. (2014). "The Reasons for the Success and Transformations of the 5 Star Movement". *Contemporary Italian Politics*, 6(1): 37-53.
- Bobba, G. ve McDonnell, D. (2016). "Different Types of Right-Wing Populist Discourse in Government and Opposition: The Case of Italy". *South European Society and Politics*, 21(3): 281-299.
- Bocskor, Á. (2018). "Anti-Immigration Discourses in Hungary During the 'Crisis' Year: The Orbán Government's 'National Consultation' Campaign of 2015". *Sociology*, 52(3): 551-568.
- Bonikowski, B. ve Gidron, N. (2013). Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda. *Weatherhead Working Paper Series, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University*, 13(0004): 1-38.
- Bordignon, F. ve Ceccarini, L. (2013). "Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics". *South European Society and Politics*, 18(4): 427-449.
- Bordignon, F. ve Ceccarini, L. (2015). "The Five-Star Movement: a Hybrid Actor in the Net of State Institutions". *Journal of Modern Italian Studies*, 20(4): 454-473.
- Bornschier, S. (2017). "Populist Mobilization Across Time and Space: An Introduction". *Swiss Political Science Review*, 23(4): 301-312.

- Bos, L., Brug, W. ve H de Vreese, C. (2013). "An Experimental Test of the Impact of Style and Rhetoric on the Perception of Right-Wing Populist and Mainstream Party Leaders". *Acta Politica*, 2(48): 192-208.
- Bozoğlu, T. (2017). "Hegel'in Zeitgeist'i ve Otoriter Popülist Siyasal Söylem: Trump Üzerine Bir Okuma". *Ekonomi, Politika & Finansal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 67-82.
- Bugaric, B. ve Kuhelj, A. (2018). "Varieties of Populism in Europe: Is the Rule of Law in Danger?". *Hague of Law*, (10): 21-33.
- Buzogány, A. (2017). "Illiberal Democracy in Hungary: Authoritarian Diffusion or Domestic Causation?". *Democratization*, 24(7): 1307-13025.
- Cannon, B. ve Hume, M. (2012). "Central America, Civil Society and the 'Pink Tide': Democratization or de-Democratization?". *Democratization*, 19(6): 1039-1064.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. Harcourt Brace Jovanovich, London.
- Canovan, M. (1982). "Two Strategies For The Study of Populism". *Political Studies*, 30(4): 544-552.
- Canovan, M. (1999). "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy". *Political Studies Association*, 47(1): 2-16.
- Canovan, M. (2004). "Populism For Political Theorists?". *Journal of Political Ideologies*, 9(3): 241-252.
- Conti, N. ve Memoli, V. (2015). "The Emergence of a New Party in the Italian Party System: Rise and Fortunes of the Five Star Movement". *West European Politics*, 38(3): 516-534.
- Corbetta, P. ve Vignati, R. (2014). "Direct Democracy and Scapegoats: The Five Star Movement and Europe". *The International Spectator*, 49(1): 53-64.
- Çelik, İ. (2011). "Kuvvetler Ayrılığı: Bir İndirgeme ve Dönüşüm". *Liberal Düşünce*, 61(62): 143-166.
- Çetin, H. (2001). "Liberalizmin Temel İlkeleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1): 219-237.
- Çetin, H. (2002). "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1): 79-96.
- Dahl, R. A. (2005). "Demokrasilerin Eleştirileri ve Poliarşi". C. C. Aktan (Ed.), *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi* (Çev. M. Aslan), Çizgi Kitabevi, Konya, 207-224.
- Dahl, R. A. (2017). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.

- Dalar, M. (2015). "Ortaklıkçı Demokrasi Modeli Irak İçin Mümkün mü?". *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, (11): 347-381.
- Diamant, I. (2014). "The 5 Star Movement: a Political Laboratory". *Contemporary Italian Politics*, 6(1): 4-15.
- Dijk, T. A. (2006). "Ideology and Discourse Analysis". *Journal of Political Ideologies*, 11(2): 115-140.
- Diñkol, B. (2004). "Çoğunluk Tiranisine Karşı Bir Çözüm Yolu: Tocqueville'in Siyasal Kuramı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 3(5): 149-163.
- Doehring, K. (2002). *Genel Kamu Hukuku*. (Çev. A. Mumcu), İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Duman, F. (2010). "Egemenlik Kuram(lar)ı Bağlamında Halk/Ulus Kavramının Söylemsel İşlev(ler)i ve Özgürlük Sorunsalı". *1. Uluslararası Felsefe Kongresi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 748-769.
- Ekmekçi, İ. S. (2013). "John Locke'un Liberalizm Kuramı Üzerine". *TBB Dergisi*, (106): 205-214.
- Enyedi, Z. (2016a). "Paternalist Populism and İlliberal Elitism in Central Europe". *Journal of Political Ideologies*, 21(1): 9-25.
- Enyedi, Z. (2016b). "Populist Polarization and Party System Institutionalization". *Problems of Post-Communism*, 63(4): 210-220.
- Erdoğan, M. (1999). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Fabbrini, S. ve Lazar, M. (2013). "Still a Difficult Democracy? Italy Between Populist Challenges and Institutional Weakness". *Contemporary Italian Politics*, 5(2): 106-112.
- Filc, D. (2015). "Latin American Inclusive and European Exclusionary Populism: Colonialism as an Explanation". *Journal of Political Ideologies*, 20(3): 263-283.
- Finchelstein, F. (2014). "Returning Populism to History". *Constellations*, 21(4): 467-462.
- Franzosi, P., Marone, F. ve Salvati, E. (2015). "Populism and Euroscepticism in the Italian Five Star Movement". *The International Spectator*, 50(2): 109-124.
- Freeden, M. (2006). "Ideology and Political Theory". *Journal of Political Ideologies*, 11(1):, 3-22.
- Friedman, M. (2017). *Kapitalizm ve Özgürlük*. (D. Erberk, & N. Himmetoğlu, Çev.) Ankara: Eksi Kitaplar.
- Fukuyama, F. (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Z. Dicleli), Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Germani, G. (1978). *Authoritarianism, Fascism, and National Populism*. Transaction Books, New Brunswick.

- Goodwyn, L. (1978). *The Populist Moment: A Short History of the Agrarian Revolt in America*. Oxford University Press, New York.
- Göze, A. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Güzel, M. N. (2018). "Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38): 205-231.
- Hakyemez, Y. Ş. (2003). "Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasalar Üzerindeki Etkisi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(4): 69-92.
- Hawkins, A. (1999). "Populism in Russia". *Undergraduate Research Journal*. (2): 29-32.
- Hayek, F. A. (2005a). "Demokrasi Nereye Gidiyor?" (Ed. C. C. Aktan), *Yeni Bir siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi*. (Çev. T. Akdemir), Çizgi Kitabevi, Konya, 41-56.
- Hayek, F. A. (2005b). "Demokrasi ve Demarşi". (Ed. C. C. Aktan), *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi*. (Çev. E. Hepaksaz), Çizgi Kitabevi, Konya, 199-206.
- Hayek, F. A. (2011). *Özgürlüğün Anayasası*. (Çev. Y. Z. Çelikkaya), BigBang Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi İdeolojiler*. (Çev. L. Köker), BB101 Yayınları, Ankara.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (Çev. S. Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Holden, B. (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. (Çev. H. Bal), Liberte Yayınları, Ankara.
- Huber, R. A. ve Ruth, S. P. (2017). "Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe". *Swiss Political Science Review*, 23(4): 462-484.
- Huszka, B. (2017). "Euro sceptic Yet Pro-Enlargement: the Paradoxes of Hungary's EU Policy". *Southeast European and Black Sea Studies*, 4: 591-60.
- Israel, J. (2014). *Revolution Ideas*. Princeton University Press, Oxford.
- Jagers, J. ve Walgrave, S. (2007). "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium". *European Journal of Political Research*, 46(3): 319-345.
- Jansen, R. S. (2011). "Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism". *Sociological Theory*, 29(2): 75-96.
- Kalfa, C. ve Ataay, F. (2015). "Rousseau ve Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı". *Aktif Politika*, 7(3): 457-489.
- Kaltwasser, C. R. (2012). "The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy". *Democratization*, 19(2): 184-208.

- Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Katsambekis, G. (2017). "The Populist Surge in Post-Democratic Times: Theoretical and Political Challenges". *The Political Quarterly*, 88(2): 202-210.
- Katsambekis, G. ve Stavrakakis, Y. (2017). "Revisiting the Nationalism/Populism Nexus: Lessons from the Greek Case". *Javnost - The Public*, 24(4): 391-408.
- Kazin, M. (1995). *The Populist Persuasion: an American History*. BasicBooks, New York.
- Keskin, F. (2017). "Temsili Demokrasinin Krizi Ve Alternatif Politik Model Arayışı Olarak "5 Yıldız Hareketi"". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 29(128): 481-510.
- Kılıç, Y. (2015). "Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (2): 97-117.
- Kindleberger, C. (1975). "World Populism". *Atlantic Economic Journal*, 3(2): 1-7.
- Kioupkiolis, A. (2016). "Podemos: the Ambiguous Promises of Left-Wing Populism in Contemporary Spain". *Journal of Political Ideologies*, 21(2): 99-120.
- Kneuer, M. (2018). "The Tandem of Populism and Euroscepticism: a Comparative Perspective in the Light of the European Crises". *Contemporary Social Science*, 13(3-4): 1-17.
- Körösényi, A. (2018). "The Theory and Practice of Plebiscitary Leadership: Weber and the Orbán regime". *East European Politics and Societies and Cultures*, 20(10): 1-22.
- Krastev, I. (2011). "The Age of Populism: Reflections on the Self-Enmity of Democracy". *European View*, (10): 11-16.
- Kriesi, H. (2014). "The Populist Challenge". *West European Politics*, 37(2): 361-378.
- Krouwel, A. ve Abts, K. (2007). "Varieties of Euroscepticism and Populist Mobilization: Transforming Attitudes from Mild Euroscepticism to Hars Eurocnicism". *Acta Politica*, (42): 252-270.
- Kuyurtar, E. (2014). "John Lock". A. Tunçel ve K. Gülenç (Ed.), *Siyaset Felsefesi Tarihi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, Ankara, 249-263.
- Laclau, E. (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory*. NLB, London.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. (Çev. N. B. Çelik), Epos Yayınları, Ankara.
- Lee, M. J. (2006). "The Populist Chameleon: The People's Party, Huey Long, George Wallace, and the Populist Argumentative Frame". *Quarterly Journal of Speech*, 92(4): 355-378.
- Lee, S. J. (2014). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1989*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Lefort, C. (1988). *Democracy and Political Theory*. (Çev. D. Macey), Polity Press, Cambridge.

- Lijphart, A. (2016). *Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülke Yönetim Biçimleri ve Performansları*. (Çev. G. Ayas ve U. U. Bulsın), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Madrid, R. L. (2008). "The Rise of Ethnopolitism in Latin America". *World Politics*, 60(3): 475-508.
- March, L. (2017). "Left and Right Populism Compared: The British Case". *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(2): 282-303.
- McDonnell, D. (2016). "Populist Leaders and Coterie Charisma". *Political Studies Association*, 64(3): 719-733.
- Moffitt, B. ve Tormey, S. (2014). "Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style". *Political Studies*, (62): 381-397.
- Molyneux, M. ve Osborne, T. (2017). "Populism: a Deflationary View". *Economy and Society*, 46(1): 1-19.
- Mosca, L. (2014). "The Five Star Movement: Exception or Vanguard in Europe". *The International Spectator*, 49(1): 36-52.
- Mouffe, C. (2005). *Siyasal Üzerine*. (Çev.M. Ratip), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, C. (2015). *Demokratik Paradoks*. (Çev. A. C. Aşkın), Epos Yayınları, Ankara.
- Mounk, Y., Gultchin, L. ve Eiermann, M. (2017). *European Populism: Trends, Threats and Future Prospects*. Tony Blair Institute For Global Change. London.
- Mudde, C. (2004). "Populist Zeitgeits". *Government and Opposition*, 39(4): 541-563.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2013). "Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America". *Government and Opposition*, 48(2): 147-174.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2018). "Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda". *Comparative Political Studies*, 1-27.
- Müller, J. W. (2017). *Popülizm Nedir?*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Natale, P. (2014). "The birth, early history and explosive growth of the Five Star Movement". *Contemporary Italian Politics*, 6(1): 16-36.
- Otjes, S., & Louwerse, T. (2015). "Populists in Parliament: Comparing Left-Wing and Right-Wing Populism in the Netherlands". *Political Studies*, (63): 60-79.
- Öztürk, A. (2015). "Liberalizm, Negatif Özgürlük ve İnsan Hakları". *İnsan Hakları Yıllığı*, 33: 1-17.

- Palonen, E. (2018). "Performing the Nation: the Janus-Faced Populist Foundations of Illiberalism in Hungary". *Journal of Contemporary European Studies*, 1-14.
- Panizza, F. (2005a). "Unarmed Utopia Revisited: The Resurgence of Left-of-Centre Politics in Latin America". *Political Studies*, (53): 716-734.
- Panizza, F. (2005b). "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy". F. Panizza (Ed.), *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London-Newyork, 1-31.
- Pappas, T. S. (2016). "Are Populist Leaders "Charismatic"? The Evidence from Europe". *Constellations*, 23(3): 378-390.
- Pinto, J. F. (2017). "Populism, is it Democracy's Bastard or Twin? The Case of the European Union". *Chinese Political Science Review*, 2(3): 328-344.
- Pipes, R. (1964). "Narodnichetsvo: A Semantic Inquiry". *Slavic Review*, 23(3): 441-458.
- Piramo, D. d. (2009). "'Speak For Me!': How Populist Leaders Defy Democracy in Latin America". *Global Change, Peace & Security*, 21(2): 179-199.
- Pirro, A. L. (2018). The Polyvalent Populism of the 5 Star Movement. *Journal of Contemporary European Studies*, 3(26): 1-16.
- Platon. (2007). *Devlet*. (Çev. N. Tunç), Oda Yayınları, İstanbul.
- Raby, D. L. (2007). *Demokrasi ve Devrim: Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*. (Çev. E. Günçiner), Yordan Kitap, İstanbul.
- Ray, L. (1999). "'Fundamentalism', Modernity and the New". *Economy and Society*, 28(2): 198-221.
- Remmer, K. L. (2012). "The Rise of Leftist– Populist Governance in Latin America: The Roots of Electoral Change". *Comparative Political Studies*, 45(8): 947-972.
- Rousseau, J.-J. (2015). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. E. Günsel), Tutku Yayınevi, Ankara.
- Sabine, G. (2000). *Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi*. (Çev. Ö. Ozankaya), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (Çev. M. Turhan), Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Scanlan, J. (1984). "Populism as a Philosophical Movement in Nineteenth-Century Russia". *Studies in Soviet Thought*, 27(3): 209-223.
- Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Schmitt, C. (1996). *Parlamentar Demokrasinin Krizi*. (Çev. E. Zeybekoğlu), Dost Kitabevi, Ankara.
- Schmitt, C. (2012). *Siyasal Kavramı*. (Çev. E. Göztepe), Metis Yayınları, İstanbul.
- Sieyès, E. J. (2015). *Üçüncü Sınıf Nedir?*. İmge Kitabevi, Ankara.

- Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sözen, Y. (2017). *Demokrasi, Otoriterlik ve Popülizmin Yükselişi (DPF 2017-RR 01)*. Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu .
- Stanley, B. (2008). "The thin İdeology of Populism". *Journal of Political Ideologies*, 13(1): 95-110.
- Stavrakakis, Y., Katsambekis, G., Kioupiolis, A. ve Siomos, T. (2017). "Extreme rRght-Wing Populism in Europe: Revisiting a Reified Association". *Critical Discourse Studies*, 14(4): 420-439.
- Stavrakakis, Y. ve Katsambekis, G. (2014). "Left-Wing Populism in the European Periphery: the Case of SYRIZA". *Journal of Political Ideologies*, 19(2): 119-142.
- Şahin, B. (2008). "Liberal Demokrasinin Temelleri". B. Şahin (Ed.), *Liberal Demokrasinin Temelleri: Güncel Demokrasi Tartışmaları*. Oreon Yayınları, Ankara, 1-33.
- Şaylan, G. (1995). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. İmge Kitabevi. Ankara.
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Open University Press, Buckingham.
- Taggart, P. (2004). "Populism and Representative Politics in Contemporary Europe". *Journal of Political Ideologies*, 9(3): 269-288.
- Talshir, G. (2005). "The Phoenix of İdeology". *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 8(2): 107-124.
- Tedesco, L. ve Diamint, R. (2014). "Latin American Democracy. What to Do with the Leaders?". *Bulletin of Latin American Research*, 33(1): 31-45.
- Timur, T. (2016). *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Titlestad, P. J. (2010). "Liberalism". *English Academy Review*, 27(2). 94-100.
- Toprak, Z. (1992). "Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları". Ü. Ö. Derneği (Ed.), *Tarih ve Demokrasi - Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan*, Cem Yayınları, İstanbul, 41-65.
- Toprak, Z. (2014). "Dünden Bugüne Popülizm ve Demokrasi Paradoksu". *Politus-Politik Kültür Dergisi*, 4(10): 22-27.
- Tormey, S. (2018). "Populism: Democracy's Pharmakon?". *Policy Studies*, 39(3): 260-273.
- Torre, C. d. (2016). "Populism and the Politics of the Extraordinary in Latin America". *Journal of Political Ideologies*, 21(2): 121-139.
- Torre, C. d. (2017). "Populism and Nationalism in Latin America". *Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 24(4): 375-390.
- Tortop, N., Aykaç, B., Özer, M. A., Yayman, H. ve İsbir, E. (2007). *Yönetim Bilimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Tronconi, F. (2018). "The Italian Five Star Movement during the Crisis: Towards Normalisation?". *South European Society and Politics*, 23(1): 163-180.
- Tudoroiu, T. (2014). "The Regional Foreign Policies of Black Sea “New Populist” Leaders". *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 22(2): 161-180.
- Turner, E. (2013). "The 5 Star Movement and its discontents: A tale of blogging, comedy, electoral success and tensions". *a journal for and about social movements*, 5(2): 178-212.
- Uslu, A. (2016). "Jakobenizm ve Devrimci Halk Hareketleri (1789-1794)". *Doğu Batı*, 19(78): 196-228.
- Uygun, O. (2014). *Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*. On İki Levha Yayınları, İstanbul.
- Verbeek, B. ve Zaslove, A. (2016). "Italy: a Case of Mutating Populism?". *Democratization*, 23(2): 304-323.
- Vieten, U. M. ve Poynting, S. (2016). "Contemporary Far-Right Racist Populism in Europe". *Journal of Intercultural Studies*, 37(6): 533-540.
- Waldron, J. (2013). Liberalizmin Kavramsal Temelleri. C. Uslu (Ed.), *Liberalizmin El Kitabı* (Çev.B. Evre), Kadın Yayınları, Ankara, 161-194.
- Weyland, K. (1999). "Populism in Latin America and Eastern Europe". *Comparative Politics*, 31(4): 379-401.
- Weyland, K. (2001). "Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American". *Comparative Politics*, 34(1): 1-22.
- Wood, E. M. (2013). *Yurttaşlardan Lordlara (Eskiçağlardan Ortaçağlara Batı Siyasal Düşüncesinin Toplumsal Tarihi)*. (Çev. O. Köymen), Yordam Kitap, İstanbul.
- Yayla, A. (2002). *Liberalizm*. Liberte Yayıncılık, Ankara.
- Yayla, A. (2014). *Liberal Bakışlar*. Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldırım, D. (2009). "AKP ve Neoliberal Popülizm". İ. Uzgel ve B. Duru (Ed.), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. Phoenix Yayınevi, Ankara, 66-107.
- Yılmaz, Z. (2017). "Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkanları". *Mülkiye Dergisi*, 41(1): 33-65.
- Zaccaria, G. (2018). "The People and Populism". *An International Journal of Jurisprudence and Philosophy of law*, 31(1): 33-48.
- Zelnik, R. E. (2007). "Populists and Workers The First Encounter Between Populist Students and Industrial Workers in St. Petersburg, 1871–74". *Soviet Studies*, 24(2): 251-269.

İnternet Kaynakları

- Erdoğan, M. (2006). "Liberal Düşünce Topluluğu".
<http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberalizme-yeniden-bakis-tarihi-ve-felsefi-temelleri-mustafa-erdogan,262.php> (erişim tarihi: 05.08.2018).
- ga=sverdlov, (1994). "Yazılışının Yüzüncü Yılında "Halkın Dostları" Kimlerdir? Ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırılar?" <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/399-sayi-068/1667-yazilisinin-yuzuncu-yilinda-qhalkin-dostlariq-kimlerdir-ve-sosyal-demokratlara-karsi-nasil-savasirlar-> (erişim tarihi: 11.07.2018).
- <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/18/groupKy/85/savFile/698> (erişim tarihi: 22.10.2018).
- <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/18/groupKy/97/savFile/554> (erişim tarihi: 22.10.2018).
- <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/getChart/chartType/gridChart/themeKy/59/groupKy/279/savFile/880> (erişim tarihi: 22.10.2018).
- <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/pariste-charlie-hebdo-dergisine-silahl-saldiri-27911771> (erişim tarihi: 05.09.2018).
- <http://www.kormany.hu/download/4/d3/c0000/Bev%20konzult%C3%A1ci%C3%B3%20eredm%C3%A9nyei.pdf#!DocumentBrowse> (erişim tarihi: 11.09.2018).
- http://www.kormany.hu/download/b/33/50000/nemzeti_konz_2015_krea12.pdf (erişim tarihi: 05.09.2018).
- <http://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/national-consultation-on-immigration-to-begin> (erişim tarihi: 05.09.2018).
- <http://www.parlgov.org/explore/hun/election/> (erişim tarihi: 25.09.2018).
- <http://www.parlgov.org/explore/hun/party/921/>, (erişim tarihi: 10.09.2018).
- <http://www.parlgov.org/explore/ita/election/> (erişim tarihi: 11.10.2018).
- <http://www.parlgov.org/explore/ita/party/1048/> (erişim tarihi: 5.10.2018).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c06bea6a915c7.51000276 (erişim tarihi: 30.01.2018).
- <https://444.hu/2015/07/27/ez-lelt-a-nagy-milliardos-bevandoelok-ellen-hergelo-nemzeti-konzultacioeredmenye> (erişim tarihi: 4.09.2018).
- <https://en.oxforddictionaries.com/definition/populism> (erişim tarihi: 30.01.2018).
- https://hvg.hu/cimke/nemzeti_konzult%C3%A1ci%C3%B3 (erişim tarihi: 05.09.2018).
- <https://rousseau.movimento5stelle.it> (erişim tarihi: 15.10.2018).
- <https://tr.glosbe.com/la/tr/populus> (erişim tarihi: 30.01.2018).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fidesz_-_Macar_Yurtta%C5%9F_Birli%C4%9Fi

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43694004> (erişim tarihi: 11.09.2018).

<https://www.dw.com/tr/macaristan-referandumu-abyi-nas%C4%B1l-etkiler/a-35946502>

(erişim tarihi: 05.09.2018).

<https://www.meetup.com/tr-TR/> (erişim tarihi: 10.10.2018).

Locke, J. (2004). "Özgür Toplum Değerleri". (Dü. F. Bakırcı)

http://ozgurtoplumundegerleri.com/res/John_Locke_Hukumet_Uzerine_Ikinci_Inceleme.pdf (erişim tarihi: 06.08.2018).

Sözen, M. (2016). "Alice Harikalar Ülkesinde: Gerçek Alice". <http://www.gercekalice.com>:

<http://www.gercekalice.com/2016/04/sozcuklerin-efendisi-humpty-dumpty.html?view=classic> (erişim tarihi: 15.05.2018).

www.beppegrillo.it. (erişim tarihi: 11.10.2018).

EK 1 - GÖÇ VE TERÖRİZM ÜZERİNE ULUSAL DANIŞMA MEKTUBU**Dear Hungarian Citizen,**

In 2010 we Hungarians decided to discuss every important issue before decisions are taken. This is why we launched national consultations on issues which have included Hungary's new Fundamental Law, social security as a matter concerning us all, and the improvement of the situation of pensioners. And this is why we are now launching another national consultation, this time on the issue of economic immigration.

I am sure you will remember that at the beginning of the year Europe was shaken by an unprecedented act of terror. In Paris the lives of innocent people were extinguished, in cold blood and with terrifying brutality. We were all shocked by what happened. At the same time, this incomprehensible act of horror also demonstrated that Brussels and the European Union are unable to adequately deal with the issue of immigration.

Economic migrants cross our borders illegally, and while they present themselves as asylum-seekers, in fact they are coming to enjoy our welfare systems and the employment opportunities our countries have to offer. In the last few months alone, in Hungary the number of economic migrants has increased approximately twentyfold. This represents a new type of threat – a threat which we must stop in its tracks.

As Brussels has failed to address immigration appropriately, Hungary must follow its own path. We shall not allow economic migrants to jeopardise the jobs and livelihoods of Hungarians.

We must make a decision on how Hungary should defend itself against illegal immigrants. We must make a decision on how to limit rapidly rising economic immigration. Please contact us and give us your response to the questions we are asking. Please complete and return the questionnaire. I am counting on your opinion.

With regards,

Viktor Orbán

EK 2 - GÖÇ VE TERÖRİZM ÜZERİNE ULUSAL DANIŞMA ANKETİ

NATIONAL CONSULTATION

on immigration and terrorism

Published by the Prime Minister's Office

Please complete this questionnaire.

1] We hear different views on increasing levels of terrorism. How relevant do you think the spread of terrorism (the bloodshed in France, the shocking acts of ISIS) is to your own life?

Very relevant

Relevant

Not relevant

2] Do you think that Hungary could be the target of an act of terror in the next few years?

There is a very real chance

It could occur

Out of the question

3] There are some who think that mismanagement of the immigration question by Brussels may have something to do with increased terrorism. Do you agree with this view?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

4] Did you know that economic migrants cross the Hungarian border illegally, and that recently the number of immigrants in Hungary has increased twentyfold?

Yes

I have heard about it

I did not know

5] We hear different views on the issue of immigration. There are some who think that economic migrants jeopardise the jobs and livelihoods of Hungarians. Do you agree?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

6] There are some who believe that Brussels' policy on immigration and terrorism has failed, and that we therefore need a new approach to these questions. Do you agree?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

7] Would you support the Hungarian Government in the introduction of more stringent immigration regulations, in contrast to Brussels' lenient policy?

Yes, I would fully support the Government

I would partially support the Government

I would not support the Government

8] Would you support the Hungarian government in the introduction of more stringent regulations, according to which migrants illegally crossing the Hungarian border could be taken into custody?

Yes, I would fully support the Government

I would partially support the Government

I would not support the Government

9] Do you agree with the view that migrants illegally crossing the Hungarian border should be returned to their own countries within the shortest possible time?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

10] Do you agree with the concept that economic migrants themselves should cover the costs associated with their time in Hungary?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

11] Do you agree that the best means of combating immigration is for Member States of the European Union to assist in the development of the countries from which migrants arrive?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

12] Do you agree with the Hungarian government that support should be focused more on Hungarian families and the children they can have, rather than on immigration?

I fully agree

I tend to agree

I do not agree

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Fahriye Didem ACAR
Doğum Yeri - Tarihi	22/02/1989 - Van
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Edremit Anadolu Lisesi – 2003/2007
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi – Kamu Yönetimi – 2007/2012 Akdeniz Üniversitesi – Felsefe – 2018/-
Yabancı Dil	İngilizce- YÖK Dil 67,5
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	34/07 Event- Organizasyon Firması Stajı 2009-2010 AKVAM Stajı 2010
Çalıştığı Kurumlar	British American Tobacco 2011 Monsanto Company 2011 Garanti Bankası 2012-2014
E-Posta	fahriye.didem.acar@hotmail.com